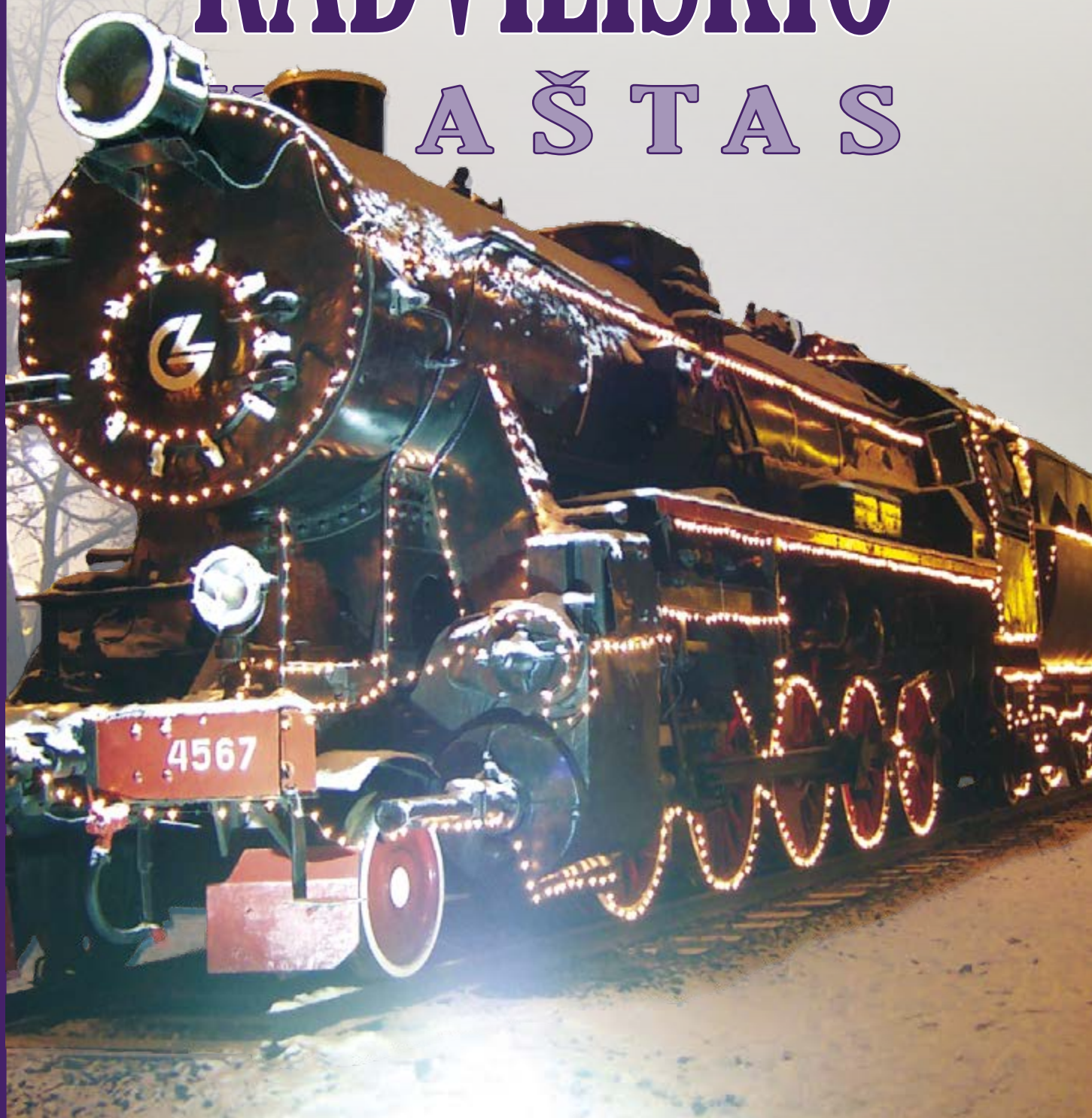

KULTŪROS IR ISTORIJOS LEIDINYS

2013 METŲ NR. 2 (19)

RADVILIŠKIO

AŠTAS

Sveikiname

ROMUALDUI BUDRIUI – 80

Muziejininkas, dailėtyrininkas. Gimė Vertimų k., Raviliškio r. Mokėsi Baisogalos vidurinėje mokykloje. Dailės institute studijavo keramiką. Stažavosi Ermitaže (dab. Sankt Peterburge).

Dirbo Dailės muziejaus restauratoriumi, direktoriaus pavaduotoju mokslui, nuo 1979 m. – muziejaus direktorius. Meno vertybių įsigijimo komisijos prie Kultūros ministerijos pirmininkas, Dailės akademijos Dailės muziejų tarybos narys. Vienas iš Gintaro muziejaus Palangoje įkūrėjų, jo taip pat Klaipėdos paveikslų galerijos, Juodkrantės miniatiūrų, Verkių rūmų, Taikomosios dailės muziejų, Radvilų rūmų, Vilniaus paveikslų galerijos ekspozicijų bendraautorius. Prisidėjo prie Vilniaus arkikatedros lobyno išsaugojimo. Surengė daug tarptautinių ir kitų meno parodų, tarp jų – ir Radviliškio viešojoje bibliotekoje. Parengė tapybos, gintaro dirbinių parodų katalogų, albumų, parašė knygų, straipsnių. Daugelio leidinių ir katalogų atsakingasis redaktorius. Geranoriškai padeda Vilniaus radviliškėnų bendrijai, Radviliškio tėviškėnų klubui, gimtajam kraštui, palaiko glaudžius ryšius su Radviliškio viešąja biblioteka, baisogaliečiais. Apdovanotas Gedimino III ir IV laipsnių ordinais, „Pro agenda concordia“ ordinu. Jam paskirta valstybinė premija už nuopelnus Lietuvos kultūrai, suteikti Radviliškio krašto, Baisogalos, Palangos Garbės piliečio, Radviliškio viešosios bibliotekos Šviesuolio vardai.

VILIMUI MALINAUSKU I – 70

Kompozitorius, dirigentas. Gimė Rukonių k., Pakruojo r. Mokėsi Panevėžio muzikos technikume, baigė Vilniaus Tallat-Kelpšos aukštesniąją muzikos mokyklą, Lietuvos valstybinę konservatoriją. Dirbo Radviliškio r. Pociūnėlių vidurinės mokyklos mokytoju, Pociūnėlių kultūros namų meno vadovu, Šeduvos technikumui dėstytoju, nuo 1974 m. – Baisogalos kultūros namų kaimo kapelos „Žvangulis“ vadovas. Vadovauja ir paties suburtiems armonikieriams, kitiems baisogaliečių kolektyvams. Parašė, aranžavo daug dainų ir giesmių (dažnai pagal savo žodžius), kūrinių kaimo kapeloms, kurių nemažai įtraukta į Lietuvos radijo ir televizijos muzikos fondus. Sukūrė iškilmingas šv. Mišias „Dievui ir Tėvynei“, kantatą „Ji amžinai gyva“, kelis videofilmus apie Baisogalą, jos žmones, išleido vertingų leidinių. Skaitė mokslinius pranešimus tarptautinėse folkloristų konferencijose. Su „Žvanguliu“ apkeliavo vos ne visą pasaulį, lydint dideliame pasisekimui. Pasaulio lietuvių dainų švenčių, respublikinių kaimo kapelų švenčių vyr. dirigentas. Šalies Kultūros žymūnas, J. Švedo premijos laureatas, jo vadovaujamas „Žvangulis“ pelnė liaudies kolektyvo vardą, Liaudies kultūros centro apdovanojimą „Aukso paukštė“. Kompozitorius apdovanotas Gedimino ordino medaliu, jam suteiktas Baisogalos Garbės piliečio vardas, įvertintas kaip metų geriausias rajono kultūros darbuotojas.

VYTAUTUI JUOZAPAIČIUI – 50

Lietuvos operos dainininkas, Nacionalinio operos ir baleto teatro bei Kauno muzikinio teatro solistas, Lietuvos Respublikos Seimo narys. Gimė Radviliškyje. Baigė Lietuvos valstybinę konservatoriją (V. Prudnikovo klasė). Stažavosi Europos operinio ir vokalinio meno centre Belgijoje, Ispanijoje, tobulinosi Niujorke pas M. Malas. Nuo 1990 m. – Lietuvos operos ir baleto teatro solistas, 1999–2001 m. – direktorius. Nuo 1996 m. – Muzikos ir teatro akademijos Solinio dainavimo katedros docentas, nuo 2010 m. – profesorius. „Vytauto Juozapaičio edukacinio kultūros ir meno centro“ steigėjas, vadovas. Sukūrė daugybę vaidmenų operose, operetėse, miuzikluose, partijų oratoriniuose veikaluose. Gastroliavo Didžiojoje Britanijoje, Belgijoje, Ispanijoje, Japonijoje, JAV, Kanadoje, Lenkijoje, Nepale, Taivane, Indijoje, Norvegijoje, Olandijoje, Rusijoje ir kitur. Dalyvavo tarptautiniuose muzikos festivaluose. Muzikinių TV laidų vertinimo komisijų pirmininkas bei žiuri narys. Pelnė Lietuvos nacionalinę premiją, ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Karininko kryžių, visus pagrindinius muzikos ir teatro apdovanojimus. Laikomas garsiausiu šiuolaikiniu Lietuvos baritonu. 2010 m. tapo Žmogaus teisių stebėjimo instituto geros valios ambasadoriumi. Yra aktyvus politinis veikėjas. Jis tituluotas gimtojo Radviliškio garbės piliečiu, čia neseniai inicijavo labdaros koncertą, koncertuoja kitomis progomis.

Sveikiname Jubilatus, kuriems antrasis šių metų pusmetis į jų gyvenimo knygą įrašė tokius garbius „apvalius“ Jubiliėjus, visus, kilusius iš mūsų krašto ar čia besidarbuojančius, kurie sulaukė kitų gražių sukakčių. Tuo džiaugiasi, tai švenčia ir Jūsų visų gimtinė, nes jai buvote, esate, visada liksite savi vaikai. Juolab kad Jūsų darbai, iniciatyvos, kūrybiškumas taip kilniai garsina jos vardą, suteikia tiek gero pasididžiavimo ir neįkainojamos artumos.

Linkime Jums stiprios sveikatos, prasmingos veiklos, naujų idėjų ir kūrybos džiaugsmo. Tegul šviesi viltis nepailsdama vedasi už rankos kiekvieną Jūsų dieną, o meilė tėviškei ir jos žmonėms tegul išlieka ryškiu žiburiu Jūsų gėrio, tiesos ir tikėjimo kelyje.

Janina Ožalinskaitė,
radviliškietė žurnalo
skaitytoja

ŽMOGUI REIKIA ŽMOGAUS

„BE DAUG KO ŽMOGUS GALI APSIEITI, TIK NE BE ŽMOGAUS“. L. BERNÉ

Keičiasi laikai, gyvenimo būdas, bet žmogui neįkainojama vertybe lieka jo ryšys su kitais žmonėmis. Pasidairykime aplinkui ir pamatysime, kiek daug gerų žmonių, bendravimas su kuriais – atgaiva protui ir širdžiai, patikimiausia atrama. Ir tai gali pajusti įvairiausiomis formomis: per tiesioginius susitikimus, patiriamą aplinkinių gerumą, nuoširdžią pagalbą, per tavo pasiekiantį jų rašytą laiškėlį, perduotą šiltą linkėjimą. Netgi per štai šį žurnalą, kuris yra tapęs jaukia visų šio krašto žmonių jungtimi, tarsi iš visokių kelių suvadinančia, praeitį ir dabartį šalia talpia susodinančia pastoge, didžiajam pažinimui skatinančiu gimtuoju slenksčiu...

Vienas žmogus yra silpnas kaip apleistas Robinzonas. Bendraudamas su kitais, praleidžia apie 60 procentų laiko. Tačiau svarbu ne tik tų įvairių kontaktų kiekis, bet ir jų kokybė. Daug kas vienu kituose mums gali nepatikti. Ryšys neįmanomas be tolerancijos. Privalome nuolat mokytis susikalbėti, išgirsti, įsiklausyti. Gal tada sumažėtų manančiųjų, kad jie vieninteliai turi tiesos monopolį...

Kai likimo gūšiai nubloškia į aklavietę, kasdieninėse grumtynėse už prasmingai praleistą dieną sunku pervertinti kaimynų, draugų, buvusių bendradarbių, kartais ir svetimų žmonių svarbą. Kaip gera, kad yra nepamiršančiųjų, jog šalia gyvena žmonės su savo vienuolika, ilgesiu, nerimu, suprantančiųjų, kad nebylus šauksmas kartais būna iškalbingesnis už reikalavimą padėti. Labai jaudina ir jaunų žmonių atjauta silpnesniajam. Norėtųsi, kad toji gerumo šviesa it stebuklinga muzika virstu vidiniu poreikiu, kad jos neužgesintų gyvenime pasitaikantys abejingumo skersvėjai.

Mūsų dienomis nežinia kur skubančiame pasaulyje kasdienybės krumpliaračiai neretai sutrina kažką be galo svarbaus. Genami savų rūpesčių, abejingai praeiname „pro medį, paukštį, pro žydintį rugį ir pro kenčiantį žmogų, tarsi ne vienos Žemės broliai, ne vienos Saulės vaikai būtime“ (Just. Marcinkevičius). Pamirštame kartais paremti žmogų nors geru žodžiu. O tai, anot H. V. Bičerio, tas pats, kaip laiku perjungti geležinkelio iėšmą: būna, kad vos vienas colis skiria katastrofą nuo sklandaus judėjimo per gyvenimą... Juk tam ir esame žmonės, kad padėtume vieni kitiems gyventi, kad palengvintume kasdienybę. Išsaugodami optimistinę gyvenimo suvokimą, suprasdami buvimo Žemėje laikinumą, branginkime ir tobulinkime žmogiškuosius santykius – pasak, A. de Sent-Egziuperi, vienintelę tikrą vertybę.

Atsigręžkime vienas į kitą šviesiu, geru žvilgsniu.

Raginėnų senovė Petras Juknevičius	5	Žvilgsnis į Radviliškio rajono parkus (1) Kęstutis Labanauskas	50
Sukilėlių pėdsakais Marijona Birutė Kudulytė-Navakauskienė	10	Gimtasis rajonas Aleksandras Šidlauskas	56
Nugalėję Atlantą Rimantas Kundrotas	14	Mane „užveda“ baltas pavydas... Alvydas Tamošiūnas	59
Lyg gyvenimo kokybės simbolis... Kęstutis Labanauskas	17	Kur mėgsta užtrukti madam... Gražina Dunauskienė	64
Šimtmečius skaičiuojanti Radviliškio bažnyčia Gražina Dunauskienė	19	Radviliškio rajono tarmių varžytuvės Vilma Merkytė	68
Karčemos Šeduvos–Panevėžio kelyje Petras Juknevičius ir Egidijus Prascevičius	23	Begalinė istorija – Sibiras Eglė Gudonytė	71
Plačiau apie Radviliškio esperantininkus Zenonas Vasiliauskas	26	Radviliškio krašto iškilių sukakčių kalendorius 2014 m.	74
Prastavonių keliu Juozas Butkevičius	33	Radviliškio rajono kultūros kronika	77
Baisogalos „Dainoriai“ Vilija Kaščionienė	39	Резюме публикаций журнала „Радвилишкский край“ 2013 г. № 2 (19)	81
Kelias, prasidėjęs nuo Labos Birutė Panumienė	45	Summary of the Periodical „Radviliškio kraštas“ 2013 No. 2 (19)	82
		Istorinės medžiagos konkursas	83

STEIGĖJAS Radviliškio viešoji biblioteka ir Vilniaus radviliškėnų bendrija / **REDAKCIJINĖ KOLEGIJA** Romualdas Budrys, Elena Romana Cemnolonskienė, Jonas Linkevičius, Aleksandras Šidlauskas / **REDAKCIJA** Gražina Dunauskienė, Aldona Januševičienė, Kristina Kacevičienė, Rasa Plukienė, Egidijus Prascevičius / **MENINIS REDAKTORIUS** Arvydas Každailis / **MAKETAVO** Tomas Januševičius / **LEIDŽIA** Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka, S.Dariaus ir S.Girėno g. 9, LT-82137 Radviliškis, tel./faksas (8-422) 5 31 68, el. paštas: direktore@radviliskiobiblioteka.lt, www.radviliskiobiblioteka.lt / **SPAUSDINA** UAB „Standartų spaustuvė“, Dariaus ir Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius, tel. 2167527, faksas 2167547, el. paštas: info@standart.lt / **TIRAŽAS** 300 egz.

ISSN 1822-0517

Viršeliuose: pirmajame – Radviliškio simboliu tapęs parodomasis garvežys; antrajame – Kęstučio Benediko šiam miestui padovanota medžio skulptūra, skirta Steponui Dariui ir Stasiui Girėnui atminti. Tomo Ražinsko ir Lauros Bagučanskytės nuotr.

Raginėnų piliakalnis

Radviliškio rajonas garsus unikaliu Raginėnų archeologijos kompleksu, kurį sudaro piliakalniai, pilkapynai, senkapiai, mitologiniai akmenys, gyvenvietės.

RAGINĖNŲ SENOVĖ

PETRAS JUKNEVIČIUS,
istorikas

Daugyvenės kairiajame krante, palei Šeduvos–Rozalimo kelią, tęsiasi Raginėnų kaimo laukai. Nemažo būta kaimo: 1903 m. jame gyveno 264 žmonės, 1923 m. čia buvo 45 ūkiai su 270 gyventojų. Deja, pastaraisiais metais kelis kilometrus ištįsusiame kaime gyvena vos per 50 žmonių.

Šį kaimą labiausiai išgarsino jo tolimoji praeitis, romantiškoji senovė. Ir dabar savo paslaptį ne vieną keliautoją traukia paslaptį paslaptį Raganų kalnas – Raginėnų piliakalnis. Beje, jis ir kaimui vardą davė. Dar XVI a. dokumentuose kaimas vadintas Gabogala, ilgainiui tapo Raginėnais. Bet į mokslinę literatūrą jo vardą įrašė ne piliakalnis, o netoliese esantys pilkapiai. Pastarųjų čia – kelios grupės. Didžiausias pilkapynas yra Raginėnų pušyne.

Kad Daugyvenės vidurpys, atkarpa tarp Šeduvos ir Rozalimo, pirmaisiais mūsų eros amžiais buvo tan-

kiai apgyvendinta teritorija, liudija buvę ir esantys laidojimo paminklai Kleboniškiuose, Pakalniškiuose, Raginėnuose, Meldiniuose. Net ir upės vardą žmonės bandė sieti su žodžiais *daug gyventi*. Tiesa, yra ir kitas aiškinimas: upė buvusi žuvinga, daug gyvūnijos... Ne ką daugiau apie upės pavadinimą gali pasakyti ir specialistai. Antai A. Vanagas teigia, kad hidronimas *Dauguva* sietinas su žodžiais *apsčiai, gausu*, o *Daugyvenė* galbūt yra priesagos *-enė* vedinys iš kamieno *daug-yv-*. Bet čia pat pripažįsta, kad išvestinio kamieno *daugyo-* daryba ir kilmė neaiški.

Grįžkime prie archeologijos. Pirmiausia pažvelkime į laidojimo paminklus.

RAGINĖNŲ PILKAPYNAI

Didžiausia pilkapių grupė yra pušyne, netoli Daugyvenės ir Dubulio (pasak padavimo, šiame upelyje

Raginėnų pilkapiai

laumės kasas velėdavusios) santakos – vienas didžiausių Lietuvoje pilkapynų: būta apie 90 pilkapių. Jais 1829 m. susidomėjo prancūzų keliautojas, archeologas, etnografas Frederikas Diubua de Montperė (*Frédéric Dubois de Montpereux*, 1798–1850), tuo metu apsistojęs Pakruojo dvare ir mokęs barono Roppo vaikus. Jis kasinėjo 4 pilkapius su degintais ir griautiniais kapais. Rastą nesudegusią kaukolę tyrinėtojas pasiuntė Milano muziejui. Vėliau F. Diubua de Montperė tapo Neuštelio universiteto profesoriumi. Būtent jo dėka Raginėnų vardas tapo žinomas Europoje.

Tai neliko be atgarsio Rusijoje: 1909–1910 m. rusų archeologas Ivanas Abramovas (rus. *Иван Абрамов*, 1874–1960) Raginėnų pušyne tyrinėjo 33 pilkapius. Radiniai pateko į Valstybinį Ermitažą Sankt-Peterburge. 1910 m. 4 pilkapius kasinėjo mūsų tautos patriarchas Jonas Basanavičius (1851–1927).

Apibendrinant tyrimų rezultatus matyti, kad Raginėnų pušyne esančiame pilkapyne aptikta žmonių griaučių ir IV–VII a. radinių. Šiaurės Lietuvoje pilkapių kultūra buvo išplitusi I–V a., VIII–IX a. ji būdinga Rytų Lietuvai. Raginėnai – lyg savotiška sala. Tyrinėjimų medžiaga davė pagrindą rusų archeologui Aleksandrui Spycinui (rus. *Александр Спицын*, 1858–1931) paleisti į mokslinę apyvartą „Raginėnų kultūros“ vardą. Didelis šios kultūros šalininkas buvo ir žymusis mūsų archeologas Petras Tarasenko (1892–1962). „Raginėnų kultūros“ terminas archeologijos moksle vyravo iki XX a. 6-ojo dešimtmečio pabaigos. Jo buvo atsisakyta motyvuojant tuo, kad tai

nėra išskirtinė kultūra. Bet ar nepaskubėta... Dabar pušyne yra apie 80 pilkapių, kurių sampilų skersmuo 6–10 metrų, o aukštis – iki 1,5 m.

Antroji pilkapių grupė (keliolika pilkapių) buvo į pietus nuo Raginėnų piliakalnio, pietinėje Rinkakalnio dalyje. 1829 m. F. Diubua de Montperė čia kasinėjo 2, 1909 m. I. Abramovas – 3 pilkapius. J. Basanavičius teigė 1910 m. perkasęs visus pilkapius. Šie pilkapiai datuojami II–IV a. Išlikę tik jų fragmentai. Kadangi pilkapių sampilai sunaikinti, išlikę 6–8 m. skersmens iš didelių akmenų sukrauti vainikai. Manoma, kad dėl pilkapių akmenų vainikų (*rinkių*) galėjo kilti šios kalvos pavadinimas. Nors patikimesnė versija, kad *Rinkakalnis* kilęs iš žodžio *rinktis*.

Kapupio upelio dešiniajame krante, prie Raginėnų ir Pakalniškių kaimų ribos, likę 3 pilkapių fragmentai. Vieną pilkapį 1996 m. tyrė archeologai Zenonas Baubonis ir Bronius Dakanis. Pilkapiai yra priešais buvusią Urbaičių sodybą. Todėl neatmestina tikimybė, kad juos kasinėjo ir J. Basanavičius, nes minėjo, kad jam talkinę gimnazistai Urbaičiai. Raginėnų kaimas į vienkiemius skirstėsi 1910 m. Tuo laiku Kapupio kairiajame krante įsikūrė Urbaičiai. Upelio pavadinimas irgi sietinas su čia buvusiais laidojimo paminklais. Tiesa, dabar labiau siejamas su kairiajame krante prie santakos su Daugyvene esančiomis senosiomis kaimo kapinėmis.

Tokiame mažame plote archeologinių paminklų gausa (dar būta ir vėlesnio laikotarpio kapinynų) rodo, kad Raginėnų apylinkės buvę tankiai apgyvendintos.

RAGINĖNŲ PILIAKALNIS, VADINAMAS RAGANŲ KALNU

Mažai Lietuvoje piliakalnių, apie kuriuos nebūtų pasakojami padavimai, legendos. Taip žmonės bandė paaiškinti paslaptinių piliakalnių kilmę, nes tikroji jų paskirtis jau buvo pamiršta. Išties kartos iš lūpų į lūpas perduodavo bylojimus apie nuskendusius dvarus, prasmegusias bažnyčias, karžygių kepurėmis supiltus kapus. Raganų kalnas priklauso tai piliakalnių grupei, apie kuriuos padavimų gana daug. Vietiniai gyventojai porindavo, kad naktigonį metu girdėdavę piliakalnyje gaidžius giedant, šunis lojant, mergas verkiant. Kad kalne prasmegęs didelis dvaras. Kartą bandę jį atkasti. Bet tai, ką kariuomenė dieną atkasdavusi, naktį kildavusi audra ir vėl viską smėliu užnešdavusi. O vieniems kasėjams pasigirdęs iš kalno balsas: „Jei iškasit du karvelius, laimingi būsit, o jei juodvarnius – žūsit visi!“ Išsigandę žmonės išsilakstė.

Ant kalno neauga medžiai, menka žolė – esą dėl to, kad kalnas užkeiktas. Išlikęs pasakojimas, kad kitoje Daugyvenės pusėje buvusio Daukonių dvarelio ponas norėjęs palei piliakalnį nutiesti kelią, bet jam tai nepavykė: kas dieną buvo iškasama, naktį nežinomos jėgos tą išlygindavo. Viename pasakojime teigiama, kad kartais iš kalno išeinąs vandens atsigerti smakas...

O Raganų kalnu piliakalnis pavadintas dėl to, kad čia į puotas susirinkdavusios viso krašto raganos. Tuo iš dalies bandomas paaiškinti ir netoliese esančio Rinkakalnio vardas. Kiti teigia, kad čia seniau buvusios deginamos raganos.

Bene įdomiausių padavimų apie piliakalnį pateikė Liudvikas Kšivickis (lenk. *Ludwik Krzywicki*, 1859–1941). Jis rašė, kad Raginėnų piliakalnyje gyvenusios deivės ir giedojušios. Paskui ėję žmonės to kalno kasti. Tada deivės ėmusios gaudžiai verkė. Verkdamos jos ir išėjusios į kitoje Daugyvenės pusėje esančią girelę. Iš kitų pasakojimų sužinome, kad viena iš laumių buvusi didelė ragana. Ji užkeikusi kasėjus ir šie apakę. Pasakojama, kad Raginėnų pušyne esąs užkastas deivių aukso altorius, bet niekas tų turtų negalįs rasti.

Matyt, vėlesniems laikams priskiriamas pasakojimas, kad piliakalnyje gyvenusios burtininkės. Kai pakeleivis kunigas kalną pašventinęs, burtininkės nuėjusios į girelę.

Kitame pasakojime užrašyta, jog kartą moteriškė rovusi linus ir pamiršusi ant kalno vaiką. Vakare grįž-

dama namo pamačiusi, kad jos vaiką liūliuojančios laumės. Išsigandusi parbėgo namo viena be vaiko. Ryte sugrįžusi prie vaiko, radusi jį aprengtą. O kai tai sužinojusi kita moteris tyčia nunešė savo vaiką laumėms, šios jį negyvai užliūliavusios...

Įdomiausi padavimai, susiję su deivių ir laumių paminėjimais. Tai lyg ir liudytų, kad piliakalnyje buvusi pagonių šventykla. Matyt, piliakalnis (beje, jis archeologų netyrinėtas) buvo apleistas tarpgentinių kovų metais. Gal jį net būtų galima sieti su vadinamosios Raginėnų kultūros išnykimu. Šalia piliakalnio yra aptikta senovės gyvenvietė. Archeologinių tyrimų metu rasta lipdytinė grublėtoji bei žiestoji ankstyvoji keramika leidžia piliakalnio gyvenvietę, kaip ir patį labai apardytą Raginėnų piliakalnį, datuoti I tūkstantmečio 2-ąja puse–II tūkstantmečio pradžia.

Ilgainiui piliakalnyje galėjo būti įrengta pagoniška šventvietė. Beje, biolokaciniai tyrimai (Egidijus Prascevičius) čia rodo buvus deivės Raganos šven-

Daugyvenė prie Raginėnų piliakalnio. Nijolės Bertulienės nuotrauka

Tarpukario piliakalnis. Fotoreprodukcija

tyklą. Tuo galima būtų iš dalies paaiškinti padavimą apie raganų puotas, juolab kad, įvedus krikščionybę, pagoniškos apeigos buvo laikomos raganavimu. Į vakarus nuo Nevėžio, tuo pačiu ir Raginėnų krašte, krikščionybė įvesta po Žalgirio mūšio, 1413 metais. Krikštijant gyventojus, buvo naikinamos pagonių šventvietės, užpilama vandeniu amžinoji ugnis, kertami šventi miškai. Bet dar ilgai gyventojai slapta garbino savo senuosius dievus, atokesnėse vietose atlikdavo stabmeldiškas apeigas. Ar ne tai norima pasakyti padavime, kad deivės verkdamos pasitraukė į kitoje Daugyvenės pusėje buvusią girelę? Kleboniškių miškas iki šių dienų vietos gyventojų vadinamas Girele. O tai sietina su šventviete. Istorikas Adolfas Šapoka rašė, kad su šventovėmis susijusios tos vietos, kurių vardai turi šakninį skiemenį *ram-*, *rom-*, *rag*. Pavyzdžiui, Romainiai, Raguva, Rambynas, **Raginėnai**.

Iš Girelės išteka Ramytės upelis. Jo kairiajame krante yra Daukonių akmuo su ženklais, vadinamas Ramytės aukuru. Pasakojama, kad prie Daukonių aukuro akmens vaidilutės kūrendavusios šventąją ugnį. Dabar akmuo yra lauke, bet praeityje, be abejonės, jis buvo miške, sunkiai prieinamoje vietoje.

Kad Raganų kalnas yra praeityje buvusios tragedijos liudininkas, byloja ir pasakojimas, jog dar XIX a. Raginėnų kaimo kalviai nuo piliakalnio prisikasdavę anglių ir naudodavę jas žaizdrui.

Piliakalnį apgadino ant jo stovėjęs trianguliacijos bokštas. Imant žvyrą, dirbant laukus, suardyta didelė pylimo dalis. Dabar šiaurinėje dalyje kalnas eroduoja dėl lankytojų pramintų takų.

KITOS ARCHEOLOGINĖS VIETOS

Norisi paminėti ir senovės gyvenvietes. Viena jų yra šiaurinėje ir vakarinėje Raginėnų piliakalnio papėdėje. Ji tyrinėta 1996 m. (archeologas B. Dakanis). Rastas iki 20 cm storio kultūrinis sluoksnis su židiniu, stulpaviete, moliniu svoreliu, grublėta, lygia ir žiesta keramika, gyvulių kaulais.

Kita senovės gyvenvietė yra Raginėnų Vokzalo teritorijoje. Ją 1986 m. aptiko tuometinės Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos archeologai. 1987 m. minėtos įstaigos tyrinėjimų metu (archeologas B. Dakanis) buvo iširtas 44,5 m² plotas. Aptikti 2 židiniai, keletas mažų duobių, tinco, puodų šukių, įvairių gyvūnų kaulų. Kultūrinis sluoksnis – 40–120 cm.

Vėlesnio laikotarpio kapinynas yra Raginėnų-Stūriškių kaimų paribyje, vadinamas Marnakalniu, Stūriškių kalnu.

Matyt, vėlesnių amžių kapų būta kalvelėje į šiaurę nuo Raginėnų piliakalnio, netoli tilto per Daugyvenę į Daukonių kaimą. Kalvelė nukasta.

Šioje publikacijoje nepaminėjome archeologinių objektų, esančių ar buvusių Kleboniškių ir Pakalniškių kaimuose. Visa tai nusako archeologinių paminklų gausą tokiaame mažame plote ir įtikinamai parodo, kad Raginėnų apylinkės senovėje buvo tankiai apgyvendintos.

Autoriaus nuotraukos

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- BASANAČIUS, J. *Mano gyvenimo kronika ir nerų ligos istorija*. 1851–1922 m. Vilnius, 1997, p. 235.
- BAUBONIS Z., DAKANIS, B. Radviliškio rajono piliakalnių ir gyvenviečių žvalgomieji tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*. Vilnius, 1998, p. 59–61.
- BULZGIS, S. Daugyvenės žemė. *Komunizmo aušra*, 1970, rugpjūčio 20, 22, 27.
- BULZGIS, S. Raginėnai. *Panevėžio tiesa*, 1970, lapkričio 3.
- DAKANIS, B. Juknaičių ir Raginėnų senovės gyvenviečių žvalgomieji tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1986 ir 1987 metais*. Vilnius, 1988, p. 24–26.
- GAUGUDIS, V. Iš tolimos Raginėnų praeities. *Gimtinė*, 1996, nr. 9.
- GAUGUDIS, V. Raginėnai. *Mokslas ir gyvenimas*, 1974, nr. 7, p. 50–51.
- DEVEIKIS, S. Ką veikė Lietuvoje Fridrikas Diubua?. *Pakruojo apylinkės*, Vilnius, 1996, p. 187–190.
- ELISONAS, J. Archeologinių ir šiaip įdomių, tiek Panevėžio apskrities, tiek kitų artimų apylinkių, vietų sąrašas, kurį yra surinkę Panevėžio valstybinės gimnazijos mokiniai. *Švietimo darbas*, Kaunas, 1925, nr. 5, p. 442.
- GIRININKAS, A. Upytės žemės priešistorė. *Iš Panevėžio praeities: Upytės žemei 750 metų*. Konferencijų pranešimai. Sudarytojai A. Astramskas, J. Gaidelienė. Panevėžys, 2004, p. 9–21.
- JUKNEVIČIUS, P. Paslaptingasis piliakalnis. *Panevėžio tiesa*, 1984, kovo 4.
- JUKNEVIČIUS, P. Paslaptieji Raginėnai. *Sandrava*, 2006, nr. 2, p. 7–8.
- JUKNEVIČIUS, P. Raganų kalno paslaptys. *Panevėžio rytas*, 1993, sausio 23.
- JUKNEVIČIUS, P. Raginėnų piliakalnio legendos. *Mūsų kraštas*, 1989, birželio 22.
- JUKNEVIČIUS, P. Raginėnų piliakalnio populiarintojas Liudvikas Kšivickis. *Daugyvenės krašto šviesuliai*. Konferencijų pranešimai. Sudarytojas ir redaktorius P. Juknevičius. Panevėžys, 2009, p. 141–144.
- JUKNEVIČIUS, P. Raginėnų pilkapiai. *Panevėžio rytas*, 1993, liepos 24.
- KŠIVICKIS, L. Žemaičių senovė. Kaunas–Marijampolė, 1928, p. 14–15.
- KULIKAUSKAS, P., KULIKAUSKIENĖ, R., TAUTAVIČIUS, A. *Lietuvos archeologijos bruožai*. Vilnius, 1961, p. 8 (nuotr.), 164–165, 537, 545.
- KULIKAUSKAS, P. Raginėnų (Šeduvos raj.) archeologinių paminklų tyrinėjimai ir „Raginėnų kultūros klausimas“. *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*, serija A. 1958, t. 1, p. 65–69.
- KVEDARAITĖ, E., JUKNEVIČIUS, P., ŽOSTAUTAITĖ, D. Europoje išgarsinę Daugyvenės kraštą. *Daugyvenės krašto šviesuliai*. Konferencijų pranešimai. Sudarytojas ir redaktorius P. Juknevičius. Panevėžys, 2009, p. 128–130.
- KVIKLYS, B. *Mūsų Lietuva*. T. 2. Vilnius, 1991, p. 607–609.
- Lietuvos piliakalniai*: atlasas. T. 1. Sudarytojai Z. Baubonis, G. Zabiela. Vilnius, 2004, p. 274.
- Lietuvos piliakalniai*: atvirukų rinkinys. Kaunas, 1958, nr. 12.
- Lietuvos TSR archeologijos atlasas*. T. 2. Vilnius, 1975, p. 143.
- Lietuvos TSR archeologijos atlasas*. T. 3. Vilnius, 1977, p. 94.
- Lietuvos TSR archeologijos atlasas*. T. 4. Vilnius, 1978, p. 11, 20, 21, 42, 54.71, 90, 112, 115, 132.
- NEZABITAUSKIS, A. Raginėnų pilkapiai. *Komunizmo aušra*, 1964, kovo 21.
- PRASCEVIČIUS, E., JUKNEVIČIUS, P. *Raginėnų piliakalnio legendos*: lankstukas. Panevėžys, 1998.
- PRASCEVIČIUS, E. Raginėnų archeologinių paminklų kompleksas. *Komunizmo aušra*, 1984, vasario 22.
- PRASCEVIČIUS, E. Raginėnų piliakalnio padavimai. *Krašto paveldas*. Konferencijų medžiaga. Sudarytojas ir redaktorius P. Juknevičius. Panevėžys, 2011, p. 153–154.
- PUZINAS, J. Raginėnai. *Lietuvių enciklopedija*. T. 24. Boston, 1961, p. 426–427.
- Raginėnai. *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 3. Vilnius, 1971, p. 21.
- Raginėnų piliakalnis. *Lietuvos aidas*, 1935, rugpjūčio 17.
- Raginėnų piliakalnis, pilkapiai. *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 9. Vilnius, 1982, p. 310.
- Raginėnų piliakalnis, pilkapynas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. T. 3. Vilnius, 1987, p. 493.
- SAMULIONYTĖ, M. Raginėnų kultūros klausimu. *Krašto paveldas*. Konferencijų medžiaga. Sudarytojas ir redaktorius P. Juknevičius, Panevėžys, 2011, p. 154–156.
- ŠENAUSKAS, V. Archeologinių tyrinėjimų pėdsakais. *Spalio vėliava*, 1962, vasario 14.
- ŠENAUSKAS, V. Ką pasakoja milžinkapiai. *Spalio vėliava*, 1957, spalio 26.
- ŠENAUSKAS, V. Raginėnų istoriniai paminklai. *Spalio vėliava*, 1957, spalio 2.
- TARASENKA, P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*. Kaunas, 1928, p. 221.
- VANAGAS, A. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius, 1981, p. 81.
- ZABIELA, G. Daugyvenės pakrančių archeologiniai paminklai. *Daugyvenės kraštas*. Parengė V. Šernas. Kaunas, 1998, p. 19–22.
- BALIŃSKI, M., LIPIŃSKI, T. *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym*. T. 3. Warszawa, 1846, p. 459–466.
- ГУКОВСКИЙ, К. Поневежский уезд. *Памятная книжка Ковенской губернии на 1898 год*. Ковна, 1897, отд. 4, с. 158–160.
- ПОКРОВСКИЙ, Ф. *Археологическая карта Ковенской губернии*. Вильна, 1899, с. 58.
- Рагинянская культура. *Большая советская энциклопедия*. 2-изд. Т. 31. Москва, 1955, с. 467.
- СПИЦЫН, А. Литовские древности. *Tauta ir žodis*. Кн. 3. Kaunas, 1925, p.137–138.

SUKILĖLIŲ PĖDSAKAIS

Prieš pusanтро šimto metų, 1863-aisiais, įvykęs sukilimas susijęs su dabartinėmis Radviliškio rajono vietovėmis.

Publikacijos autorė šia tema domisi jau senokai, paskatinta savo tėvų, giminaičių, susipažinusi su Lietuvos valstybės istorijos archyvo atitinkama medžiaga.

Straipsnis spausdinamas sutrumpintas.

MARIJONA BIRUTĖ KUDULYTĖ-NAVAKAUSKIENĖ

TAI DERA PRISIMINTI

Jau 1862 m. pradėta ruošti sukilimui, kilo manifestacijos prieš rusų valdžią. Prieš carą nukreipti atsišaukimai pasirodė Šiaulėnuose, Šaukote, Tytuvėnuose, Kurtuvėnuose. Apie 200 dvarininkų 1862-ųjų spalio 24-ąją (26) atvyko į Šiaulėnus pas poną Joną Šemetą. Jie derino sukilimo veiksmus, rinko vadus.

Šiaulėnų, Šaukoto žemėse sukilimui vadovavo Tomas Kušleika, Mamertas Gedgaudas, Adomas Bitė. Jie veikė atskirai, kiekvienas turėjo po maždaug 200–

300 sukilėlių būrį. Kėdainių miškuose veikė Antano Mackevičiaus, Zigmanto Sierakausko vadovaujami sukilėliai, ties Legečiais, Belazoriškiu (dabar – Aušrėnai), ties Mažuoliais, Mumšiliu vadovavo Adomas Bitė. Tai primena Mumšilio miške esančios Dalgių, Pjūklų vietos, Kartuvių duobės, išlikęs didelis akmeninis paminklas sukilėliams Dvarčių kaime, Sukilėlių kapeliai Reksčių kaime, kita.

Sukilėliai keletą kartų lankėsi Šiaulėnuose: 1863 m. balandžio 21 (gegužės 3) d., tų pačių metų liepos 2 (14) d. Teigiama, kad tomis dienomis jie „šeimi-

Mažuolių kaimo senosios kapinės, už jų – Mažuolių miškas, prie kurio kovėsi 1863 m. sukilimo dalyviai

ninkavo miestelyje, nes sunaikino valsčiaus valdybos dokumentus, pasiėmė pinigų iš kasos“ (straipsnyje pateikiamos citatos – iš Lietuvos valstybės istorijos archyvo bylų, spaudos leidinių, Stanislovo Šafrono ir kitų pasakojimų, kuriuos užrašė autorė).

Baltojo Šaukoto dvare gyveno Ignas Bušinskis, parašęs nemažai knygų. Jis dalyvavo sukilime, už tai buvo ištremtas į Sibirą. Grįžo į Jelgavą, kur 1873 m. spalio 3 d. mirė. Žemojo Šaukoto dvare gyveno Zigmantas Citavičius, kuris net tapo Raseinių pavieto kariniu viršininku. Suorganizavo apie 250–300 sukilėlių būrį. Šio būrio veikloje „dalyvavo dalis vyrų nuo Šaukoto, Papušynio, Miškinų ir kitų kaimų“. Šaukoto bažnyčioje kunigas sukilėlius palaimino, o susirinkusieji „stebėjo išeinančius į mišką ir mojo rankomis, kol jie išnyko“.

1863 m. kovo 29 d. surašytas Krigerio (Kauno karo gubernatorius kontradmirolas) raportas. Jame nurodyta, kad sukilėliai kontroliuoja kelius tarp Raseinių ir Kauno, siaučia vos ne visame Raseinių paviete, valdžia beveik paralyžiuota, o ties Šiluva sukilėliai padegė rusų husaro eskadrono maniežą. Pasiųsti rusų armijos daliniai, kuriems vadovavo Božerianovas ir Levašovas. Stovykloje prie Tytuvėnų pasidarė neramu. Atvyko sukilėlių vadas A. Bitė, kunigas A. Mackevičius su savo būriais. Atsirado išdavikas, kuris atvedė į mišką rusų armijos dalinius, parodė medines stovyklos užtvartas. Per mūšius Patitlaukio miške 1863 m. balandžio 5 d. žuvo Z. Citavičius, Stankevičius, artimas jo padėjėjas, nemažai sukilėlių. Kitiems pasisėkė laimingai pasitraukti. Stovykloje rasta parako, patrankų, kardų, dalgių, šautuvų. Buvo belaisvių.

1863 m. birželio 19-ąją vyko kautynės prie Žaiginio. Sukilėliams vadovavo kunigas A. Mackevičius, Leskauskas. Rusų armijos vadas buvo Zorgeris. Kovėsi apie 550–600 pėstininkų, apie 60 raitelių, o kiek sudarė rusų armijos dalinį, neaišku. Po dienos žuvo būrio vadas M. Gedgaudas. Dalis sukilėlių per pelkes pasitraukė link Reksčių, kur susidūrė su kazokais. M. Gedgaudo būrį į savo žinią perėmė A. Bitė. Virė kautynės Reksčių kaime, prie Šaukoto, tiksliau Tamošiškių, Pakalnučių kaimuose, 1863 m. birželio 18–23 d. – ties Notiniškiais, Kunigiškais...

Sukilimas pralaimėjo. Apie jį mums primena pastatytas paminklas prie Šaukoto bažnyčios, keletas akmeninių, geležinių kryžių Pakalnučių kaime, prie kelio iš Šaukoto į Šiaulėnus. O kas parodys tikslią mūšio vietą Reksčių, Notiniškių, Kunigiškių, Mumšilio, Tamošiškių kaimuose? Turime žinoti, kad čia

kovėsi mūsų proseneliai, kad Serbentynėje, Pašakarnėlių, Baltojo Šaukoto dvaruose, Papušynio laukuose jie slėpė dėžėse ir statinėse paraką, kepė duoną...

ADOMO BITĖS KELIAI

Adomas Bitė, Motiejaus gimė 1827 m. Belazoriškio (Bielozoriškių) kaime (dabar – Aušrėnai). Kaip pasakojo Stanislovas Šafronas, „ponui Belazarui priklausė mūsų sodžius, tad iš čia – Belazoriškiai. Kaime gyveno daug Bičių. Aplink miškai. Iškirto dalį jų, išvartė kelmus. Kopinėjo medų, meškininkai gaudė meškas, žvėris. Dirbo kaip bitės, tad ir pavadino juos Bitėmis“.

Adomas Bitė, pats pramokęs staliaus amato, keliavo per žmones, darydamas baldus, remontuodamas būstus. Kadangi turėjo giminių Ilguočių, Dvarčių, Mantvilščių, Stalmokų kaimuose, Šaukote, jis ten ir darbavosi. Kai Šiaulių apskrityje pasirodė pirmas A. Mackevičiaus sukilėlių būrys, jis, vienas iš pirmųjų, 1863 m. kovo mėn. į jį įstojo kartu su broliu Vincu Bite.

Metieškelis (arba Metiežkelis) per Mažuolių kaimą link Legečių. Taip vadinamas 1863 m. sukilėlių garbei

A. Bitė susipažino su kitais 1863 m. sukilimo vadais. Jis su M. Gedgaudu buvo siunčiamas „Radviliškio kryptimi, į Šiaulių apskritį“ rinkti ginklų, ieškoti savanorių. Dalyvavo kautynėse tarp Krakų ir Lenčių (abu Kėdainių r.) 1863 m. balandžio 28 d. Stambios kautynės vyko prie Skėmių, Žaiginio, Šaukoto (1863 m. birželio 18–23 d.). Kaip minėta, M. Gedgaudas pateko į nelaisvę. Nuo tada A. Bitė – būrio vadas. Jau pirmomis dienomis jis surinko apie 200 suki-

1863 m. sukilėliams skirtas paminklas Dvarčių kaime

Paminklas Šaukote sukilimo dalyviams ir vienam iš jų vadų Zigmantui Citavičiui. Vidos Pužaitienės nuotrauka

lėlių (pasak S. Šafrono, „suverbavo gaują iš papras-tojo luomo žmonių ir klajojo su ja po apskritį“) ir jiems vadovavo. Tas pats S. Šafronas tikino, kad šiam sukilėlių būriui, kuris laikėsi Mumšilio, Mažuolių, daugiausia Legečių apylinkės miškuose, A. Bitė va-dovavo neįprastai. „Suprasdamas vietos sąlygas, dalį būrio paleisdavo namo. Kai kuriems sukilėliams ti-krai reikėdavo būti namuose tam tikru momentu. Be to, tai atrodydavo kaip taktiniai manevrai. Atseit iš kaimo niekas sukilime nedalyvauja, valdžia ne-prikibs. Su savo manevringu būriu A. Bitė puldavo dvarus ir valsčių valdybas, kur raštuose atsispindėjo surašytos baudžiauninkų prievolės ir įsiskolinimai dvarui, valsčiui. Sakydavo, puldavo ir Šiaulėnų dva-rininką J. Šemetą, atkakę pro Jokūbiškį. Kiti sakyda-vo, jog pats dvarininkas liepdavo sumetimo tikslais pulti dvarą arba pats dvarininkas rėmęs A. Bitę. Jam šio to duodavo.“

Sukilėliai degino knygas, bylas, susijusias su mo-kesčiais. Susiskaldę į mažesnes grupes, užpuldinėjo dvarus. Tai atsispindi ir pranešimuose, kuriuos pri-ėmė Šiaulių karinis viršininkas: „1863 m. 14 balan-

džio 8 val. ryto atvyko iš maištininkų sostinės 8 ar daugiau jaunų ginkluotų pistoletais ir kardais žmo-nių būrys, užpuolė Radviliškio šimtininką namie... paėmė knygas, antspaudą... paskui įsiveržė pas dva-rininką Komarą, kur sunaikino visus popierius. Pa-traukė į Karčemas, Grinkiškį. Tą pačią dieną 6 val. ryto užpuolė Baisogalos vyno, spirito daryklą. Išvar-tė viską, sunaikino visas kontoros knygas, pasiėmė antspaudą ir pagrasinę... išėjo“.

Ypač dažnai sukilėliai apsilankydavo Baisogalos valsčiaus dvaruose, tai liudija pačių dvarininkų pranešimai: „Atvyko 20 žmonių... į Baisogalą... paėmė pieno ir surinko visus arklius iš ganyklos“. Birželio pa-baigoje vėl plaukia išgąsdintų dvarininkų pranešimai Šiaulių kariniam viršininkui: pasirodė 20 ginkluotų žmonių būrys Baisogalos valsčiuje... Sukilėliai apsi-lankė ir Bugynės, ir Dovžalos dvaruose, kitur. Kad A. Bitės sukilėliai stipriai veikė, rodo paaiškinimai ir iš Radviliškio, iš Liutkiškių kaimo. Liepos 27-ąją F. Ur-bonas iš Radviliškio su laiškais ir kitais dokumentais per Šeduvą vyko į Šiaulėnus. Kelyje, 4 varstai nuo Ra-dviliškio, valdiškame miške, Ilguočių kaime, jį užpuo-

lė daugiau kaip 50 sukilėlių. Buvo atimti visai laiškai, knygos, kurios sudraskytos į skutelius...

Šiaulių apskrityje liepos pradžioje veikė ir B. Liutkevičiaus („Liubobranco“) būrys. Jis, kaip ir A. Bitės sukilėliai, sukinėjosi po Petrošių, Mažuolių, Mumšilio, Jasaičių, Bielazoriškių, Dvarčių, Saktelių, Viliošių, Virikauskų, Žeimių ir kitus kaimus. Atvykę į Pašušvio miestelį pareikalavo šimtininko. Jo klausė, koks skelbimas kabo Pašušvio turgaus aikštėje. Tas paaiškino, kad tai „jo šviesybės prašymas laisvanoriškai grįžti sukilėliams į jų gyvenamąsias vietas“.

A. Bitės sukilėlių būrys buvo gan aktyvus 1863 m. liepos mėn. Jie užėmė Šiaulėnus, Baisogalą ir „įvedė ten savo tvarką“. Šiaulėnų aikštėje prie gėdos stulpų, prie paminklo carui aiškino, kaip reikia visiems gyventi. Kalbėjo apie „liuositybę, gyvenimo būdą ateity“.

Apie Šaukotą, Tytuvėnus veikė J. Puidoko vadovaujamas sukilėlių būrys. Sukilėliai „siautėjo“ ir kitose Šiaulių apskrities vietovėse. Dvarininkų pranešimai vis plaukė į apskrities centrą. Vyriausybė ėmėsi tam tikrų priemonių. Didesniuose miesteliuose, tarp jų ir Šiaulėnuose, buvo sudaromos sargybos. Už sugrįžimą iš miško žadamos malonės. Atsirado ir „skrajojantys būriai“, kuriuose buvo apie 100 karių. 1863 m. liepos mėn. 2 ir 4 kuopų trečio pogrupio grenadieriai išvyko ieškoti sukilėlių. Pėdsakų rado net pelkėse, pavyzdžiui, Didžiojoje, esančioje Mantviliškių kaime, Sulinkių. Sukilėliai pasitraukė giliau į miškus: Mumšilio, Legečių, Antanų, Pašušvio. Šiaulių 4 pulko karinis viršininkas Borisovas beveik visuose Radviliškio rajono valsčiuose pastatė sargybinius – kazokus. Jų būta Šaukote, Skėmiuose, Daugėlaičiuose, Baisogaloje, Šiaulėnuose, Legečiuose ir kitur. Tačiau, kaip pats nurodė, „vietoj kazokų buvo maištininkai, nes tą pačią valandą jie išvyko... Radome tik tuščią stovyklą. Mes grįžome į Žeimius, į Legečius. Kadangi beveik visa Legečių apylinkė dalyvavo sukilime, aš, surinkęs visus gyventojus, išdrožiau jiems kalbą...“

Artėjo ruduo, žiema. Sukilėliams darėsi vis sunkiau veikti, gauti maisto, drabužių. Tačiau jie vis tiek aktyviai dalyvavo tautos išsivadavimo judėjime. 1863 m. rugpjūčio 15 d. nuožmios kautynės įvyko prie Mažuolių, vėliau prie Skėmių, Šaukoto, Pašušvio, spalio 27-ąją – ties Šiaulėnais ir Notiniškiais, paskui ties Virikauskais, Klyviškiais. A. Bitė sumaniai vadovavo šiems mūšiams, tad sukilėliai patyrė nedaug nuostolių. 1863 m. spalio mėnesį užpultas dragūnų transportas, kuris keliavo iš Šiaulių į Kauną. Skėmių kaime šį transportą apsupo, vežimus išvartė. Pasiėmė

keletą pūdų kiaulienos, gelumbės – iš viso 50 pūdų. Sukilėliams padėjo ir karčemoje buvę žmonės. Užpultas Radviliškio paštas, Komaro, Zarankos, Doviaulos ir kitų dvarininkų dvarai, palivarkai.

A. Bitė – artimas A. Mackevičiaus pagalbininkas. 1863 m. pabaigoje jis paskirtas svarbiausiu visų Kauno gubernijos sukilėlių būrių vadu, nes A. Mackevičius galvojo išvykti į užsienį „prašyti pagalbos“. Nespėjo. Pateko į nelaisvę. Nuteistas myriop. Bausmė A. Mackevičiui įvykdyta 1863 m. gruodžio 16 (18) d. A. Bitė, būdamas svarbiausiu sukilėlių vadu, ketino 1864 m. pavasarį atnaujinti sukilimą. Po kelių kautynių vadovavimą perdavė giminaičiui V. Povilenskui ir 1864 m. pradžioje išvyko į Prancūziją „tartis dėl ginklų ir pinigų“. Ten dirbo, dalyvavo Paryžiaus komunos darbe, ten 1884 m. mirė.

Sukilimas baigėsi. Sugrįžusius iš miško, valdžia griežtai bausdavo – mirtimi. Kai kurios ištrėmė į Sibirą. Ypač žiaurių represijų susilaukė Legečių valsčius. Iš ten 39 žmonės buvo ištrėmti „katorgos darbams tvirtovėse“, o iš Legečių kaimo valstiečių paimiti 3775 rubliai kontribucijos. Novosibirsko srityje, Vengerovo r., tuo metu ištrėmti sukilėliai sukūrė Baisogalos, Šeduvos, Legečių gyvenvietes. Vadinas, iš tų vietų būta nemažai sukilėlių. Tai Povilenskai, Seireikos, Sirusai, Stankai, Povilauskai, Jurevičiai, Šulai, Lazutkai, Grigaliauskai ir kiti.

S. Šafronas pasakojo: „Adomas – mūsų giminaitis. Ant aukšto buvo keli popieriai, nuotraukos. Popieriuose – turto konfiskavimo aktai. Datos ant jų – 1864, 1872 m. Už dalyvavimą sukilime konfiskavo viską ir išgrūdė į Sibirą. Tada atkėlė rusus. Kelias nuotraukas atidaviau į Šiaulėnų mokyklos muziejų. Jose matėsi sukaustyti mano proseneliai, kaimynai. Geležinė grandinė (kandalai) nuo liemens iki kojų. Kojos supančiotos ta geležimi, kaip kokiam gyvuliui. Sakė, jog po mūsų kaimus jojo ir jojo baudėjai, gaudė sukilėlius. Tie Mumšilių, Mažuolių, Varnionių miškuose sėdėjo. Kovėsi prie Dvarčių, Aušrėnų, Kleiviškių, o ypač prie Virikauskų. Ten dalį pagavo po mūšio, korė Mumšily. Liepė duobes išsikast prieš tai, sumetė vėliau...“

1864 m. sukilimas neatsinaujino. Atskiros grupės dar veikė iki 1864 m. pabaigos Šiaulių apskrityje. Ypač ilgai sukilėliai veikė Mažuolių, Šeduvos valsčiaus miškuose, Mumšilyje. Kai kuriuos juos matydavo einančius per Sulinkių pelkę žiemą.

Autorės nuotraukos

„Lituanica“
skrenda

NUGALĖJĘ ATLANTĄ

RIMANTAS KUNDROTAS,
S. Dariaus ir S. Girėno žygdarbio atminimo saugotojas

80 metų, kai prie Soldino žuvo lietuviai lakūnai Steponas Darius ir Stasys Girėnas. Į pirmuosius drąsuolius, pasiryžusius įveikti Atlantą ir nusukti iš vieno žemyno į kitą, tada, 1933-ųjų liepos 15-ąją, sužiuo viso pasaulio akys...

„Lituanicos“ skrydis tebėra gyvas tautos istorijoje, žmonių širdyse.

STEPONAS DARIUS (Jucevičius – Jucius) gimė 1896 m. sausio 8 d. Tauragės apskrities Kvėdarnos valsčiaus Rubiškės vienkiemyje. 1907-ųjų gruodį jis su motina išvyko į JAV. 1912 m. Čikagoje baigė pradžios mokyklą. Mokėsi Curtis High School, kur, be bendrųjų dalykų, buvo dėstoma architektūra. 1916 m. baigė Hamison Technical High School ir įstojo į Lane Junior College Inžinerijos skyrių. 1917 m. nutraukė mokslą ir tapo JAV kariuomenės savanoriu. Tų pačių metų rudenį išvyko į Prancūziją. 1918-aisiais dalyvavo mūšiuose, buvo sužeistas, apsinuodijo dujomis. Apdovanotas „Purpurinės širdies“ ordinu ir „Didžiojo karo už civilizaciją“ medaliu. 1919 m. demobilizuotas, grįžo į Čikagą, kur studijavo uni-

versitete, lankė artilerijos atsargos karininkų kursus. Dalyvavo organizuojant Amerikos lietuvių karių susivienijimą.

1920 m. atvyko į nepriklausomybę atgavusią Lietuvą, buvo priimtas į generolo Štabo žvalgybos skyriaus slaptąją tarnybą, kurios IV laidą baigė 1921 m. ir įstojo į aviacijos karininkų kursus. Nuo to laiko visas tolimesnis S. Dariaus gyvenimas susijęs su aviacija, apie kurią svajojo dar gyvendamas JAV.

Tarnaudamas mokomojoje eskadrilėje 1922 m. spalio 12 d. pirmą kartą savarankiškai skrido lėktuvu „Albatros II“. 1923 m. perkeltas į 3-ąją oro eskadrilę karo lakūnu. Tų metų sausio mėn. jis buvo vienas iš

Klaipėdos sukilimo vadovų. 1925–1927 m. tarnavo 1-ojoje ir 4-ojoje oro eskadrilėse. 1926 m. gruodžio 17 d. drauge su kitais aviacijos karininkais dalyvavo valstybės perversme. 1927 m. gegužės 1 d. jam suteiktas kapitono laipsnis.

Buvo vienas iš Lietuvos sporto organizatorių, pats aktyviai sportavo (žaidė futbolą, krepšinį, beisbolą, ledo ritulį, boksavosi). Buvo įvairių sporto organizacijų pirmininkas. 1927 m. parengė Lietuvos aeroklubo įstatus. Išleido knygeles „Beisbolo žaidimas“ (1924 m.), „Basketbolo žaidimas (krepšiasvydis) ir Lietuvos sporto lygos oficialės basketbolo taisyklės 1926–1927 metams“ (1926 m.). Jo iniciatyva Kaune pastatytas stadionas – pirmasis Lietuvoje.

1927 m. pavasarį, gavęs ilgalaikes atostogas, S. Darius išvyko į JAV, artimiausiems draugams pritaręs apie planuojamą skridimą į Lietuvą. Čia dirbo lakūnu įvairiose transporto kompanijose, skraidė nuosavu lėktuvu. 1929 m. Ilinojaus valstijoje įsteigė lietuvių „Vyčio“ aeroklubą. 1928 m. pradėjo planuoti būsimą transatlantinį skrydį.

Prie pabaigtos „Lituanicos“ 1932 m.

Steponas Darius, Stasys Girėnas

STASYS GIRĖNAS (Girskis – Girčius – Girch) gimė 1893 m. spalio 4 d. Raseinių apskrities Kaltinėnų valsčiaus Vytogalos kaime. 1910 m. su broliu išvyko į JAV. Čikagoje lankė pradžios mokyklą, nuo 1913 m. dirbo spaustuvėje. 1917–1919 m. tarnavo JAV kariuomenėje, aviacijos dalyse. Vėliau vėl dirbo spaustuvėje. 1920–1921 m. su kitais lietuviais organizavo taksi automobilių bendrovę (Hub Cab Co). Nuo 1924 m. mokėsi skraidyti nuosavu lėktuvu. 1925 m. patyrė sunkią avariją. Pirmą kartą savarankiškai išskrido 1927 m. kovo 8 d. Tais pačiais metais susipažino su S. Dariusiu.

1932 m. Steponas Darius ir Stasys Girėnas apsisprendė kartu skristi į Lietuvą ir pradėjo konkrečiai rengtis šiam skrydžiui. Už asmeninius bei kitų lietuvių paaukotus pinigus įsigijo lėktuvą, su kuriuo dalyvavo daugelyje aviacijos dienų įvairiose JAV vietovėse. Rengti skridimą padėjo Skridimo per Atlantą organizavimo komitetas (pirmininkas – R. Vasiliauskas, sekretorius – P. Jurgėla) ir Skridimo aukoms rinkti ir panaudoti fondas (pirmininkas – A. Kalvaitis). 1932 m. birželio 18 d. S. Darius ir S. Girėnas iš Pal-Waukee bendrovės nupirko lėktuvą „Bellanca Ch-300 PACE-MAKER“; gamyklinis nr. 137, registracijos nr. NC-688E. 1933 m. sausio 20 d. S. Darius ir S. Girėnas šį lėktuvą atidavė į E. M. Lairdo dirbtuves, kur jis buvo pritaikytas transatlantiniam skrydžiui. Rekonstrukcija baigta tais pačiais metais. Po jos lėktuvas pažymėtas numeriu NR-688E, nudažytas oranžine spalva, ant liemens surašytos skridimo rėmėjų pavardės. A. Vainovai pasiūlius, pavadintas „Lituanica“.

Dėl pinigų stokos lakūnai negalėjo įsigyti radijo siųstuvo, modernesnių navigacinių prietaisų, parašutų. Bet jie pasitikėjo savo jėgomis, atkaklumu,

drąsa ir lakūnų patirtimi. Iš pradžių skridimo laikas buvo numatytas 1933 m. gegužės pabaigoje. Tačiau dėl blogo oro ir kitų priežasčių pakilti nepavyko. Neturėdami pinigų apmokėti už leidimą, lakūnai ryžosi skristi be jo, atitinkamoms įstaigoms pranešę, jog nori pabandyti pakilti su lėktuvu „pilnu krūviu“.

Šis bandymas įvyko 1933 m. liepos 15 d. rytą, 6 val. 24 min. ryto. Iš Niujorko Floyd Bennett aerodromo pakilo mažo pajėgumo, sunkiai pakrauta oranžinės spalvos „Lituanica“. Lakūnai buvo pasiryžę be nutupimo pasiekti Kauną (7186 km). Nubėgusi beveik visą aerodromo taką, „Lituanica“ atsiplėšė nuo žemės prie Jamaikos įlankos krantų. Stebėję pa-

Žūties vietoje

Tautos didvyrių laidotuvs

kilimą, aviacijos specialistai pavadino jį rizikingiausiu ir drąsiausiu transatlantinių skridimų istorijoje.

Prieš skrydį savo testamente lakūnai rašė: „...šį savo skridimą skiriame ir aukojame Tau, Jaunoji Lietuva!...“

Ir štai „Lituanica“, plakama žaibų, blaškoma vėjų, per 37 val. 11 min., įveikusi patį sunkiausią kelią virš Atlanto, nuskridusi 6411 km, iki Kauno likus 650 km, liepos 17 d. 0 val. 36 min. sudužo tuometinėje Vokietijoje, šalia Kuhdamm kaimo, Soldino miške (dabartinės Lenkijos teritorija, Pščelnik kaimas, Myslibož apylinkėse). Aplinkui mėtėsi laišakai, žemėlapiai, asmeniniai lakūnų daiktai. S. Girėno ranka dar tebelaikė lėktuvo vairalazdę, išikniaubęs į samanas, lyg joms patikėdamas šiurpios tragedijos paslaptį, gulėjo S. Darius...

Iki šiol nėra atsakymo, kodėl jie žuvo, kodėl sudu-

žo lėktuvus lengviausiam kelio etape, kai iki Kauno bebuvo likusios vos trys skridimo valandos. Oficialiai pranešta, kad katastrofa įvyko dėl audros ar sugedus motorui. Kita versija: lėktuvą numušė hitlerininkai. Katastrofa įvyko nacių griežtai saugomoje koncentracijos stovyklos zonoje.

Drąsuolių atliktas žygdarbis – ne tik svarbus to meto aviacijos laimėjimas, reikšmingas istorijos faktas. Tai įtikinamas pavyzdys mums visiems, kaip reikia mylėti tėvų žemę, tikėti jos ateitimi.

„Lituanicos“ skrydis turi įkvėpti kiekvieną įveikti savus vandenynus.

Autoriaus archyvo nuotraukos

LYG GYVENIMO KOKYBĖS SIMBOLIS...

Šiomet legendinio skrydžio sukaktis dideliu renginiu paminėta Radviliškio viešojoje bibliotekoje. Mieste iškilo medžio skulptūra tautos didvyriams atminti. O dabar spausdiname žiupsnelį žurnalui atsiųstų prisiminimų, kaip legendinių tautos didvyrių atminimas buvo įamžinamas bemaž prieš pusę amžiaus.

KĘSTUTIS LABANAUSKAS,

Lietuvos kraštovaizdžio architektas, parkotyrininkas, žygeivis

Mano prisiminimų dėlionėje 1969 metai išlieka tarp iškiliausių įvykių bei jų prasme ateičiai. Be kitų, tuometinę gegužę nutiko ir šis įvykis – vienas ryškiausių mano gyvenime turinio grožio, dalyvių entuziazmo bei dvasios vienovės prasme. Jame dalyvavau su Vilniaus universiteto žygeiviais, atvestais ugningojo Tado Šidiškio ir tuometinio – oficialiai turistų – klubo pirmininko, geologo Valentino Baltrūno. Tai buvo Lietuvos aviacijos sporto federacijos iniciatyva surengtos iškilmės Žemaitijoje, Lietuvos didvyrių, transatlantinių lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno gimtinėse. Jaunimo talkomis abi tėviškės buvo aptvarkytos, iškilmingai padėti memorialiniai žymenys mūsų drąsiesiems skrajūnams. Faktiškai taip buvo užbėgta už akių parsidavėliškiems sovietiniams funkcionieriams, kurie pradėtos išsistinės melioracijos pretekstu ketino nušluoti pokariu apnykusią lakūno S. Dariaus gimtinės sodybvietę,

kaip, deja, tuomet ir buvo sunaikinta nemažai reikšmingų Lietuvos dvarų bei kaimų sodybų.

Esant labai ribotam laikui, glaustam, bet sklandžiam darbų planui, šventės iniciatorių sudarytas renginio štabas. Jame kartu su aviatorių aktyvu ir veteranais, tarp kurių buvo ir dar atmenantieji tragiškąjį 1933 m. skrydį ar net pažinojusieji S. Darių jo amžininkas Tomas Zauka, poetas Jonas Graičiūnas, aviatorius Viktoras Ašmenskas, Vytautas Pakarskas, medvėgališkiso mokytojas ir kraštotyrininkas Antanas Brazauskas. Veikliai darbavosi ir žygeiviai. Tarp jų – Tadas Šidiškis, Rimantas Krupickas, Rimantas Matulis, Juozas Dapkevičius, Valentinas Baltrūnas.

Visiems ypač daug padirbėti teko apnykusioje S. Dariaus gimtinėje. Čia svarbiausiu žymeniu tapo entuziazmas kelių šimtų jaunuolių, suvažiavusių iš visos Lietuvos, nors saugumiečiai ir mėgino trukdy-

Talka 1969-aisiais

ti. Tos jaunos rankos kastuvais supylė garbės pilkapį, kurio gelmėn įleista *Lituanicos* relikvija amžinam didvyrio atminimui; šalia buvo paženklinoti jo gimtosios sodybos pamatai, pastatyti atminimo simboliai. Vėliau, kylant Atgimimo bangai, daugiausia aviatoriaus entuziasto, sporto meistro ir didelio Lietuvos patrioto Vytauto Pakarsko iniciatyva bei pastangomis ir pati sodyba gražiai atstatyta. Dabar ji yra muziejinė, savo dvasia artima kitoms unikalioms, mūsų tautos pasididžiavimu tapusioms sodybomis. S. Dariaus gimtinės aplinkoje, jau atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, su architekto, žygeivio ir paminklo-saugininke Audrone Linauskaite suprojektavome memorialinį parką. Šį projektą įgyvendino muziejaus vedėjas Mečys Raštikis, aviatorių remiamas entuziastas, pasitelkęs bendram darbui skautų, žygeivių ir kitų talkininkų.

Norinčiųjų tvarkyti legendinių lakūnų sodybas netrūko

Apskritai dalyvavimas S. Dariaus ir S. Girėno tėviškių talkose bei iškilmėse dalyvius suartino gal net visam gyvenimui – be jau minėtų, ir su būsimąja gamtininkų „Gabijos“ žygeivių vadove, žymia kultūrininke Nijole Leščinskaite-Balčiūniene, filosofu, Vydūno idėjų puoselėtoju Vaclovu Bagdonavičiumi, Vidimantu Kuču, tarp žygeivių garsėjančiu matematikų „Birutyno“ būreliu ir daugeliu kitų, kuriems susitinkant, prisiminimai iš tų talkų būna tarsi gyvenimo kokybės simbolis...

Ir aš turėjau garbės su minėtais iškiliausiais žygeiviais bendradarbiauti renginio štabe. Jo posėdyje visi patyrėme ryškią pilietiškumo pamoką. Ten amžino atminimo lietuviybės kovotojas, skulptorius ir poetas Vytautas Mačiuka, vieno iš S. Dariaus bendražygių aviatorių sūnus, gana efektingai „nusodino“ į posėdį

įžūliai įsibrovusį sovietų saugumietį. Kai tas įsiveržė į palapinę rėkdamas: „Kas čia vyksta? Kas jums leido?“, V. Mačiuka po trumputės pauzės griežtai atkirto: „O kas toks tamsta vykstantį posėdį trukdyti? Sėsk čia ir pasėdėk“, – parodė į dėžę kampe, – jei kas neaišku, po posėdžio paklausi“, – ir lyg niekur nieko tęsė pertrauktą dalykinį pokalbį. Gavus deramą atkirtį, subliuško savimi pasitikinčio įsibrovėlio narsa – pasėdėjo, patūnojo kampe, nesuvokdamas apie kokį čia darbo planą, pasidalijimą darbo įrankiais, veiklos, poilsio, buities maršrutus kalbama, ir tyliai išsliūkino, išsinešdamas kerštingą apmaudą... Visiems, bendradarbiavusiems štabe, V. Mačiukos poelgis buvo puikus savo teisumu ir tikslų garbingumu įsitikinusios asmenybės orios laikysenos pavyzdys. Beje, tas pats V. Mačiuka sukūrė ir didvyrius įamžinusį antkapinį paminklą, juos perlaidojus Kaune, Aukštųjų Šančių kapinėse. Kai kas iš mūsų šio žmogaus pavyzdžiu ir praktiškai pasinaudojome, atremdami netrukus prasidėjusio žygeivių ir kraštotyrininkų sovietinio persekiojimo kampaniją, oriai atmesdami demagogiškus priekaištus bei dvasiškai žeminančius „bendradarbiavimo“ siūlymus tapti skundikais ir šmeižikais...

Savaip įdomus faktas, jog sovietiniai slopintojai, nesuvokdami lietuvių tautos dvasios ir ryžto, elementariai apsižioplino. Anuomet sovietinei cenzūrai uždraudus rašyti apie renginį S. Dariaus ir S. Girėno tėviškėse, cenzoriai, matyt, nelabai išsprusę, neatskyrė panašiai skambančių Šilutės ir Šilalės vietovardžių ir pasiuntė draudimą tik į Šilutę. Tad Šilalės rajono laikraštis „Artojas“ su malonumu 1969 m. gegužės 22-ąją išspausdino Romo Masteikos (šis žurnalistas tobulino savo apybraižų lygį, vėliau išaugdamas iki istorinių romanų autoriaus) straipsnį „Jums pilkapį supylėm...“ Jame entuziastingai aprašytas didvyrių pagerbimas: „... atsivėrus fantastiškai kosminių skrydžių erai, jų žygis ne tik neblanksta, bet įgyja dar gilesnę prasmę“, „...skambant kanklių muzikai ir šviečiant fakelams, buvo atidengtas paminklinis akmuo. Mirtinoje tyloje nuskambėjo jaudinančios poeto J. Graičiūno eilės: /Senovišką Jums pilkapį supylėm/ Pagal tuos senkapius žilų laikų,/ Kaip kad senoliai Margiriamas, Živilėm/ Ant jų šventų kapų ar pelenų.../“

Nenuostabu, jog tą medvėgališkio mokytojo A. Brazausko atsiųstą Valentinui Baltrūnui laikraštį žygeiviai paskui pasidauginę platino, prisimindami nuostabias akimirkas ir pasijuokdami iš „homo sovietikų“ bergždžių pastangų slopinti šviesą ir drąsą...

Autoriaus archyvo nuotraukos

ŠIMTMEČIUS SKAIČIUOJANTI RADVILIŠKIO BAŽNYČIA

Radviliškio Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčia

Savo 445 metų sukaktį atšventęs Radviliškis didžiuojasi, kad ir pačiame jo centre stovinti, Šiaulių vyskupijai, Radviliškio dekanatui priklausanti bažnyčia yra viena seniausių šiame krašte ir vis atsinaujinanti.

Senoji Radviliškio katalikų bažnyčia pirmą kartą paminėta 1597 metais. Titulas – Švenčiausiosios Mergelės Marijos Gimimo bažnyčia. Ją aptarnaudavo iš Šiaulių atvykstantis kunigas. 1619-aisiais įkurta parapija. Ji miestelyje gavo sklypą mokyklai ir klebonijai statyti, prieglaudai kurti. Radviliškiui suteiktos parapijos teisės, bažnyčia kurį laiką priklausė Šeduvos dekanatui.

Šiaulių ekonomijos revizorius M. Brolnikis tuo laiku nurodė, kad parapija nepakankamai aprūpinta ir negali išlaikyti kunigo, todėl karalius Zigmantas Vaza jai skyrė turtų. 1769 metais kunigas K. Ausėnas su parapijiečiais pastatė naują medinę bažnyčią, kurią 1789-aisiais pašventino pavyskapis A. Koscia. Bažnyčia didžiajame altoriuje turėjo Čenstakavos Dievo Motinos paveikslo kopiją, kuri laikyta turinti stebuklingos galios. Šoniniame altoriuje buvo Šven-

čiausiosios Mergelės Marijos Škaplierinės, papuoštos sidabro drabužiais, paveikslas. 1868 metais bažnyčią sunaikino gaisras, kuris ištirpdė net varpus.

1870 metais klebono, kunigo Juozapo Bartkevičiaus rūpesčiu pastatyta nauja Švenčiausiosios Mergelės Marijos Gimimo bažnyčia. Ji buvo erdvi, kryžminio plano. Aukštas fasadas turėjo dvi eiles langų ir dar vieną frontone. Pastato pseudogotikinį kilimą paryškino sienų piliastrai, statmenas apkalas ir liekni daugiasieniai bokšteliai ant frontono bei ant transeptų.

Apie gražiai tvarkomą bažnyčią 1900 metų „Tėvynės garsė“ rašyta: „Maloni yra Radviliškio bažnyčia, nauja, švari, lygioje vietoje, varpai sutaikinti, giedojimai puikūs, grynai lietuviški. Procesija kaip danguje. Pirmoji vaikų Komunija daug dievui garbės daro“.

Taip atrodė parapijos bažnyčios vidus 1916 m.

Mažai kas beprisimena tokią Radviliškio katalikų bažnyčią... Abi nuotraukos iš Aurelijaus Balčiūno kolekcijos

Tuo metu Radviliškio parapija buvo jau gana didelė: 1940 metais ji turėjo 8923 katalikus.

Ši Radviliškyje pastatyta bažnyčia skaudžiai nukentėjo per Antrąjį pasaulinį karą, 1944 metais. Bomboms ant jos nukritus, visa sudegė. Bažnyčia buvo įrengta parapijos salėje – pastaroji pailginta ir paaukštinta. Yra duomenų, kad 1945 metais bažnyčia veikė vokiečių belaisvių statytame mūriniame pastate. Atstatymo darbai čia kunigavusio Liongino Vaičiulionio didelių pastangų dėka (nepamirškime, koks tai buvo istorinis laikotarpis) prasidėjo 1987-ųjų gegužės 10 dieną. Pačiam kunigui teko pabūti ir mūrininku, ir statybininku, ir darbų vykdytoju. Jis yra pasakojęs: „Kadangi bažnyčios sienos buvo avarinės būklės, tai viena po kitos buvo nugriautos, ir statoma visai nauja bažnyčia. Statybos vyko labai sklan-

džiai, nes buvo samdoma penkiolika statybininkų ir dar į talką kasdien ateidavo dešimt vyrų, be to, padėdavo ir bažnyčios patarnautojai – ministrantai, kurie tiesiog lenktyniaudavo, kuris greičiau atliks darbus. Malonu, kad iš tų patarnautojų dabar dauguma yra tapę kunigais“. Jau tų pačių metų spalio mėnesį pradėta melstis naujojoje bažnyčioje. Joje buvo įrengtas šildymas, todėl vidaus darbai vyko ir toliau. 1988 metų liepos 20-ąją, per titulinius Šveečiausiosios Mergelės Marijos Škaplierinės atlaidus pakviestas kardinolas Vincentas Sladkevičius pašventino pastatytąją Radviliškio bažnyčią ir pasidžiaugė jos akustika, išvaizda, parapijiečių ir visų rėmėjų atliktu kilniu, didžiuliu darbu. Naujoji bažnyčia pastatyta tikinčiųjų aukomis per stebėtinai trumpą laiką – vienerius metus. 1991 m. ji rekonstruota, paaukštintas bokštas.

Parapijos bažnyčia įvairiais savo istorijos laikotarpiais

Dabartinės bažnyčios išorinė architektūra nėra nuosaiki. Tai priestatų ir frontonų mišinys. Buvusios mūrinės šventoriaus sienos vietoje užtvirta nauja tvora. Neseniai šalia bažnyčios iškilo Radviliškio parapijos socialinių paslaugų centras.

Praeitį, išgyventas negandas liudija jau tik žmonių prisiminimai ir šalia sudegusios bažnyčios išlikusi varpinė. Pastaroji – architektūros paminklas. Ji statyta 1876 metais. Yra penkių tarpsnių. Apatinis – mūrinis, žemesnis už kitus, su durimis, langais ir piliastrais. Viršutiniai tarpsniai turi po langą su trikampėmis arkomis kiekvienoje sienelėje. Varpinės penktasis aukštas yra be sienų, lyg ir galerija su ornamentuotais stulpais ir balustrada. Pokario metais greta Radviliškio varpinės stovėjo trijų stulpų besienė piramidė su pakabintu varpu, pasiekiamu nuo žemės.

Varpinė du kartus degė, bet abu kartus parapijos pastangomis bei aukomis atstatyta. Antrasis gaisras beveik šimtmetį statinį suniokojo 1984 metais. Tada varpinėje buvęs varpas, nulietas Novgorodo liejykloje, suskilo ir šiandien rymo bažnyčios šventoriuje, o skamba senas, šimtmetis, 1911 metais nulietas varpas, atvežtas iš Kretingos. Kantriai ir ilgai rūpinęsis, net Maskvą dėl to pasiekęs, tas pats kunigas Lionginas Vaičiulionis pagaliau gavo leidimą sudegusią varpinę atstatyti. Tie darbai pabaigti 1985 metais.

1989 metais prie Radviliškio bažnyčios varpinės pastatyti Trys kryžiai, šalia – simbolinė kompozicija-paminklas „Skausmo ir kančios kelias“, skirtas stalinizmo aukoms atminti (autoriai – V. Vaicekuskas, E. Gaubas, A. Dovydaitis). Čia iš sunaikintų tremtinių sodybų pamatų suvežti akmenys ir sumūryti į sienelės – tartum susiglaudę tremtiniai perpildytame vagone...

Pasikeitęs ir pačios bažnyčios veidas: nauji presbiterijos baldai, altorius, suolai besimeldžiantiesiems,

Architektūros paminklas – medinė varpinė. Trys kryžiai su simboliniu „Skausmo ir kančios taku“ tarsi papildo bažnyčios ir varpinės kaimynystę

klausyklos, pastatyti vargonai, atkeliavę iš Vokietijos, sutvarkytas, naujais akcentais papuoštas šventorius.

Keitėsi Radviliškio parapijos kunigai, kurių kiekvienas paliko savo tarnystės Dievui ir žmonėms indėlį. Nuo 2006 metų Radviliškyje kunigauja klebonas, monsinjoras Gintas Sakavičius. Aktyvi šios bažnyčios ir jos parapijos šiuolaikinė veikla. Čia veikia šalyje ir užsienyje gerų įvertinimų susilaukęs, neseniai savo 10 metų sukaktį atšventęs Jaunimo, taip pat suaugusiųjų chorai, „Caritas“, Marijos legiono, kitos organizacijos, kurios turi geras veiklos sąlygas naujame Parapijos socialinių paslaugų centre. Daug tikinčiųjų sukviečia tituliniai Švenčiausios Mergelės Marijos Gimimo, Škaplierinės atleidai, įvairios kitos šventės, išskilmės bei kasdienės pamaldos. Bažnyčioje vyksta tradiciniai vargonų muzikos festivaliai

Šiandieninės bažnyčios vidus

Bažnyčios šventoriuje rymo per gaisrą suskilęs senasis bažnyčios varpas

Labdaros koncerto dalyviai Radviliškio kultūros rūmų scenoje. Kairėje – kraštiečiai, šios iniciatyvos autorius ir globėjas Vytautas Juozapaitis

Labdaros koncerto, skirto sukaupti lėšų naujiems Radviliškio bažnyčios varpams, svečiai: Seimo nariai Irena Degutienė (priekyje, centre), iš kairės – Jurgis Razma, rajono meras Darius Brazys, monsinjoras, Radviliškio dekanas, klebonas Gintas Sakavičius

„Vargonų legendos“, jau tapę tarptautiniais, sakralinės muzikos koncertai, teminės literatūrinės kompozicijos, prie „Skausmo ir kančių kelio“ – susikaupimo, gyvosios atminties valandos. Organizuojamos radviliškiečių piligriminės kelionės, išvykos jaunimui, labdaros renginiai.

Prabėgę metai nusinėšę praeitin žmonių kartas, mūsų bočius, prosenelius, senelius, kurie, kaip ir šiandieniniai tikintieji, suklupę meldėsi, jiems buvo suteikiami sakramentai, o mirusiųjų bažnyčios varpai lydėjo į amžinąją poilsio vietą. Į parapijiečių atmintį bažnyčios varpų garsai giliai įsirėžę, tapę neatsiejama jų gyvenimo dalimi, savotišku pasididžiavimu, kai jie aidi ypač skambiai, toli, iškilmingai.

2013-aisiais, Tikėjimo metais, buvo pradėtas įgyvendinti Radviliškio bažnyčios naujųjų varpų gamybos projektas, kurio vertė – apie 150 tūkstančių litų. Kad sukauptus reikalingų pinigų, pradėta labdaros akcija. Taip rudenio susidarė apie 30 tūkstančių litų – parapijiečių, rėmėjų, kraštiečių, visų geros valios žmonių aukų. Iš jų apie 10 tūkstančių litų surinkta vien labdaros koncerto metu. Šis koncertas Radviliškyje surengtas rugsėjo 8-ąją, atleidų dieną. Iniciatorius – kraštiečiai, operos dainininkas, Seimo narys, Lietuvos nacionalinės premijos laureatas, profesorius, Radviliškio miesto garbės pilietis Vytautas Juozapaitis. Tąkart radviliškiesiems ir svečiams iš Seimo, iš kitur koncertavo ir jis, ir jo žmona Eglė bei dukra Ieva, maestro Vladimiras Prudnikovas su žmona Nijole, kiti meno meistrai, jaunieji atlikėjai.

Kaip mintijo išskirtinį renginį vedęs ir Vinco Kudirkos „Tautiškos giesmės“, jo leisto „Varpo“ reikšmę priminęs Vytautas Juozapaitis, varpai Lietuvai – šventas simbolis, laisvės ženklas. Anot maestro, bažnyčių bokštuose, miesto rotušėse ir varpinėse skambantys varpai prikelia iš dvasinio stingulio, primena laiko vertę ir būties prasmę, laisvės ir nepriklausomybės kainą, įvairias sukaktis ir jubiliejus. Paremdami aukomis Radviliškio bažnyčios naujų varpų gamybą, visi geradariai kartu stato ilgaamžį dvasinės kultūros simbolį.

Naujieji bažnyčios varpai liejami brolių Kruševskių varpų liejykloje Lenkijoje. Dabar kainuos apie 200 tūkstančių litų. Tikimasi, kad pavyks tiek sukaupti ir kad Radviliškio parapijos Švenčiausiosios Mergelės Marijos Gimimo bažnyčios naujieji varpai suskambės jau kitąmet, švenčiant titulinius atleidus, į miestui ir parapijai svarbaus objekto istoriją įrašydami naują puslapį.

„Tikime, kad naujų varpų skambėjimas ne tik papuoš mūsų bažnyčią, bet ir dažniau sukvies visus radviliškėnus, išsisklaidžiusius po visą Lietuvą ir pasaulį, sugrįžti į gimtąjį Radviliškį,“ – pasidalijo viltimi kunigas Gintas Sakavičius.

Parengė Gražina Dunauskienė

Radviliškio bažnyčios, Viešosios bibliotekos archyvo nuotraukos

KARČEMOS ŠEDUVOS– PANEVĖŽIO KELYJE

PETRAS JUKNEVIČIUS,
istorikas

EGIDIJUS PRASCEVIČIUS,
Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-
draustinio direktorius

„Šalia kelio karčema, šalia kelio karčema. Ten gyvena šinkorka...“

Lietuvių liaudies daina

SMUKLĖS, KARČEMOS MŪSŲ ISTORIJOJE

Smuklės, karčemos... Mūsų tautosaka karčemas apibūdina kaip įvairių blogybių šaltinį, šeimos ir moters kančių, nelaimių priežastį. Todėl rašyti apie jas, juo labiau vertinti jų reikšmę krašto istorijoje, nelengva.

Lietuvoje jos minimos nuo XIV amžiaus pabaigos, po krikščionybės įvedimo. Jas steigė pats Didysis kunigaikštis, davė privilegijas steigti bažnyčioms, dvarams. Savininkai galėjo jas nuomoti, nuomotojai dažniausiai buvo žydai. Šaltiniuose karčemos minimos sąsajose su „kapčyznos“ mokesčiu. Toks mokestis atskirai buvo mokamas už alaus, degtinės ir midaus pardavinėjimą. Dažnai visais šiais gėrimais prekiaudavo tie patys asmenys, bet mokėjo atskiras „kapčyznas“. Todėl realiai karčemų skaičių reikėtų mažinti. Pavyzdžiui, 1554 metais Panevėžio mieste buvo 130 namų ir 60 karčemų (53 alinės, 3 midaus ir 10 degtinės); Šeduvoje – 203 namai ir 113 karčemų (93 alinės, 4 midaus ir 16 degtinės). Atrodytų, kad karčemos sudarė daugiau nei pusę miesto pastatų... Buvo ir vien alumi prekiaujančių karčemų, bet jos daugiau veikė kaip dabartinės valgyklos, užkandinės, o alus, dažniausiai nestiprus, atstodavo tada dar nepaplitusias sriubas.

Miesteliuose smuklės sparčiai dygo aplink turgus: kiekvienas sandėris turėjo būti užtvirtintas pasivašininimu. *Magaryčios* – tai nedidelės išgertuvės po to, kai sutvarkomas koks reikalas: ką nors pardavus, nupirkus ar sutartį sudarius. Į jas, be sandėrio dalyvių, dar pakviečiamas pašalinis žmogus, po to vadinamas *magaryčninku*. Jie gali būti ir keli. Iškilus ginčui, *magaryčninkai* šaukiami į teismą liudininkais.

Miestuose ir miesteliuose užėigęs namai buvo panašaus plano bei tūrio, kaip ir miestiečių gyvenamieji namai. Užvažiuojamieji namai turėjo liaudies architektūrai būdingas formas, kai kurie – baroko, klasicizmo, romantizmo architektūros bruožų. Taigi

karčemos buvo ne mažiau svarbūs ir originalūs miestelio centro akcentai. Jos taip pat išsiskirdavo iš aplinkinių namų didesniu tūriu, puošnesnėmis formomis.

Jei miestuose ir miesteliuose daugiausia buvo užkandinių tipo karčemų, tai kaimuose, kelių sankryžose – beveik išimtinai užvažiuojamojo tipo. Pastarosios įvairesnio plano, nes turėjo daugiau skirtingų paskirčių patalpų. Karčemos buvo statomos patogiose, matomose vietose. Jos stovėjo kas 2–5 kilometrai prie svarbesnių kelių. Ramygalos krašte žmonės dainuodavo: *Kur kalnelis, ten dvarelis, / Kur pakalnėlė, ten karčemėlė...* Daug karčemų statė dvarininkai, nes dvaruose buvo alaus daryklos ir spirito varyklos. Atvykę įvairiais reikalais į dvarą (į lažą, į teismą), valstiečiai eidavo į pono karčemą. Dažnai, siekiant pelno, dvarininkai nustatydavo valstiečiams privalomą pirkti iš jų karčemų degtinės ir alaus kiekį.

Akademikas Juozas Jurginis skiria karčemas nuo smuklių. Smuklės atsirado vėliau, kai ne tik alų, bet ir degtinę gamino dvaruose steigiami bravorai. Smuklininkai svaiginamuosius gėrimus tik pardavinėjo. Tuo tarpu karčemininkai gamino ir buvo laikomi amatininkais.

Populiarioje literatūroje smuklės ir karčemos sąvokos vartojamos sinonimiškai. Smuklės gausiai statytos iki XIX amžiaus pabaigos. Jos atlikdavo kelias svarbias visuomenines funkcijas: vietos žmonėms apsistoti (viešbutis), arkliams bei vežimams pastatyti (ratinės ir tvartai), pavalgyti (valgyklos-užkandinės), vakarėliams-gegužinėms organizuoti (susirinkimų salės) ir t. t. 1863 metų sukilimo metu Biržų ir Panevėžio apylinkių užvažiuojamieji namai buvo svarbios sukilėlių susibūrimų bei susitikimų vietos.

Karčemos turėjo savo skiriamąjį ženklą – pakabiną pušies šaką, iškeltą gairę. Jose buvo 10–15 ir daugiau patalpų. Išlikęs 1638 metų Upytės karčemos aprašymas: „...ant geležinių vyrų durys į didžiąją trobą

(izba), kurioje yra paprastų koklių krosnis ir dume-
lakas patalpai apšviesti, čia yra stalas ir du suolai prie
sienų, ši patalpa turi du langus; iš šios patalpos durys
„ant bėgūnų“ į kamara su paprastais langeliais; prie-
menėje yra kaminas, nupintas iš stagarų ir apdrėbtas
moliu, laikomas sienos ir dviejų stulpų, iš priemenės
kairėje pusėje – kamara su durimis „ant bėgūnų“;
toliau pirtikė su moline krosnim ir trimis paprastais
langais, suolu. Karčema turi dvejus vartus ir ratinę. Ji
dengta šiaudais.“

Aptariant karčemų bei smuklių architektūrą, reikia
pastebėti, kad jos buvo medinės, mūrinės, drėbtos iš
molio, mūrytos iš lauko akmenų. Buvo 4 tipų plano:
stačiakampio, kampinio, kryžminio, kelių korpusų.

Po 1841 metų bažnytinių žemių nusavinimo caro
valdžia perėmė bažnyčių, vienuolynų, kai kurių pa-
rapijų smukles. 1897–1898 metais įvestas degtinės
gaminimo ir pardavinėjimo valstybinis monopolis.
Smuklių, kaip užvažiuojamųjų kiemų, reikšmė ypč
sumažėjo XIX amžiaus antroje pusėje, paplitus ge-
ležinkeliams ir atsiradus viešbučiams.

Negalime nepastebėti, kad girtavimas slopino
žmonių sąmoningumą. Lietuvos istorijoje žinomi
du ryškūs blaivybės atvejai: tai baudžios žlugimo
metai – 1861-ieji – ir 1905 metų revoliucija.

Prie Šeduvos–Panevėžio kelio taip pat rikiavosi
karčemos.

KARČEMOS PRIE ŠEDUVOS–PANEVĖŽIO KELIO

ŠEDUVOS KARČEMA

*Vidury turgaus namas mūrinis.
Kažkokie garsai skrenda pro langą,
Kažkas įvirto į makalynę.
Ak, restoranas, vardu „Palanga“.*

(Šeduva. *Mūsų kraštas*, 1935 01 27)

Šeduvos smuklės mezoninas naudotas sandėlio ir
gyvenamosioms patalpoms. 1554 metais Šeduvoje
buvo 224 namai ir 113 karčemų: 93 alaus, 4 midaus
ir 16 „arielkos“.

RAUDONDVARIO KARČEMA

1859 metais dvare buvo spirito varykla. Stovėjo
prie kelio Šeduva–Panevėžys, ties įvažiavimu į Rau-

*Šeduvos miesto karčema (kairėje pusėje). Apie 1920 m.
Nuotrauka iš Daugyvenės muziejaus fondų*

dondvarį. Ji buvo pastatyta XIX šimtmečio pradžio-
je, kai Šeduvos dvaras buvo nugriautas ir iškeltas
atokiau nuo miesto, prie Daugyvenės upės. Karče-
ma buvo išsteto stačiakampio plano, akmenų mūro,
pusvalminiu medinių konstrukcijų stogu. Pietinis
fasadas orientuotas lygiagrečiai su keliu. Rytiniame
pastato gale buvo įrengtos stadalos, skirtos keliauto-
jų arkliais ir transporto priemonėms. Vakariniame
gale – patalpos keliautojams, ten gyveno karčemos
nuomotojas. Šalia karčemos vakarinio galo stovėjo
dar vienas nedidelis akmenų mūro ir medžio sieno-
mis keturšlaitis pastatėlis. Pokario metais karčemos
pastate buvo Šeduvos žemės ūkio technikumui-tary-
binio ūkio mechaninės dirbtuvės. Abu pastatai nu-
griauti apie 1978 metus, platinant ir tiesinant Šedu-
vos–Panevėžio plentą.

*Raudondvario dvaro pakelės karčema ir ledainė (kairėje pusėje).
1978 m. M. Tamašauskaitės nuotrauka iš Daugyvenės muziejaus
archyvo*

KLEBONIŠKIŲ KARČEMOS

Kaimo žemėje buvo dvi karčemos. Viena – kairė-

je kelio Šeduva–Panevėžys pusėje, prie Kleboniškių kaimo. Apie ją daugiau duomenų neišlikę.

Kita, akmenų mūro, tebestovi dešinėje to paties kelio pusėje, dabartiniame Pakalniškių kaime. Ji statyta XIX amžiaus pirmojoje pusėje, kai Ropai dvarą įkūrė Raudondvaryje. Karčema atsirado prie kelio Šeduva–Panevėžys ir atšakos link Rozalimo, per kurį kelias vedė į Rygą.

Kleboniškių–Pakalniškių karčemoje nakvodavo ūkininkai, kurie veždavo į Liepoją parduoti linus ir sėmenis. Šiaurinėje karčemos dalyje įrengtos staldos. Viduje nebuvo nei lubų, nei langų, jokių pertvarų. Tik akmeninės sienos ir raudonų čerpių stogas. Įvažiavimas buvo nuo Panevėžio pusės (užmūryta raudonomis plytomis). Viduje – šeši gardai įvažiuoti arkliams su vežimu: trys nuo kelio pusės ir trys nuo kiemo. Virš gardų krautas šienas. Išvažiavimas – tiesiog į kelią. Pietinėje dalyje stovėjo pati karčema. 1919 metais karčemą buvo užėmę bermontininkai. Juos išvijus, pastatas parduotas iš varžytinių. Jį nupirko Šeduvos valsčius. Čia buvo įrengta mokykla

BURBIŠKIO DVARO BRAVORAS

Minimas 1772 metų dvaro inventoriuje. Tuomet Dominykas Tiškus dvarą pardavė savo motinai Marijonai Tiškienei. Bravoras buvęs prie tvenkinio.

SMILGIŲ PARAPIJOS KLEBONIJOS BRAVORAS IR KARČEMA

1776 metų Smilgių parapijos vizitacijos dokumentuose klebonijos pastatų sąrašė įrašyta Smilgių klebono karčema, kurioje gėrimus pilstė karčemininkas Simonas Kaminskis. 1785 metų klebonijos pastatų sąrašė įrašyti du bravorai. Vienas – naujas, turi 6 saženius pločio ir 10 ilgio, moderniškai klebono įrengtas, kuriam panaudota 30 talerių. Prie senojo bravoro klebono pristatytas priestatas, kainavęs 3 talerius. Senajame bravore buvo du katilai: vienas – alui daryti, antras – degtinei varyti, su trimis vamzdžiais. Minima ir karčema. Ji – klebono sklype, į ją pilstymui (*šinkui*) duodama degtinė ir alus iš klebonijos. Tuomet karčema buvusi labai prastos būklės (*mizerna*).

1785 metais Smilgių parapijoje buvo 14 karčemų, priklausiusių įvairiems savininkams. Smilgių klebonas turėjo tik vieną – miestelyje.

Kleboniškių kaimo pakelės karčema (vėliau Pakalniškių pradinė mokykla). 1983 m. E. Prascevičiaus nuotrauka iš Daugyvenės muziejaus archyvo

1799 metų Smilgių parapijos klebonijos pastatų sąrašė klebono bravoras aprašytas taip: „Toliau einant nuo tvarto po dešine ranka – bravoras su kepykla ir šulinys. Durys kaustytos, su geležiniais vyriais. Bravoro gale kada tai buvo votinė valgomiesiems votams“. Karčema nebeminima, matyt jau buvo nugriauta, tačiau paminėta mokyklėlė.

1802 metais klebonijos bravoras visiškai apleistas.

ŠVAININKŲ KARČEMA

Karčema pastatyta XIX amžiaus pabaigoje iš plūktoto molio mūro. Ji buvo ištęsto stačiakampio plano, keturšlaičiu stogu. 1941 metais jau buvo apgriuvusi. Stovėjo taip pat prie kelio Šeduva–Panevėžys.

Švaininkų pakelės karčema. 1941 m. Nuotrauka iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus fondų

PLAČIAU APIE RADVILIŠKIO ESPERANTININKUS

ZENONAS VASILIAUSKAS,
istorikas

Šis rašinys – atsiliepimas į žurnalo „Radviliškio kraštas“ 2012 m. nr. 2 (17) skyrelyje „Senos nuotraukos pasakoja“ spausdintą nuotrauką bei redakcijos prieraišą „Radviliškio esperantininkai“ ir bandymas į pasiūlytą temą žvilgterėti kiek plačiau.

Žurnalo publikacija ir nuotrauka mane suintrigavo. Dirbdamas Centriniam archyve, jau žinojau, kad jame yra medžiagos apie Radviliškio esperantininkų draugiją ir jos mėginimą leisti savo spaudą. Tokios sudėtingos nuotraukos, kuriose yra daug pavienių fononuotraukų, bet visos paskirtos vienai temai, prieškarinėje Lietuvoje vadintos vinjetėmis. Jos tarp gyventojų buvo labai populiaros ir, matyt, jų dar nemažai išliko žmonių asmeniniuose archyvuose.

Pamėginkime atidžiau išsižiūrėti į žurnale spausdintą seną nuotrauką ir ją panagrinėti. Vinjetės viršuje esperanto kalba parašyta: „Radviliškio esperanto grupė 1925–1930.“ Po tuo užrašu – paaiškinimas, kad nuotrauka daryta 5-erių grupės metų jubiliejaus proga. Vinjetės viršuje, kampuose, matome dvi nuotraukas. Vienoje – beveik dviejų aukštų namas, kuris dabartiniam radviliškietičiui nieko konkretaus nebesako, nebent palieka prielaidą, gal tai – Radviliškio esperantininkų būstinė. Kitoje – grupė žmonių; vėl reikėtų spėlioti – gal Radviliškio esperantininkų. Pastaroji nelabai ryški, bet su padidinauoju stiklu priskaičiau iki 29 asmenų. Likusį vinjetės plotą užima trijų formatų portretai su pavardėmis – iš viso 14.

Pagal vinječių darymo stilių centre įprastai būdavo pateikiami reikšmingiausių asmenų portretai, kitą vietą užimdavo paprasti asmenys. Ir mūsų nagrinėjama nuotrauka išlaiko tokį pat stilių. Centre – trys didžiausio formato nuotraukos. Centrinis portretas – Stasio

Oželio-Kazlausko, aplinkui – And. Borkausko, K. Mišliausko ir St. Ričkaus nuotraukos. Toliau iš kairės – V. Davidauskas, V. Stasiulaitis, J. Šatas, K. Žilinskas, T. Šafranauskas, dešinėje – J. Kačinskas, V. Ivaškevičius, J. Matukas, L. Žiliniauskas ir B. Jakutis.

LIETUVOS ESPERANTININKŲ SĄJUNGOS RADVILIŠKIO SKYRIUS

Skaitytojams norėčiau priminti Senojo testamentu bylojamą apie Babelio bokštą. Jame sakoma, kad išpuikę žmonės ėmėsi statyti bokštą, kuriuo norėjo pasiekti dangų. Žydų dievas užsirūstino ant išpuikėlių ir juos nubaudė – sumaišė žmonių kalbą, kad negalėtų susikalbėti. Bokštas liko nebaigtas statyti, o žmonės nuo to laiko ėmė kalbėti įvairiomis kalbomis ir ligi šiol sunkiai gali susikalbėti.

Žmonija nenurimo – prasidėjo bendros kalbos paieškos. Štai vienas ryškiausių jos pavyzdžių. Dauguma žino, kad Romos imperijos teritorijoje buvo vartojama lotynų kalba. Šiai imperijai žlugus, nuo Viduramžių pradžios ir net iki dabar lotynų kalba buvo vartojama Vakarų bei Vidurio Europoje kaip visuomenės ir valstybės bendroji rašomoji kalba, ja buvo rašomi įvairūs raštai, knygos ir kita. Be to, ji vartota universitetuose, moksle, medicinoje, ypač ilgai – katalikų Bažnyčioje.

Vienas pavykusių bandymų sukurti dirbtinę tarp-

Radviliškio esperantininkai. Viešosios bibliotekos archyvo nuotrauka

tautinę kalbą buvo esperanto kalbos atsiradimas. Jos kūrėjas L. Zamenhofas (1859–1917), pasivadinęs daktaro Esperanto slapyvardžiu, 1887 m. Varšuvoje išleido pirmą šios kalbos vadovėlį. Kalba visuomenei pasirodė lengva, paprasta ir paplito, nugalėdama kitas dirbtines tarptautines kalbas.

Rinkdamas žinias apie esperanto kalbą, savo didelei nuostabai, sužinojau, kad Lietuvoje šios kalbos skleidimo pradininkas buvo prelatas Aleksandras Dambrauskas-Adomas Jakštas (1860–1938). Jis parašė ir 1890 m. išleido pirmą lietuvišką šios kalbos vadovėlį „Mokintume tarptautiškos kalbos D-ro Esperanto“. Be to, jis kartu su kitais įsteigė Lietuvos esperantininkų sąjungą, kurios įstatai 1919 m. gruodžio 10 d. Kauno miesto ir apskrities viršininko įstaigoje buvo įregistruoti. Kurį laiką A. Dambrauskas vadovavo Lietuvos esperantininkų sąjungai, leido ir redagavo mėnesinį žurnalą „Litava stelo“ („Lietuvos žvaigždė“). Ši sąjunga buvo viena pirmųjų tarp besikuriančių Lietuvoje įvairių draugijų bei partijų, jos skyriai paplito po visą kraštą. Šios kalbos pasekėjų atsirado ir Radviliškio krašte.

Centriniame archyve yra nedidelė byla (t. 412, ap. 9, b. 1010), pavadinta „Lietuvos esperantininkų sąjungos Radviliškio skyrius“. Gaila, bet joje viso labo tėra 8 lapai. Dar keisčiau, kad byla prasideda ne naujojo skyriaus įsteigimo dokumentais, bet... skundu. Tačiau apie pastarąjį kiek vėliau.

Istorizmo principas iš istoriko reikalauja laikytis chronologijos, tai yra nuosekliai dėstyti įvykius. Taigi pirmas raštas, nuo kurio reikėtų pradėti rašyti Radviliškio esperantininkų istoriją, datuotas 1926 m. gruodžio 16 d. Tai – mašinraščio nuorašas. Jį parašė Lietuvos esperantininkų sąjungos pirmininkas Šiaulių apskrities viršininkui. Rašte teigiama, kad Radviliškyje vietoje likviduoto sąjungos skyriaus steigiamas naujas skyrius, jo pirmininkas – Andrius Borkauskas (ši pavardė dokumentuose rašoma nevienodai, kartais – Barkauskas), sekretorius – V. Stasiulaitis, o skyriaus adresas – Šiaulių g., nr. 49 (galbūt tai ir yra adresas to pastato, kuris matomas žurnale paskelbtoje nuotraukoje–vinjetėje).

Rašto autoriai prašė Šiaulių miesto ir apskrities viršininko įregistruoti esperantininkų skyrių Radviliškyje ir leisti jam veikti pagal sąjungos įstatus. Nurodyta, kad pastarieji pridedami, tačiau byloje jų nėra. Prašymą pasirašė sąjungos pirmininkas A. Dambrauskas ir sekretorė D. Lapienė.

Šis raštas, kaip matyti iš kitų byloje esančių dokumentų, laukiamų rezultatų neatnešė. Praėjo beveik metai, ir Lietuvos esperantininkų sąjungos centras buvo priverstas vėl kreiptis į apskrities viršininką. 1927 m. spalio 10 d. rašte priminta, kad praėjusių metų gruodžio 16-ąją buvo pranešta apie esperantininkų skyriaus Radviliškyje įsisteigimą ir prašyta jį įregistruoti. Dabar, teigiama rašte, Radviliškio sky-

riaus valdyba pranešė Kaunui, kad nei ji, nei Radviliškio policija nėra gavusi pranešimo apie skyriaus registraciją. Esperantininkų sąjungos pirmininkas A. Dambrauskas dar kartą prašo apskrities viršininką iš-tirti šį nesusipratimą ir pranešti centrui ar Radviliškio skyriaus valdybai, atsiunčiant pažymėjimą apie regis-traciją. Prie šio rašto pridėta 1926 m. gruodžio 16 d. pranešimo kopija, nuo kurios ir pradėjau pasakojimą apie Radviliškio esperantininkus.

Šį kartą Šiaulių apskrities viršininko įstaiga surea-gavo, nes ant rašto atsirado rezoliucija: „Įregistruoti. 1927. X. 29 d.“

Toliau susirašinėta jau įprasta tvarka. 1927 m. spalio 31 d. Šiaulių miesto ir apskrities viršininkas nusiuntė standartinį tekstą Radviliškio policijos nuovados virši-ninkui, patvirtindamas, kad siunčiamas pažymėjimas apie Lietuvos esperantininkų sąjungos Radviliškio skyriaus registraciją. Policijos viršininkas turi pažymė-jimą įteikti A. Borkauskui, gyvenančiam Radviliškyje, Šiaulių g., nr. 80, ir gauti jo parašą, kad šis pažymė-jimas įteiktas. Maža to, įteikus pažymėjimą, policijos viršininkas dar privalo priminti skyriaus valdybai, kad, remiantis sąjungos įstatais, ji privalo pranešti Spaudos ir draugijų skyriui apie kiekvieną valdybos narių pasi-keitimą, nurodyma naujų narių adresus.

1927 m. lapkričio 7 d. Radviliškio esperantininkų skyriaus valdybos pirmininkas Andrius Borkauskas skyriaus registracijos pažymėjimą gavo ir pasirašė, kad draugijų įstatymo reikalavimai jam paaiškinti.

Apie Radviliškio esperantininkų veiklą archyvi-nėje byloje duomenų nėra. Teko jų ieškoti negau-

sioje tuometinėje apskrities spaudoje. Nuo 1928 m. vidurio Šiauliuose buvo pradėtas leisti savaitraštis „Momentas“, kuris 1930-aisiais pakeitė pavadinimą ir tapo „Mūsų momentas“. Šiame leidinyje ir radau keletą informacijų apie Radviliškio esperantininkus.

1928 m. lapkričio 11 d. savaitraščio „Momentas“ 19 numeryje išspausdintas reporterio A. B. krypto-nimu (tikėtina, kad tai – esperantininkas Andrius Borkauskas) pasirašyta informacija „Esperanto diena Radviliškyje“. Iš jos aišku, kad tų metų lapkričio 4 d. Radviliškio esperantininkų skyriaus iniciatyva įvyko paskaita ir paroda apie esperanto kalbą, buvo parody-ti išleisti spaudiniai šia kalba. Paskaitą „Tarptautinės kalbos problema ateityje ir esperanto“ skaitė įžymus esperantininkų veikėjas Stasys Oželis-Kazlauskas (jo portretas žurnalo „Radviliškio kraštas“ spausdina-moje nuotraukoje–vinjetėje yra pačiame centre). Be to, pažymi savaitraštis „Momentas“, į paskaitą–parodą buvo atvykęs Šiaulių esperantininkas Zakašauskas. Informacijoje džiaugiamasi, kad didelę ir gražią „Aušros“ salę puošė esperanto kalbos įkūrėjo L. Zamenhofo portretas, Lietuvos bei esperanto vėliavos, kad salė buvo pilnutėlė. Pranešta, jog po paskaitos įvyko esperanto kalbos bandomoji pamoka.

Susidomėjimas esperanto kalba buvo didžiulis. Jau kitame savaitraščio numeryje pranešta, kad 1928 m. lapkričio 20 d. Radviliškyje prasidės esperanto kalbos kursai, kurie tęsis iki 1929-ųjų pradžios. Pa-aiškinta, kad kursuose esperanto kalbos mokys jau mums žinomas S. Oželis-Kazlauskas. Publikacija baigiama žinia – Radviliškio miesto valdyba kursams paskyrė vieną mokyklą.

Dokumentai dėl laikraščio esperanto kalba leidimo

Šiaulių tautiškosios minties savaitraštis „Šiaurės Lietuva“ naujienų skyrelyje paskelbė trumpą informaciją, kad 1931 m. rugpjūčio 9 d. kino teatro „Aušra“ salėje įvyko Radviliškio esperantininkų susirinkimas, jame buvo nutarta pradėti esperanto kalbos kursus.

Kitame savaitraščio numeryje, pasirodžiusiam spalio pabaigoje, randame informaciją, kad pirmoji esperantininkų grupė, kuriai vadovavo daktaras Ch. Tokeris, jau pabaigė savo kurso programą, greit prasidės naujos laidos kursai. Be to, pranešama, kad esperanto kalba rengiamas literatūrinis teismas, kurio sudėtis jau sudaryta.

Po kelių savaitraščio numerių – dar viena trumpa žinutė: pradiniai esperanto kalbos kursai, pradėti rugsėjo 1 d., baigėsi, o nuo gruodžio 1-osios prasidės aukštesnieji kalbos kursai.

Po metų, tai yra 1932 m. spalio viduryje, „Šiaurės Lietuva“ paskelbė informaciją „Atgiję esperantininkai“. Joje teigiama, jog anksčiau dirbusi esperantininkų kuopelė buvo užmigusi. Dabar jau pabudo – numato surengti nemažai paskaitų, o lapkričio pradžioje nori suorganizuoti esperanto kalbos kursus. Jiems vadovauti numatoma kviesti ką nors iš Šiaulių arba, jei sutiks, kursams vadovaus įžymus vietos esperantininkas daktaras Ch. Tokeris.

Grįžkime prie archyvinės bylos. Joje yra keli dokumentai, parašyti 1928 m. pradžioje. Štai įrištas Andriaus Borkausko tų metų balandžio 3 d. ranka rašytas pareiškimas. Jame teigiama: „Aš, Lietuvos esperantininkų sąjungos Radviliškio skyriaus pirmininkas Borkauskas Andrius, gyvenantis Radviliškio mieste, Šiaulių g. N. 80, šiuo pareiškiu, kad paminėtas skyrius įregistruotas 1925 m., bet 1927 m. skyrius buvo perorganizuotas, t. y. perrinkta valdyba, ir šis skyrius įregistruotas Šiaulių miesto ir aps. viršininko įstaigoje. Nuo įsteigimo susirinkimai nebuvo daromi, nes yra tik valdyba iš 5 narių. Todėl šiuo laiku skyrius neveikia, bet ateity norima rengti esperantininkų kursai. Andrius Borkauskas.“ Po jo parašu yra ir Radviliškio policijos nuovados viršininko padėjėjo K. Medinsko parašas.

Byloje išlikę dokumentai įrodo, kad padėtis Radviliškio esperantininkų skyriuje nebuvo normali, tvyrojo įtempti santykiai. Tai paliudija ir dar vienas raštas, kurį sukūrė buvęs skyriaus pirmininkas A. Borkauskas. 1928 m. gruodžio 21 d. jis parašė ir nusiuntė apskrities viršininkui dviejų puslapių pareiškimą, kuris labiau panašus į skundą dėl vieno savo kolegės. Tame pareiškime teigiama, kad nuo 1926

m. pabaigos Radviliškio mieste buvo įsteigta esperanto kuopelė, kurios pirmininku visą laiką buvau aš, bet nuo 1928 m. birželio 27 d. išvykdamas iš Radviliškio buvau priverstas kuopelės dokumentus ir turtą perduoti Stasiui Ričkui. Šis pasižadėjo toliau vesti ir tvarkyti kuopelės reikalus ir apie visus pasikeitimus valdyboje privalėjo pranešti apskrities viršininkui. St. Ričkus privalomus reikalavimus neatliko ir šandien esperantininkų valdybos nebėra, bet yra vienintelis St. Ričkus, kuris jokio Esperanto kuopelės veikimo neparodė, ir dar daugiau, kuopelę išnaudojo tik savo bei komunistų partijos reikalams.“

Ano meto sąlygomis raštiškai išreikštas toks kaltinimas buvo gana sunkus, bet, atrodo, pasekmių neturėjo. Prisiminkime, kad mūsų aptariamoje publikuotoje Radviliškio esperantininkų nuotraukoje, po St. Oželio-Kazlausko portretu, yra St. Ričkaus nuotrauka, daryta 1930 m.

Bylos dokumentus skaitome toliau. „Kalbamas asmuo – Stasys Ričkus, – dėsto A. Borkauskas, – yra vienas iš komunistų ir žmogus, neturintis jokios įtakos visuomenės tarpe. Be to, S. Ričkus, kiek žinau, veda susirašinėjimus su Rusijos bolševikų esperantininkais, iš kurių gauna visokių komunistų laikraščių ir duoda juos visiems skaityti. Jis siunčia nuo Radviliškio „Esperanto“ kuopelės sveikinimus bolševikams, visur pasirašinėja ir afišuojasi užsienyje, kad jis esąs esperantininkų kuopelės pirmininkas, nors jis nėra nei išrinktas, nei esperantininkų centro paskirtas“.

A. Borkausko pareiškimas Šiaulių apskrities viršininkui baigiamas prašant: „kadangi Radviliškio esperantininkų kuopelė neveikli, neturi valdybos, ją reikia likviduoti ir visą turtą bei dokumentus paimti iš S. Ričkaus ir perduoti man, kaip buvusiam esperanto kuopelės pirmininkui“. Toliau – A. Borkausko patikinimas, kad jis, sudaręs likvidacinį aktą, visą kuopelės turtą ir dokumentus pristatys Lietuvos esperantininkų sąjungos centro valdybai; jei to padaryti būtų negalima, prašė atlikti per Radviliškio policijos nuovadą.

1929 m. sausio 14 d. A. Borkausko pareiškimą gavo Šiaulių apskrities viršininko įstaiga. Po tokio rimto kaltinimo S. Ričkui ant A. Borkausko pareiškimo atsirado viršininko gana dalykiška rezoliucija – Spaudos ir draugijų skyriaus vedėjo Tamošausko paprašyta pareiškimą apsvarstyti draugijų posėdyje. Kita rezoliucija, užrašyta pieštuku, labai trumpa – „Bylon“.

Matyt, Šiaulių apskrities viršininko įstaiga, ir be

A. Borkausko dviejų pareiškimų, gavo signalų apie situaciją Radviliškio esperantininkų skyriuje. Apie tai byloja pora kitų bylos dokumentų.

Radviliškio policijos nuovados viršininko padėjėjas Kazys Medinskas 1928 m. gruodžio 29 d. surašė protokolą. Jame nurodyta: K. Medinskas, vykdydamas Šiaulių apskrities viršininko gruodžio 13-ąją pasirašytą raštą, rinko žinias apie Radviliškio esperantininkų veiklą ir nustatė, kad skyrius veikia, turi 18 narių. Jų amžius įvairus, daugiausia yra jaunesnių negu 21 metų. Esperantininkų sąjungos įstatai narių amžiaus nenormuoja. Skyriaus valdybą sudaro: pirmininkas Andrius Borkauskas, kasininkas Juozas Žalgevičius ir sekretorius Viktoras Stasiulevičius.

Antrą K. Medinsko surašyto protokolo dalį sudaro St. Ričkaus pasisakymas. St. Ričkus, gyvenantis Radviliškyje, Kauno g., nr. 9a, paklaustas pareiškė esąs esperantininkų skyriaus narys, bet nuo 1928 m. birželio 27 d. yra perėmęs visus skyriaus dokumentus. Skyrius nelikviduotas, tačiau faktiškai nuo tų metų lapkričio mėnesio pradžios nustojo veikti. Priežastis, anot S. Ričkaus, – skyriaus valdybos neveiklumas ir buvusio pirmininko A. Borkausko kompromitacijos. S. Ričkus tvirtino esąs įsitikinęs, kad Radviliškio esperantininkų skyrių reikia likviduoti, kaip esperantų kalbos mokyme neduodantį naudos.

Radviliškio policijos nuovados viršininkas Aleksandras Misiūnas, gavęs tokį prieštarinę savo padėjėjo protokolą, 1928 m. gruodžio 31 d. parašė Šiaulių apskrities viršininkui raportą, kuriame konstatavo, kad Radviliškio esperantininkų skyrius veikia, turėdamas 18 narių, bet, skyriaus pirmininko nuomone, tą skyrių reikia likviduoti.

Šiaulių apskrities viršininkas ant šio raporto užrašė: „Išbraukti. 1929. I. 19“.

Čia būtų galima padėti tašką, nes visi archyvineje byloje esantys dokumentai jau aptarti. Jie rodo, kad Radviliškio esperantininkų skyriaus veikla buvo prieštaringa, neišvengusi tarpusavio nesutarimų. Bet ir išlikusiuose dokumentuose yra prieštaravimų. Dabar sunku atkurti tikrą skyriaus veiklos vaizdą. Yra nesutapimų tarp paskelbtos fotonuotraukos ir čia aptartų dokumentų teiginių.

Jau turimas mūsų žinias apie Radviliškio esperantininkų veiklą papildoma spaudoje rasta informacija. 1932 m. išleistame žurnale „Šiaurės žvaigždė“ pasirodė straipsnelis „Iš Radviliškio esperantininkų gyvenimo“. Jį parašė, manau, kriptonimu prisidengęs Juozas Šatas. Autorius informuoja, kad 1925 m. va-

sarą Radviliškyje buvo suorganizuota esperantininkų kuopelė ir kalbos kursai, bet 1926-aisiais kuopelės pirmininkas A. Spertalis išvyko gyventi į Klaipėdą. Išvykdamas jis neatsiskaitė nei su kuopelės valdyba, nei su kasa, todėl dėl lešų stokos kuopelės veikla laikinai sustojo. Tik 1927 m. ją perorganizavus (o mes jau žinome, kad tai įvyko tų metų pabaigoje), kuopelės veikla vėl buvo atgaivinta. Autorius toliau neteisingai teigia, kad kuopelė tvėrė iki 1929 m. vasaros. Tą vasarą buvo surengtos kelios paskaitos ir kalbos kursai. Vėliau, kaip teigia straipsnelio autorius, dėl kuopelės pirmininko Andriaus Borkausko išvykimo į užsienį kuopelės turtas buvo perduotas vos pradėjusiam esperanto kalbos mokytis Stasiui Ričkui. Nuo perdavimo dienos kuopelė nė kiek nebeveikė ir buvo uždaryta. Publikacijoje akcentuojama: leidinio redakcija tikisi vėl atgaivinti esperantininkų veiklą – įsteigti kuopelę, organizuoti paskaitas, kalbos kursus, net išleisti esperanto kalbos žodyną. Išsakyta viltis, kad šis darbas sulauks paramos, ypač iš uolaus esperantininko, daktaro Ch. Tokerio, kuris yra nemažai prisidėjęs prie šios kalbos idėjos platinimo Radviliškio mieste.

Man atrodo, kad dar yra vyresnio amžiaus radviliškietiški, kurie daugiau žino apie šiame mieste buvusius esperantininkus. Bendromis pastangomis galėtume užpildyti spragas, kol kas esančias jų veiklos istorijoje.

„ŠIAURĖS ŽVAIGŽDĖ“ RADVILIŠKYJE

Tarpukario Lietuvoje ne visi apskričių centrai (jų buvo 23) turėjo savo vietinius savaitraščius, apie dienraščius nėra kalbos. Nė vienas valsčių centras (jų buvo per 200) – taip pat. Vienas toks mėginimas turėti spaudos leidinį, kad ir gana specifinį, buvo Radviliškyje išėję du „Šiaurės žvaigždės“ (esperanto kalba – „Norda stelo“) numeriai.

Norėdami sužinoti apie naujo leidinio organizavimo sunkumus, turime vėl kreiptis į archyvinius dokumentus. Centriniam archyve yra Radviliškyje leistos „Šiaurės žvaigždės“ byla (f. 412, ap. 9, b.483).

1932 m. lapkričio 16 d. Radviliškio gyventojas Juozas Šatas parašė Šiaulių apskrities viršininkui du pareiškimus. Pirmajame informavo, kad nuo gruodžio 2 d. Radviliškyje bus leidžiamas lietuvių ir esperanto kalbomis mėnesinis nepolitinis žurnalas, kurio redaktorius ir leidėjas – pareiškėjas J. Šatas. Būsimo leidinio pavadinimo J. Šatas šiame rašte kažkodėl nenurodė.

Radviliškio esperantininkų leidinys

Apskritis viršininkui pareikalavus, gruodžio 8 d., kai žurnalas jau turėjo būti išleistas, leidėjas parašė papildomą pareiškimą ir nurodė, kad leidinys bus pavadintas „Šiaurės žvaigždė“ („Norda stelo“). Redakcijos ir administracijos būstinės nurodytas adresas – Šiaulių g., nr. 86. Ten gyvenęs ir J. Šatas.

Šiaulių apskrities viršininko įstaiga, gavusi J. Šato pareiškimą, lapkričio 18 d. Spaudos ir draugijų skyriaus vedėjo paprašė per Radviliškio policiją skubiai surinkti žinias apie leidėją. Žinių rinkimas apie asmenis, norinčius ką nors organizuoti (įskaitant ir spaudos leidinius) ano meto sąlygomis buvo tradicija, įprasti įstatymų reikalavimai. Duomenys apie J. Šatą buvo renkami du kartus – 1932 m. lapkritį ir 1933 m. gruodį. Pirmą kartą juos rinko Radviliškio policijos vachmistras Aloyzas Ratkauskas, antrą – policininkas Mykolas Ivanauskas.

Tos surinktos žinios buvo tokios: Juozas Šatas, Juozo, gimęs 1909 m. gruodžio 11 d. Radviliškyje, stalius, gyvena Šiaulių g., nr. 86, vėliau – Dariaus ir Girėno g., nr. 86 (gatvės skirtingos, bet numeriai sutampa). Iki pareiškimo datos gyveno Šiauliuose ir Marijampolėje. 1930 m. teismo tardytojas buvo iškėlęs bylą, kurioje sūnus kaltintas sumušęs tėvą J. Šatą. Tačiau pastarasis su sūnumi susitakė, ir byla nutraukta. 1933 m. gruodžio 14 d. protokole nurodyta, kad žinių rinkimo metu J. Šato užsiėmimas – stalius, o turto jis neturi.

Remdamasis pateiktais duomenimis, Šiaulių aps-

krities viršininkas išdavė J. Šatui pažymėjimą, kad jam leidžiama spausdinti Šiauliuose ir leisti esperanto kalbą propaguojantį mėnesinį leidinį „Šiaurės žvaigždė“. Juozas Šatas gruodžio 20 d. pasirašė, kad pažymėjimą gavo.

1932 m. gruodžio mėn. pasirodė pirmasis „Šiaurės žvaigždės“ numeris, bet susirašinėjimas dėl leidinio tęsėsi. 1933 m. sausio 23 d. raštu informuojama apskrities viršininko administracija, kad nuo 1933 m. vasario 1 d. redakcija persikelia į kitą vietą – Mažąją g., nr. 7, leidinys toliau bus ne vien esperanto kalbos propaguotojas, bet vadinsis visuomenės, literatūros ir esperanto kalbos propagandos žurnalu.

1933 m. vasario mėn. pasirodė antras ir, kaip jau žinome, paskutinis „Šiaurės žvaigždės“ numeris. Tų pačių metų kovo 30 d. apskrities viršininko įstaiga gavo dar vieną (ne paskutinį) J. Šato pareiškimą. Jame teigiama: nuo 1933 m. balandžio 2 d. redakcija ir administracija iš Mažosios g. nr. 7 persikelia į Kęstučio g. nr. 8 ir nuo tos dienos leidėju yra Adomas Abromavičius, gyvenantis Kęstučio g. nr. 8. Pareiškime J. Šatas pabrėžė, kad nuo balandžio 20 d. jis atsisako „Šiaurės žvaigždės“ atsakingojo redaktoriaus pareigų ir iš redakcijos pasitraukia, už žurnalo 3–4 numerius, kurie pasirodys balandį, jis nebeatsakys.

Neaišku, dėl kokių priežasčių pasikeitė žurnalo leidėjas, bet dvigubas numeris nepasirodė.

Taip buvo metų pradžioje, tačiau po kurio laiko, 1933-ųjų pabaigoje, Juozas Šatas vėl parašė pareiški-

mą apskrities viršininkui. Dabar jis ne prašo, o pareiškia, kad nuo 1934 m. sausio 15 d. (J. Šatas mėgsta tiksliai datas, kurių paskui nepaiso...) Radviliškyje bus leidžiamas dabar jau dumėnesinis esperanto kalbai skirtas žurnalas „Šiaurės žvaigždė“. Atsakingasis redaktorius ir leidėjas vėl būsiąs jis, J. Šatas, redakcijos būstinė – Dariaus ir Girėno g. nr. 86.

Pareiškime išdėstyti norai ir ketinimai nebuvo įgyvendinti. Kodėl nustojo eiti šis žurnalas, taip ir lieka neaišku. Tikėtina, kad tai lėmė lėšų bei rašančių žurnalui autorių stoka.

Pavarčius informacinį leidinį „Lietuviški periodiniai leidiniai“ 1823–1940. Kontrolinis sąrašas“, kurį 1993 m. išleido M. Mažvydo biblioteka Vilniuje, pasidaro aišku, kad „Šiaurės žvaigždės“ išliko nedaug egzempliorių, tik 5 bibliotekos (tarp jų – Radviliškio) turi pirmąjį žurnalo numerį, o antrąjį – vien Lietuvos istorijos instituto biblioteka. Išsamiau neanalizuosiu šių dviejų numerių turinio, nes ne tai buvo mano siekis, o parodyti leidinio atsiradimo istoriją. Visgi kai ką, kas papildė pasirinktą temą, pravartu pana- grinėti.

„Šiaurės žvaigždės“ pirmojo numerio redakcijos įžanginiame žodyje, pavadintame „Mūsų keliai“, sakoma: „...mūsų tikslas – kad kiekvienoje Lietuvos lūšnelėje būtų esperantininkas, esperantininkė, kad esperanto idėja vienytų plačiausias liaudies mases, rodydama joms taiką, ramybę ir šviesą!“ Žurnalas nedidelio formato, abu numeriai turi po 16 puslapių. Abiejuose yra Andriaus Borkausko kelionių po Europos šalis įspūdžių aprašymai, kitos įdomios informacijos. Dėmesį atkreipia smulkios žinutės, kuriose kalbama apie esperantininkų veiklą. Antrojo numerio žinutėje rašoma, kad 1933 m. sausio 22 d. Radviliškio skautų sueigoje buvo nutarta pradėti mokytis esperanto kalbos. Kitoje nurodoma, kad Šaukote jau keleri metai gyvena ir dirba uolus esperantininkas, pradžios mokyklos vedėjas M. Morkūnas. Ne tik jis yra geras esperantininkas, bet ir jo žmona su 6-erių metų sūneliu laisvai kalba esperanto kalba. Prieš kurį laiką ši kalba buvo paplitusi ir Šiaulėnuose, kai čia gyveno vienas energingas jos skleidėjas.

Yra keli net kriminalinio pobūdžio pranešimai. Pirmajame numeryje publikuotas straipsnelis apie Radviliškio esperantininkų veiklą, neigiamai paminėtas Stasys Ričkus. Jis įsižeidė ir žurnalo redaktorių patraukė atsakomybėn, bet 1933 m. sausio 26 d. teismas nutraukė bylą prieš redaktorių. Dėmesį atkreipia ryškiu šriftu publikuojamas „Redakcijos pranešimas“. Jame informuojama, kad šis 1933 m. vasa-

rio mėn. išėjęs antrasis „Šiaurės žvaigždės“ numeris suvėlavo, nes faktinis redaktorius ir administratorius Andrius Borkauskas buvo dviejų radviliškiečių banditų užpultas ir smarkiai sužalotas. Jo liga sutrukdė redakcijos darbą. Pažadama apie užpuolimą plačiau parašyti kitame numeryje. Bet, kaip jau žinome, kito numerio nebebuvo ir smulkiau apie tą nusikaltimą nebepranešta.

Pastarąją informaciją privalau papildyti kita žinute iš spaudos. „Pasikėsinimas prieš laikraštinišką“ – tokiu pavadinimu pasirodė publikacija Šiaulių laikraštyje. Juodu paryškintu šriftu buvo rašoma: laikraščiui „Mūsų momentas“ telefonu iš Radviliškio pranešta, kad 1931 m. lapkričio 3 d., apie 7–8 val. vakaro, kažkas pasikėsino į laikraštiniško Andriaus Borkausko gyvybę. Jam einant Šiaulių gatve, du kartus šauta į jį iš revolverio. Tą pačią naktį, apie 1 val., vėl pasikėsinta. Nežinomieji išdaužė Borkausko gyvenamojo namo langą, išlaužė kiemo vartelius, tvorą ir bandė įsiveržti į butą. Apie įvykį pranešta policijai.

Būtų tikslinga dabartiniam skaitytojui paaiškinti 1933 m. redakcijos pranešimą apie leidinio faktinį, tikrąjį, redaktorių. Periodinės spaudos leidimo praktikoje dar nuo caro laikų būdavo įprasta turėti du redaktorius. Vienas, kuris gaudavo iš valdžios įstaigų leidimą spausdinti, leisti ir redaguoti leidinį, už viską būdavo atsakingas, mokėdavo baudas arba eidavo į kalėjimą, jei valdžia nubausdavo. Antras redaktorius – tikrasis, kuris būdavo labiau išsilavinęs, raštingesnis, faktiškai tvarkydavo visus reikalus už formalųjį redaktorių. Minimū atveju J. Šatas – pagal profesiją stalius – gavo leidimą leisti „Šiaurės žvaigždę“, bet tikrasis redaktorius, kaip patikino aptarta žinutė, buvo Andrius Borkauskas, laikraštiniškas. Jis, man atrodo, 1925 m. mėgino leisti „Radviliškio naujienas“.

Pabaigoje pateiksiu savo prieštaringą pastebėjimą. Kiek pavyko surinkti žinių apie Radviliškio esperantininkų skyriaus veiklą ir apie žurnalą „Šiaurės žvaigždė“, susidarė įspūdis, kad yra dar daug neaiškių momentų. Buvo dideli planai, gražūs užmojai, pradėtas leisti žurnalas, bet, mano nuomone, svarbiausia – nebuvo pakankamai galinčių ir norinčių rašyti į spaudos leidinį. Miestas tada neturėjo net pilnos gimnazijos, o tik progimnaziją, todėl intelektualinių pajėgų Radviliškyje nebuvo gausu. Tačiau tokia praeitis, jos nepakeisi, su ja reikia susitaikyti.

Iliustruota autoriaus pateiktomis archyvinų dokumentų kopijomis

Tuo keliu nuo gimtųjų namų miško apsuptoje sodyboje (eigulijoje) per garsųjį visoje plačioje apylinkėje pušyną, per visą gražėjantį senovinį Prastavonių kaimą prakutęs kasdien vaikščiojau į pradinę mokyklą, o ją baigęs – į Šeduvos gimnaziją. Nuo to kaimo padangės man vėrėsi platesni Nepriklausomos Lietuvos horizontai, prasidėję pažintimi su gimtąja upe, paprastais nepaprastų, vis skirtingų sodybų prastavoniečiais, augau, brendau kartu su to kaimo vaikais ir po daugelio metų jų, gyvų ir mirusių, nepamiršau ir jau nebepamiršiu.

PRASTAVONIŲ KELIU

JUOZAS BUTKEVIČIUS,
chemijos mokslų daktaras

Gražus ne tik man tas kaimas. Turėti tokią gimtinę, kuri garsėjo Prastavonių pušynu ir Daugyvene, – didelė Dangaus ar likimo dovana! Ypač gyvas pušynas traukė pavasariais ir vasaromis. Jame nuolat skardėjo seniau populiarių gegužinių aidai, įvairiomis progomis čia lankėsi valsčiaus jaunimas, mokslo metų pabaigą švėsdavo Šeduvos progimnazijos, vėliau – gimnazijos mokiniai, sovietiniais metais vykdavo rajono dainų šventės, mokytojų, turistų dienos. Ir paskutiniaisiais metais, ypač švenčių dienomis, lankytojų pušyne netrūksta. O upė! Gal kokių trijų kilometrų kaspinu perjuosusi kaimą ji puikavosi

abipus plačiai žydinčiomis pievomis, pasižymėjo žuvingumu, kuris, kaip rašoma 1928 04 15 „Panevėžio balso“ korespondencijoje, buvo „įvairiais būdais naikinamas Šeduvos „bedarbių“. Kitoje tų pačių metų to paties laikraščio korespondencijoje apie Daugyvenę: „Prastavoniečiai pasakoja, kad tokio potvynio, koks neseniai Šeduvos valsčiuje buvo, dar nesą matę“ (1928 06 15, nr. 25).

Prastavoniuose, 1923 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, 39 sodybose gyveno 236 gyventojai, 1942 m. – 199, 1986 m. – 264, 2011 m. – 200 gyventojų.

Prastavonių kaimo jaunimo veikliųjų grupė. Antroje eilėje iš kairės – P. Lukoševičienė, trečias – V. Lukoševičius. Apie 1936 m. Iš Panevėžio muziejaus archyvo

Prastavonių kaimas mylėjo savo upę, savo žemę. Derliai būdavo neblogi, chemizacijos nežinojo, tai svėrėmis ištisi laukai geltonavo – nemažam bičių ir bitininkų džiaugsmui: šiltą vasarą iš varšuvinių avilių po 50 kg medaus kopinėdavo.

Linksmesni prastavoniečiai pajuokaudavo: esą kaimas toks šaunus todėl, kad pusė jo – arba Lukoševičiai, arba Krilavičiai. Kitokios pavardės – užkuriomis, kaip antai Misiūnai, Pakalėnos, arba darbo tikslais atkeliavę – Butkevičiai. Tačiau ir jie prastavonietiškai galvoti, elgtis išmoko, neblogai prie kaimo pritapo.

Labiausiai Prastavoniams pasisekė, kad 1935 m. į vienkompaktę pradinę mokyklą, kuri glaudėsi seniūno Petro Lukoševičiaus didžiausiam kambaryje („gerajame gale“), buvo atkelta mokytoja Paulina Žitkevičiūtė-Lukoševičienė (1894–1984). Talentinga, aukštos kvalifikacijos pedagogė greitai kaime įgijo tokį didelį autoritetą, kokio čia iki tolei niekas neturėjo. Jos suformuotas pasaulėvaizdis išliko nepakitęs visą gyvenimą kelioms prastavoniečių kartoms. Karo audros, okupacijos, valdžių kaita, rodos, nepalietė Prastavonių autoriteto. Kai 1941 m. jos vyrą Vytautą, Lietuvos Nepriklausomybės kovų savanorį, prieškarinio Šeduvos valsčiaus viršaitį, suėmė ir be teismo išvežė į Petropavlovską (Kazachstanas), kur jis po trijų mėnesių mirė, mokytojos neišdrįso liesti; matyt, pabūgo, kad prastavoniečiai gali ateiti su šakėmis mokytojos vaduoti. Žuvusiam vyrui atminti mokytoja kieme pastatydino koplytstulpį, ir jo sovietiniai valdininkai nedrįso kibinti. P. Lukoševičienės autoritetas buvo toks nepaprastas, kad ji buvo pagerbta kaip reta sunkiaisiais okupacijos metais: politinio kalinio našlei buvo suteiktas Nusipelnusios mokytojos vardas, ji buvo apdovanota Darbo raudonosios vėliavos ordinu. Likusi viena mokytoja užaugino du sūnus ir dukterį. Sūnus Algimantas – inžinierius, Jurgis – mokytojas, duktė Benedikta – namų šeimininkė. Deja, visi mirę.

Puikus mokytojos pavyzdys paskatino didesniems siekiams nemažą jos mokinių būrį. Jų siekių ir darbų pradžia – mokytojos pamokos Prastavonių pradžios mokykloje. Visus išvardyti – nelengvas darbas, bet paminėti keletą svarbiausių – būtina. Pirmiausia – mokytojos pavyzdžiu tapusieji garsiais pedagogais. Iš tokių – mokytojos sūnus Jurgis, ilgus metus mokytojavęs Baisogaloje, Vytautas Barkauskas, mokytojavęs ir direktoriavęs Nemunėlio Radviliškyje, Kazys Zupkus – Žasliuose, Alfonsas Žičkus, mokytojavęs Mažeikiuose. Docentas Romas Butkevičius visą gyvenimą susiejo su buvusiu politechnikumu, dabar – Vilniaus kolegija. Ignas Barkauskas, vienas iš ga-

biausių P. Lukoševičienės mokinių, nepalūžo ir atsidūręs tremtyje. Jis 1954 m. baigė vidurinę mokyklą, įstojo į Irkutsko kalnakasybos ir metalurgijos institutą, kur studijavo mašinų technologiją. Mokydamasis institute, susipažino su Irkutske gyvenusių lietuvių bendruomene, įsijungė į jos veiklą, aktyviai dalyvavo saviveikloje. Jis, tremtinys, sugebėjo atlikti gamybinę praktiką Vilniaus „Žalgirio“ staklių gamykloje, kurioje grįžęs iš tremties su inžinieriaus diplomu dirbo technologu, meistru, cecho viršininku, biuro viršininku. Tuo pat metu Vilniaus mechanikos technikumė dėstė mašinų gamybos technologiją, staklių automatinų linijų projektavimą. 1971 m. pakviestas dirbti į Vilniaus žolės ir šiaudų perdirbimo mašinų konstravimo institutą sektoriaus vedėju, vėliau tapo skyriaus viršininko pavaduotoju ir galiausiai – skyriaus viršininku. Nuo 1990 m. iki pensijos 1997 m. dirbo Vilniaus biotechnologijos instituto Projektavimo-konstravimo biuro viršininku. Visuose darbuose jį lydėjo sėkmė ir pripažinimas.

Paulina ir Vytautas Lukoševičiai jaunystėje. Iš Panevėžio muziejaus archyvo

Rimtai mokytojai, savo brolienei, talkino jau mišnėtas P. Lukoševičius, mokyklos patalpos savininkas. Mums, vaikams, jis atrodė rūstus, net baugus. Jo pasakytas žodis buvo svarbus ir nepriekaištingai vykdomas. Neteko girdėti, kad kas iš kaimynų būtų ginčijęsis su seniūnu. Iškilus reikalui Petras pasirodydavo visu ūgiu. Kai 1945 m. kaime vyrų katastrofiškai sumažėjo, jis, pasikinkęs porą stiprių arklių į javų kertamąją, pasikvietęs kelias patyrusias rišėjas, per dieną kaip vėjas pėdais suguldė visų Kurklių pamiškės ūkininkų Valkavičių, Jasiūnų, Misiūnų, Plungės, Butkevičių rugių laukus ir nuvažiavo pas Navickus. Liko tik sustatyti gubas ir pagrėbstyti.

Kokiu keliu ar keliuku tekdavo eiti, matydavau, kaip visoje apylinkėje tarpukariu plėtėsi vienas už kitą pavyz-

dingiau tvarkomi mažesni ar didesni ūkiai. Be abejonės, agrokultūra išsiskyrė Igno Barkausko ūkis. Gimęs gausioje daugiavaikėje šeimoje, darbštuolis Ignas savanoriu kovojo dėl Lietuvos nepriklausomybės, o jos sulaukęs nuskubėjo į agronomijos studijas Dotnuvos žemės ūkio akademijoje. Nors besimokant paskutiniame kurse teko nutraukti studijas, 1934 m. vedęs ir įsikūręs tėvų žemėje Šeduvos vienkiemyje (vėliau – Prastavonių kaimas), ūkininkavo kaip tikras agronomas. Ūkininkaudamas palaikė glaudžius ryšius su Baisogalos dvarininku V. Komaru, su kuriuo susipažino atlikdamas augalininkystės ir gyvulininkystės praktiką, tobulindamas lietuviškų juodmargių (raguočių) veislę. I. Barkauskas ne tik pavyzdinai tvarkė ūkį, jis buvo kaimo švyturys, išrinktas kelių aplinkinių kaimų seniūnu, aktyviai dalyvavo Šaulių sąjungos veikloje, jo elgesys sunkiaisiais seniūnijoje metais buvo pavyzdingas, nuomonė įvairiausiai klausimais – autoritetinga ir veiksminga. Tai ypač išryškėjo kruvinaisiais okupacijų ir pokario metais. Fašistinės okupacijos metais, kaip mena I. Barkausko sūnus, taip pat Ignas, tėvukui vadovaujant Šeduvoje buvo sudaryta žydų ir čigonų tautybių žmonių gelbėjimo grupė, kurioje aktyviai reiškėsi A. Jasiūnas, J. Krilavičius, A. Misiūnas, P. Lukoševičius. Jie išgelbėtus žydus perduodavo į pamiškes, kurių vokiečiai privengdavo. Kaip prisimena sūnus Ignas jaunesnysis, „Mūsų sodyboje buvo įrengta nedidelė patalpa laikinam apgyvendinimui: ten tilpo iki trijų žmonių. <...> 1942 Kūčių vakarą tėvukai parvežė į skarą suvyniotą gal 13–15 metų žydų tautybės mergaitę. Mergaitė, vardu Rachelė, buvo sušalusi ir labai silpna. Namuose jau buvo paruošta karšta vonia. Visus jos senus drabužius sumetė į krosnį, išmaudė, aprenge švariais drabužiais. Visas jos kūnas buvo apleistas, galva pilna utėlių. Mama jai nukirpo plaukus ir ištepė žibalu. Rachelė mūsų namuose gyveno iki 1943 m. vasaros. 1943 m. vasaros pradžioje dviračiu atvažiavęs žmogus perspėjo, kad apie jos slėpimą skundiko pranešta vokiečiams. Mergaitė buvo skubiai aprenpta, įdėta maisto, ir partizanų ryšininkas A. Jasiūnas ją naktį išvežė. Kitą dieną atvažiavo trys motociklai, prisėdę vokiečių. Mama, pamačiusi į kiemą įvažiuojančius vokiečius, jų labai išsigando. Ji skubiai griebė po suolu likusias mergaitės basutes ir sukiojo į krosnį. Bet vokiečiai neužėjo į trobą ir, pasikalbėję su tėvu kieme, išvažiavo.“ Kaimynai grįžusiems iš tremties Barkauskams pasakojo, kad 1957 m. vasarą į kaimą atvykusi jauna žydų tautybės moteris klausinėjo apie savo išgelbėtojus. Tikriausiai tai buvo Rachelė. Tarp Barkauskų išgelbėtujų – ir tarybinis karys belaisvis gruzinas Jelisejus Devize. Po karo jo dukterė Nana Devize, vertėja iš lietuvių kalbos, Lietuvos valstybės apdovanota.

*Igno
Barkausko
šeima: tėvai
Ignas ir
Marija, sūnūs
Algirdas ir
Ignas. Iš Igno
jaunesniojo
albumo*

„1944 m., prasidėjus antrai sovietų okupacijai, – kaip rašo savo atsiminimuose Ignas jaunesnysis, – tėvas įsijungė į partizaninį judėjimą. Pas mus namuose nuolat vykdavo Žaliosios apygardos partizanų būrių vadų pasitarimai. Mama buvo partizanų ryšininkė. Mus lankydavo partizanų ryšininkas Petras Novogrodskis ir moteris, kurią informatoriui įskundus suėmė, nukankino ir jos kūną išniekino, išmesdami NKVD būstinės kieme Šeduvoje. Mūsų daržinėje buvo įrengta ginklų slėptuvė. 1945 04 05 tėvas buvo suimtas ir įkalintas Šeduvoje, po to išvežtas į Leningrado srities Balagojos koncentracijos lagerius. Buvo žiauriai kankinamas, išmušti visi dantys, susprogdinti ausų būgneliai, atmušti kojų kulnų nervai. <...>

1946 02 26 stribų ir NKVD operacijos buvo sunaikinta partizanų stovykla Kauleliškių miške. Gyvi liko trys partizanai. Jie glaudėsi mūsų pastatuose. Mama kasdien nešdavo jiems kibirus su maistu ir tvarsliava. Po kurio laiko buvo anuliuotas ginklų sandėlis. Aktyvus partizanų priešinimasis slopo. 1947 m. ar 1948 m. vasarą trys vyrai slėpėsi daržinėje. Jie buvo užklupti įskundus netikėtai. Du iš jų spėjo pasislėpti bunkeryje, o trečiam pradurta šlaunis. Jį pernešė į klojimą, sutvarkė žaizdą, ir sužeistasis buvo partizano A. Jasiūno išgabentas vežimu. Kitą dieną atvažiavo jau du sunkvežimiai. Vėl ieškojo, badė, bet nieko neradę išvažiavo. Iki bunkerio buvo likę apie metrą“.

Iš Igno Barkausko jaunesniojo rašinio žinome, kad 1949 04 11 šeima, motina Marija su sūnumis Igno (gim. 1936) ir Algirdu (gim. 1939) buvo ištremta į Sibirą, tėvą, sunkų ligonį, paliko pas brolių. Jis persikėlė į Šeduvoje esantį tėvų namą. Šeima atsidūrė Irkutsko srities Tuluno rajono Putilovo kolūkyje. 1950 m. persikėlė į Ust Udos miestą. Motina dirbo pramonės kombinate, sūnūs mokėsi. Motina 1958 m. grįžo į Lietuvą ir apsigyveno savo namuose. Iš pradžių dirbo laukininkystėje, vėliau fermoje šėrė jaučius. Tėvai palaidoti Šeduvoje.

Geriausiai tvarkomu ūkiu Prastavoniuose buvo pripažintas ir Dominyko Lukoševičiaus ūkis. Jo sūnus Kazimieras, tarpukariu aktyvus pavasarininkas, globojo kaimo angelaičių kuopelę, pokario metais tapęs agronomu, augino obuolius Taujėnų (Ukmergės r.) sodininkystės ūkyje.

Daug metų pagrindiniu Prastavonių keliu keliaujančiojo akis traukė kaimo pradžioje besipuikuojanti stipraus ūkininko Domo Masiulio sodyba. Apie jos šeimininkus Apoloniją ir Domą Masiulius, 1999 m. vasarą sulaukusius devyniasdešimt vienerių metų ir atšventusius šešiasdešimt septynerių metų vestuvių sukaktį, pradinės mokyklos mokytoja J. Aukštikalnienė Šeduvos parapijos biuletenyje tada rašė: „Gyvenimas nelepino Masiuliu. Visus sunkumus nugalėjo savo darbštumu, atkakliu darbu. Dabartinė sodyba yra pastatyta senolių rūpesčiu ir pastangų dėka. Didžiulį sodą ir egles apie sodybą pasodino jie patys. Šie žmonės yra užsigrūdinę darbu, o senolis Domas jaunystėje sau jėgas kaupė sportuodamas. Visa tai suteikė jam stiprybės iškęsti sovietiniame lageryje patirtus kankinimus ir kitus sunkumus. Užaugino Masiuliai tris sūnus ir dukrą. Sulaukė dešimt vaikų ir penkių provaikų. Dukrai ir sūnams tėvai įskiepijo meilę darbu. Auga senolių kelių kartų graži pamaina“.

Sklandė Prastavoniuose įsiminę pasakojimai apie prastavonietį Juozą Kurklinską. Vieną iš tokių pasakojimų E. Bartkevičiūtė, o užrašė ir su mumis pasidalijo kraštotyrininkė E. Brajinškienė. Taigi tas „Kurklinskas, gyvenęs su broliu ir dviem seserimis, turėjo žemės ir didelį sodą. Prastavonių pušyne vasarą vykdavo gegužinės. Jaunimas šokdavo iki saulei patekiant ir eidavo namo pro Kurklinsko sodą. Kad bernai nelįstų į sodą obuoliauti, jis pats sekmadienio vakare pririnkdavo pintines obuolių ir sustatydavo prie kelio. Galėjo imti ir valgyti, kiek nori.

Rusų laikais ūkininkai turėjo valdžiai atiduoti pyliavą grūdais. Kurklinskas pyliavą buvo atidavęs ir tu-

rėjo kvitus. Atvažiavo sribiteliai ir atėmė dar aruode likusius grūdus, nors šeimininkas ir priešinosi. Tada jis nusipynė iš liepos karnos patogias vyžas ir pėsčias išėjo į Vilnių teisybės ieškoti. Kas ten žino, gal pakely pavežė kas, bet Kurklinskas pasiekė Vilnių. Išsiaiškino, parodė kvitus, ir Šeduvos sribai gavo nuobaudas, turėjo gražinti Kurklinskui grūdus. Grįžo žmogus patenkintas. Vilniečiai padėjo jam grįžti į Šeduvą.“

Turėjo Prastavoniai ir porą savo stipruolių, bet šie savo jėgą sau laikė ir kaimui jos nerodė. Tačiau reikalą prispirtas Juozas Krilavičius, kai po eilinės kiuulystės Domas Masiulis, treniruotas boksininkas, dar ir glėbiais persiimti sumanė, taip energingai jį ant menčių paguldė, kad tas ir neprilaikomas pagulėjo, pagulėjo, atsikėlė ir nepadėjo nuėjo. Bet pamoką gerai išmoko: kol gyvas, daugiau Juozui skersai kelio nespainiojo.

Apolonija ir Domas Masiuliai su anūku Mindaugu. Apie 1996 m. Iš Masiuliu šeimos albumo

Apie Prastavonių stipruolio Pakalėnkos šeimą – vėlgi iš tos pačios E. Bartkevičiūtės lūpų užrašė E. Brajinškienė: „Jonas Pakalėnka, baltarusis ar rusas, kalbėjo lietuviškai su akcentu. Su žmona prastavoniete Dalangauskaite jis sugyveno tris sūnus: Benjamina, Ričardą ir Jaceką. Stipruolis milžinas buvo aukštas, stambus, labai stiprus ir labai ramaus būdo. Sodyba graži, gyveno gerai. Sykį baloje įklimpo karvė. Vyras ir šiaip, ir taip bandė ją ištraukti, bet neįstengė. Pasikvietė į talką Pakalėnką. Tas čiupt karvę už ragų ir ištraukė. Važiudavo į mišką malkų. Būdamo prisikrauna vežimą, kad blogame kelyje užklimps ta ir arklys nebeištraukia. Jis iškinkydavo arklį, pats ištempdavo vežimą su malkomis į sausesnį kelią, vėl

pakinkydavo arklį ir grįždavo ratuotas namo. Sykį, sako, užpykęs ant arklio, taip trenkė ranka jam per ausį, kad arklys krito negyvas. Kaimiečiai sakydavo, kad gerai, jog jis ramaus būdo, ne mušeika. Juk jei būtų kam uždavęs, tas jau nebūtų atsikėlęs... Jo sūnus Jacekas tapo dantų gydytoju, Ričardas – A. Sniečkaus vairuotoju, jauniausias mokėsi Šeduvoje. Uošvė Dalangauskienė gydė žmones nuo rožės.“

Prastavonių keliu visus du dešimtmečius išeidavau ir grįždavau į gimtuosius namus, į nusipelnusio miškininko Prano Butkevičiaus (1898–1981) šeimą. 1945 m. gegužę tėvą, girininkijos techniką, perkėlė girininkauti Vilniaus urėdijon. Rudaminos (dabar Gegužinės) girininkijoje 1949–1950 m. jis pastatydino spygliuočių kankorėžių džiovyklą ir sėklomis, ypač eglių, aprūpindavo didelę dalį Lietuvos miškų. Šalia girininkijos, arčiau nei kilometro atstumu, Rudaminos upelio šlaite, buvo vilkų irštva – keli urvai su prie jų ištrypta aikštele. Girininkas per du dešimtmečius neleido nė vienos medžioklės (tam jis turėjo teisę). Tuometinio miškų ūkio ministro A. Matulionio klausiamas kodėl, aiškino: „Medžiotojai pažais kartą ar du per metus, o girininkijai teks su kaimynais gyventi greta metų metus. O visi miško treliavimo, kvartalinių mineralizacijos darbai tada buvo atliekami tik arkliais...“ Vilkai šią nuostatą gerbė, girininkiją pagarbiai apeidavo.

Paulina ir Pranas Butkevičiai užaugino šešetą vaikų. Tėvas amžinai žūdavo miškuose, mama su būriu vaikų sukdavosi namie. Mokėjo, mėgo ir surasdavo laiko sau, vaikams ir net kaimynėms kai ką gražaus pasiūti ar siuvimo meno pamokyti. Todėl kaime gerų draugų nestokojo. Privatizuoti sodybą ar sklypą jokių vilčių nebuvo, vaikai ėjo savais keliais. Be jau minėto Romo ir be Juozo, vyriausias Henrikas (gimė 1922), karo nublokštas Kanadon, po darbo „General Motors“ gamykloje ėmėsi statybų: be namo ir dviejų vasarnamių sau, dar ir kitiems puskapį vienbučių namų pastatė. Pranas (gimė 1927), baigęs Leningrado prekybos institutą, Vilniuje 36 metus didžiausiai universalinei parduotuvei vadovavo. Zigmas (gimė 1935), transportininkas, baigęs VISI, pradėjo darbą sandėlininku MT autoūkyje, dirbo vyr. inžinieriumi, baigė viršininku. Duktė Janina (gimė 1937), baigusi Vilniaus medicinos mokyklą, ilgus metus dirbo felčere Lavoriškių ambulatorijoje, kurį laiką jai vadovavo. Buvo vyr. akušerė Vilniaus rajono poliklinikoje. Dar ir dabar kaimuose dažnai prisimenama.

Prastavonių pradžios mokykla daug metų buvo apylinkės švyturys. Apie ją plačiai papasakojo straipsnyje „Neblėstantys prisiminimai“ („Mūsų kraštas“;

Paulina ir Pranas Butkevičiai. 1952 m.

2005 11 12, p. 7) mokytoja Janina Aukštikalnienė, išdirbusi šioje mokykloje keturiasdešimt trejus metus. Ši vieno komplekto su trimis skyriais pradinė mokykla įsteigta 1922 m. Jos kūrimasis buvo ilgas ir nelengvas. 1922 m. Prastavonių kaimo gyventojams skirstantis į vienkiemius, mokyklai buvo paskirta 1,5 ha žemės, kuri įkainota 900 litų, bet nauja mokykla joje tepastatyta po 15 metų. Iki tol teko glaustis erdvesnėse kaimo gyventojų seklyčiose, kurios buvo nepritaikytos tam darbui. Per tuos metus pasikeitė kelios mokytojos, kurios turėjo apleisti mokyklą dėl nepakankamo cenzo. Mokykla atsigavo, kai nuo 1927 09 01 jos vedėju buvo paskirtas mokytojas Juozas Žemaitis, turėjęs reikalingą cenzą ir patirties. Jį po aštuonerių metų pakeitė jau minėta P. Lukoševičienė, dirbusi Prastavonių keturių skyrių pradinės mokyklos vedėja dvidešimt ketverius metus. 1947 m. buvo paskirta antra mokytoja Ona Čepkauskaitė, kuri mokytojavo ketverius metus. Kai P. Lukoševičienė 1959 m. išėjo į pensiją, mokyklai vadovauti ėmė V. Bajoriūnas, antrąją mokytoja pradėjo dirbti J. Aukštikalnienė. 1970 m. mokyklą perorganizavus iš keturmečio pradinio mokymo į trimetį, mokyklai vadovauti liko J. Aukštikalnienė. Mokykla veikė iki 2005 09 01. Uždaryta sumažėjus mokinių.

Prastavoniečių kultūrai nemažos reikšmės turėjo čia 1955 m. įsteigta biblioteka. Ir įvairių renginių, ir skaitytojų, kaip rodo kasmetinės ataskaitos, užfiksuota bibliotekos metraštyje. Jau pirmaisiais metais turėta 1 171 knyga, 150 skaitytojų, buvo sudaromi rekomenduojamų knygų sąrašai, vedamos literatūrinės apžvalgos, vaikų rytmečiai, rengiamos parodėlės. Pirmoji vedėja – Apolonija Banaitytė. Darbui, aišku, trukdė dažna vedėjų kaita – pirmą dešimtmetį vedėjos keitėsi kasmet. Kaip rašoma 1988 m. ataskaitoje,

Mokytoja Ona Čepkauskaitė su savo mokiniais ir mokyklą vizitavusiu valsčiaus švietimo skyriaus vedėju Juozu Liutkumi. 1948 m. Iš O. Čepkauskaitės albumo

biblioteka aptarnavo Prastavonių, Kauleliškių, Pakutenių ir Baltosios kaimus (visą seniūniją!). Atkurtos Nepriklausomybės metais, pasikeitus visuomeniniam gyvenimui, bibliotekos darbas keitėsi, knygų fondai kasmet mažėjo, kitoks pasidarė darbo turinys. Daugiausia buvo skaitoma grožinė ir vaikų literatūra. Paskutiniosios darbuotojos – B. Daniškevičienė, B. Samaliokienė, A. Tamošiūnienė. Skaitytojų skaičius po truputį mažėjo, nes mažėjo ir gyventojų. Kauleliškiuose ir Pakuteniuose liko tik senyvo amžiaus žmonės. Prastavonių biblioteka uždaryta 2001 m.

Minėtinas ir Prastavonių seniūnijai priklausęs Kauleliškių kaimas. 1923 m. surašymo duomenimis, jo 24 sodybose gyveno 135 gyventojai, 1942 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, Kauleliškių 32 sodybose gyveno 150 gyventojų, 2011 m. – 19 gyventojų. Kaimas buvo įsikūręs abipus senojo kelio Šeduva–Baisogala. Per kaimą tekančių Daugyvenės ir Kutenos upelių santakoje buvo Pukynės kalnelis, ant kurio vykdavo didžiulės gegužinės. Onos Zubienės (gimė 1868) prisiminimu, kaimo žmonės ėjo lažą į Čelkių ir Raudondvario dvarus po tris dienas per savaitę. Kaime gyventa ir žydų, net smuklę turėję. 1925 m. kaimas išsiskirstė į vienkiemius. Kryžbaloje (1 ha niekam nepriklausančios žemės, durpingas miškelio gabalėlis) vasarą kauleliškiečiai rinkdavo avietes, mėlynės, net spanguolių rasdavo. Bartkaus žemėje buvo žvyrynas. Kasdami žvyrą kaimiečiai

rasdavo žmonių kaulų, juos tvarkingai surinkdavo ir palaidodavo kaimo kapinėse. Kaimas turėjo apie 0,5 ha molyną. Jis buvo Žičkaus miško pašonėje. Čia kaimiečiai, keldamiesi į vienkiemius, mindavo molį, veždavo ir drėbdavo tvartus, gamino karščiui atsparias plytas. Tuo metu tai buvo pati pigiausia ir kiekvienam prieinama statybinė medžiaga. Vakariniam kaimo šone – Triragio miškas. Vienu „ragu“ jis rėmėsi į Prastavonių kaimo palaukę, antru – į Žilionis, trečiu – į Vaidulonis, ketvirtu – į Kauleliškius.

Prastavonių ir, žinoma, Kauleliškių kaimo seniūnai buvo Juozas Zupkus, po to – Simonaitis ir galiausiai Petras Lukoševičius, pritampantis prie visų valdžių. Kaimo maršalka buvo Mykolas Žičkus. Jis palaikė ryšius su bažnyčia. Kauleliškių kaimo vaikai mokėsi Prastavoniuose. Iš Kauleliškių ištremti: P. Masiliūno šeima (5), Navickai (3), Žičkai (2).

Iš Prastavonių, be šių prisiminimų autoriaus ir kitų jau paminėtų asmenų, kilusi ir Ingrida Aukštikalnytė (1962 08 14–2001 08 11), dailės pedagogė, keramikė. Zita Petkevičiūtė-Banzaitienė (gimė 1942 01 01 Šeduvoje) – botanikė, habilituota biomedicinos mokslų daktarė, knygų autorė, bendraautorė. Leona Petkevičiūtė-Korkutienė (gimė 1934 08 10 Kauleliškiuose) – gydytoja, rašytoja, fotografė. Gyveno Čikagoje. Išleido savo kūrybos knygų, fotografijų albumų, surengė meninės fotografijos parodų.

Mums svarbu suprasti, kiek mes turime liaudies turtų. Jų puoselėjimas – tai mūsų išlikimo šaltinis. Marija Gimbutienė

BAISOGALOS „DAINORIAI“

VILIJA KAŠČIONIENĖ,
Baisogalos seniūnijos vyresnioji specialistė kultūrai

2013 metais Baisogalos kultūros namai minėjo kūrybinės veiklos 55-erių metų sukaktį. Kolektyvų daug, juose dalyvavusių ir dalyvaujančių žmonių – irgi. O norėjome pasidžiaugti, pasididžiuoti ne tik kiekybe, bet ir kokybe. Vasaris mūsų miestelyje buvo įvardytas Folkloro mėnesiu, nes vienas iš 12 kultūros namų kolektyvų, jau net 32 metus gyvuojantis, – folkloro ansamblis „Dainoriai“. Jo vadovė – Stasė Anglickienė.

Kodėl folkloro ansamblis pradėjo Baisogaloje jubiliejinių renginių ciklą? Manau, tokio kolektyvo paskirtis – eiti koja kojon su laiku, pasisemiant iš praeities aruodų, įsiklausant į dabartį, svajojant apie ateitį. O vasarį folkloristams veiklos į valias. Tai ir kalendorinė Užgavėnių šventė, kuri jau turi savo vietą baisogaliečių gyvenime, ir Vasario 16-oji – Nepriklausomos Lietuvos paskelbimo data, ir edukacinės programos miestelio gimnazijos, mokyklos-darželio mokiniams... Taip ne tik šį vasarį, ne tik šiais metais. Tik būk su savo krašto žmonėmis, tik šviesk, pasakok, linksmink. Baigiantis folkloro mėnesiu, „Dainoriai“, lyg užbaigdami savąjį „maratono“ etapą, pakvietė į kūrybos vakarą „Dar daug dainų neišdainuota...“

Baisogaloje folkloro kolektyvo gyvybės šaltinis ištryško 1981 metais. Tuometinė kultūros namų direktorė Irena Žmoginienė prisimena: „Kada Vilimas Malinauskas perėmė iš Stanislovo Černiausko vadovavimą kaimo kapelai, meno vadovui S. Černiauskui pavedama suformuoti etnografinį ansamblį (1981 m.). Atsisakius vokalinio ansamblių, dalis vokalistų ėmė dainuoti etnografiniame kolektyve“.

Moterų grupėje vedančiąja tapo Jadvyga Kablienė. Tarp vyrų užvedėjas – dabar jau šviesaus atmini-

mo Pranas Šveistys. „Jo dainavimas buvo labai savitas, retai besutinkamas, todėl, P. Šveiščio atliekamos dainos pastebėtos muzikologų ir įrašytos į respublikos liaudies muzikos fondus. 1978–1985 metai buvo etnokultūros atgimimo laikotarpis. Mes respublikoje buvome pirmųjų etnokultūros puoselėtojų gretose. Etnografinio ansamblio repertuaras plėtėsi, kolektyvas ėmė koncertuoti savarankiškai“, – pasakoja Irena Žmoginienė.

„Dainoriai“ Rumšiškėse

„Dainorių“ kolektyvas, vadovaujamas S. Černiausko, 1987-aisiais dalyvauja tarptautiniame folkloro festivalyje „Baltica“, Kauno miesto folkloro šventėje „Atataria lamzdžiai“, Vilniaus plokštelių įrašų studijoje įrašo 7 dainas „Lietuvių liaudies dainų almanachui“, dalyvauja puodžių šventėje Šiauliuose. 1988 metais laimi pirmąją vietą konkurso „Ant marių krantelio“ rajoninėje apžiūroje, dalyvauja „Balticos“ festivalyje Rygoje. Lietuvių liaudies menui kolektyvas atstovauja Sankt Peterburge ir Maskvoje.

1989 metų birželio mėnesį kolektyvas gražiai atšvenčia liaudies vardo „Dainoriai“ suteikimą, įsilieja į Baisogalos Sąjūdžio grupės organizuojamus renginius. 1990 metais dalyvauja Tautinėje dainų šventėje.

Nuo 1994-ųjų kolektyvo antrąja vadove tampa Asta Jurevičienė, kuri repetuoja su tradicinio dainavimo grupe. Tačiau po poros metų ji pradeda dirbti kitur, o antrąja vadove folkloro kolektyve paskiriama Stasė Anglickienė. Kartu su Stanislovu Černiausku abu ruošia programą, kolektyvas laimi apžiūrą ir dalyvauja 1998 metų Dainų šventėje. Profesionaliai organizuoja kūrybinius vakarus, koncertus, vakarones.

2002-aisiais S. Černiauskas išėina į užtarnautą po-

„Dainorių“ istorijoje ryškų pėdsaką paliko Pranas Šveistys, dainų užvedėjas, ir Elžbieta Šveistienė

ilsį. Tiesa, net nemano ilsėtis, suburia pagyvenusius baisogaliečius ir įsijungia į asociacijos „Sidabro gija“ veiklą.

Tais pačiais metais Stasė Anglickienė paskiriama folkloro ansamblio „Dainoriai“ vadove, kelerius metus jai talkina Virginija Simonavičienė. Žemaitiškas užsispyrimas, literatūros nagrinėjimas ir prigimtinė kaimo vaiko intuityva S. Anglickienei padeda puikiai perprasti Baisogalos krašto etninio paveldo specifiškumą, perimti kolektyvo puoselėjamas geriausias tradicijas. Kolektyvas sužeri naujais kūrybiniais ieškojimais, originaliomis programomis, edukaciniais renginiais, išlaiko senuosius dalyvius ir pritraukia jaunesnių žmonių.

„Dainoriai“ ir toliau dirba išradingai, gana kūrybingai, organizuoja daugybę renginių Baisogaloje, visame Radviliškio rajone, renka etninį palikimą ir rūpinasi jo sklaida. Jie kasmet vyksta į tradicinę Žiemgalos šventę, į „Balticos“ festivalį Vilniuje, koncertuoja Prancūzijoje, Sargamino mieste, įrašomi Lietuvos radijuje ir televizijoje, dalyvauja televizijos laidoje „Duokim garo“. Kolektyvas įvertinamas atrankos komisijų, patenka į visas Pasaulio lietuvių dainų šventes. 2003-aisiais Dainų šventėje kartu su 19 kitų geriausių kolektyvų baisogaliečiai pakviečiami į vakarinį koncertą Vilniaus Katedros aikštėje.

Stasė Anglickienė suskirsto kolektyvą į tradicinio dainavimo grupę (atlieka dainas „Ant rūtų darželio“, „Gražus mana darželis“, „Jaunas jaunikaitis“, „O kai gražiai motinėla“, „Augo kaime mergučėla“, „Pas tėvučius augau“ ir kitas), instrumentinės muzikos, kuri labai sustiprėja, išauga iki kapelijos ir pradeda koncertuoti kaip atskiras kolektyvas (griežia „Valatkonių polką“, „Kubiliūnų polką“, kitus kūrinius) ir tradicinio folkloro šokėjų grupę. Dirba daug, atkakliai, ir štai šokėjų grupė folkloro festivalyje „Saulės žiedas“ (2005 m.) iškovoja teisę atstovauti Lietuvai. Šokėjų grupės repertuaras platus. Tai mūsų krašto šokiai „Viens į vieną kertę“, „Šiaučius kriaučius“, „Per miestą, per bruką“, „Kūmas“, „Suglaustinis“. Repertuare – ir kitų regionų šokiai („Drailinas“, „Gailitis“, „Gričėnikė“, kiti), daug liaudies žaidimų.

Nuo 2002 metų – graži, tradicinė šventė-folkloro sambūris „Nemirštanti tautos gaida“, rugpjūčio mėnesį suskambantis Baisogaloje. Iš viso rajono ir Šiaulių apskrities suvažiavusieji kolektyvai pasklinda po atokiausius seniūnijos kampelius. Ten pasibuvę, kartu padainavę, visi patraukia į Komaro dvaro parką. 2005 metų sambūris jau buvo tarptautinis – kartu su Venstpilio (Latvija) moterų organizacija „Sparnai“

„Dainoriams“ – 30 m.

„Dainorių“ kapelija

Apskritai draugystė su latviais užsimezgė 2003 metais, 2004-aisiais „Dainoriai“ ir Baisogalos tautodailininkai lankėsi pas naujuosius draugus Ventspilyje, folkloro festivalyje.

2006 metais sambūris „Nemirštanti tautos gaida“ išauga į dviejų dienų renginį, sulaukusį net 15 etnografinių ir folkloro kolektyvų iš Bauskės, Kaliningrado, iš visos Šiaulių apskrities. 2007-aisiais šis sambūris pristatomas Lietuvos liaudies kultūros centro (LLKC) organizuojamam konkursui „Tradicija šiandien“ ir laimi paskatinamąją premiją.

Kolektyvo vadovė Stasė Anglickienė daug dėme-

sio skiria tautiniam kostiumui. Vadovė yra tautodailininkė, pinanti kolektyvui tautines juostas. LLKC ir Radviliškio rajono savivaldybės administracija kooperavo lėšas – nuo tada ir kolektyvo moterys, ir vyrai puikuojausi naujais sceniniais kostiumais.

Folkloro ansamblis „Dainoriai“ buvo ir yra turtingas unikalių žmonių, pateikusių ne vieną Baisogalos krašto etninio palikimo perliuką. Tarp tokių entuziastų – buvę kolektyvo dalyviai, šviesaus atminimo Vladas Žeromskis, Zofija Čepienė, Elena Šarauskiėnė, Elžbieta Šveistienė, Pranas Šveistys ir Stasė Uogintienė. Svarus, spalvingas Jadvygos Kablienės, Vlado Skujos, Stanislovo Černiausko, Raimundo

*Stasė
Anglickienė
ir naujasis
„Dainorių“
vadovas
Paulius Kablys*

*Dainų užvedėja
Aldona
Vaičiurgienė
(centre)*

Leikaus, Aldonos Startienės, Mikalinos Jankūnienės, Kazimiero Šarausko, Edvardo Bielokopitovo, Vandos Čaplikienės, Stefos Bačkienės indėlis. Kartu su Stase Anglickiene į folkloro kolektyvą atėjo Aldona ir Rimantas Vaičiurgiai, Laima ir Romas Matučiai, Zita ir Romas Šimkevičiai, Marija Puzarienė ir Arūnas Puzara, Artūras Radžiūnas, Marija Grigaliūnienė, Violeta Jomantienė, Pranas Meilus, Irena Levickienė, Vitalija Gailiūnienė, Virginijus Povilaitis, Ona Povilaitienė.

Visi nariai prisidėjo, kad ansamblis augtų, stiprėtų, darytųsi kaskart ryškesnis. Tai įrodė ir įvairūs

apdovanojimai. Tarp daugelio garbių įvertinimų – ansamblietei Jadvygai Kablienei suteiktas Baisogalos Garbės pilietės vardas, juo taip pat tituluotas Stanislovas Černiauskas, pelnęs ir Radviliškio rajono savivaldybės apdovanojimą „Gerumo šviesa“ – statulėlę „Gerumo angelas“, šalies Kultūros ministerijos, LLKC ir Šiaulių apskrities viršininko Padėkos raštus. Pranas Meilus, Edvardas Bielokopitovas taip pat yra Baisogalos Garbės piliečiai, įrašyti į „Pasididžiavimo knygą“. Stasė Anglickienė apdovanojimą Kultūros ministerijos, LLKC Šiaulių apskrities viršininko Padėkos raštais, rajono savivaldybės įver-

Folkloro kolektyvas „Dainoriai“

Šaunusis šokėjas,
muzikantas ir pasakorius
Robertas Petraitis

tinta kaip 2005 metų geriausia kultūros darbuotoja folkloro kolektyvų vadovų kategorijoje.

Narių, kurių indėlis į folkloro kraičio skrynią gražiai ir pagarbiai įvertintas, nė nebesuminėsi. Kaip ir viso ansamblio apdovanojimų. Vien ko verta „Aukso paukštė“, 2011-ųjų kovo 10-ąją nutūpusi į „Dainorių“ kūrybinio medžio šakas! Visa Baisogalos bendruomenė džiaugėsi ir didžiavosi, kad jų kolektyvas su savo vadove Stase Anglickiene LLKC buvo pripažintas geriausiu 2010 metų kaimo folkloro kolektyvu šalyje...

... Šia savo ilgamete istorija teisėtai ir puikavosi

ansamblis kūrybiniame vakare, dėkojo aktyviausiems nariams, tradicine daina „Nesprok, žalias ažuolėli“ pagerbė išėjusiuosius Anapilin, džiaugėsi, kad jaunas kolektyvo dalyvis, šokėjas, muzikantas ir pasakorius Robertas Petraitis prikelia buvusio „Dainorių“ nario Vlado Žeromskio paliktus Baisogalos apylinkių etninio palikimo „deimančiukus“, kad folkloro kolektyvo kraičių skrynioje sukaupta didelis ir neįkainojamas turtas.

2013 metai šiam kolektyvui atnešė ne tik jubiliejinų renginių, bet ir palydas – folkloro kolektyvo vadovė panoro išeiti, ir mes palydėjome Staselę į sen-

*Ir atskrido
„Auksa
paukštė“...
2011 m.*

*Kolektyvo įkūrėjas
St. Černiauskas
ėmėsi vadovauti
„Sidabro gijai“*

jų būrį. Graži proga tam buvo tradicinis folkloro sambūris „Nemirštanti tautos gaida“. Tada prie miestelio kultūros namų išsirikiavo šio tradicinio renginio dalyviai, svečiai, kolektyvų vėliavos papuošę renginio įprastą vietą – miestelio parką. Buvo uždegtas šventinis aukuras, suskambo renginio pradžią skelbiantis varpas. Eisenos priekyje karietaite į renginį atvažiavo Stasė Anglickienė ir, koncerto „Nupinsiu margą kelią“ metu sėdėdama puikiame kėdėje, susijaudinusi stebėjo savo išpuoselėtą, užaugintą renginį, džiaugėsi šauniais pasirodymais, dėkojo už sveikinimus, gėles. Atsisveikindama, ji sakė: „Dirbdama su kolektyvu tikėjau ir dabar tikiu, kad gimtojo krašto praeitis yra gyvas šaltinis, iš kurio galima semtis dvasinės stiprybės, žadinant tautos sąmoningumą ir kovojant už jos egzistenciją“.

Tąkart pristatėme ir pasveikinome naująjį ansamblio vadovą Paulių Kablį, kuris kelerius metus dalyvauja folkloro kolektyvo „Dainoriai“ veikloje ir jau yra pasisėmęs Staselės vadovavimo patirties bei išminties.

Per Stasės Anglickienės nupintų juostų margą kelią patraukė jie abu – buvusioji ir naujasis „Dainorių“ vadovai – fakelais uždegti sambūrio laužo, kad šis šviestų ir kviestų vėl susitikti. Atsisveikinimo liūdesį keitė sutikimo džiaugsmas ir visų šviesi viltis: viskas bus gerai. Juk *dar daug dainų neišdainuota...* O laikas jau įrodė ir vis iš naujo įrodė, kad šis kolektyvas yra mylimas, gerbiamas, labai reikalingas ne tik baisogaliečiams – visam kraštui.

Baisogalos kultūros namų archyvo nuotraukos

KELIAS, PRASIDĖJĘS NUO LABOS

Parengė BIRUTĖ PANUMIENĖ,
Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro darbuotoja

Monsinjoras kunigas Vincas Algirdas Pranckietis gimė 1923 m. sausio mėn. 7 d. Labos geležinkelio st. gyvenvietėje (Radviliškio r.). Mokėsi Labos, Vabalių, Smilgių pradinėse mokyklose, 1937–1943 m. Šeduvos progimnazijoje, 1940–1941 m. Kėdainių gimnazijoje. Kėdainiuose gyveno pas dėdę kunigą dekaną Kazimierą Pranckietį. Tėvai – darbštūs, pasiturintys ūkininkai – mokė visus tris savo vaikus.

1944–1948 m. Vincas Pranckietis studijavo Kauno tarpdiecezinėje kunigų seminarijoje. 1948 m. spalio mėn. 31 d., per Kristaus Karaliaus šventę, gavo paankstintus kunigystės šventimus.

Klierikas V. Pranckietis buvo vienas iš tų, kuriuos koiedavosi į komisariatą tikrinti dokumentų, kamantinėdavo, siūlydavo „bendradarbiauti“. V. Pranckietis atsisakė. Prieš 1948 m. Kalėdas saugumo viršininkas, dar kartą gavęs neigiamą atsakymą, padavė lapą, kur buvo parašyta: „Aukščiausiosios tarybos nutarimu Pranckietį Vincą išstremti iš Lietuvos TSR“. Ir pridėjo – jei nori likti, pasirašyk. V. Pranckietis vėl atsisakė. Tada pasirašė viršininkas. 1949 m. kovo mėn. 25 d. kartu su kitais 13 seminarijos kunigų ir klierikų jis buvo išstremtas į Olchono salą Baikalo ežere (Irkutsko sr.).

1949–1959 m. praleido tremtyje. Iki 1955 m. žvejojo Baikale, gamino statines žuviai. 1955-aisiais jam leista persikelti į Sibiro Usolę (rus. Усолье-Сибирское, Irkutsko sr.). Čia iki 1959 m. dirbo vairuotoju, buhalteriu. Visą tremties laiką neapleido pastoracinio darbo. Žmonių kviečiamas važinėjo po Usolės rajono apylinkes – Bolše Žilkino, Sorty. Važiavo į Zalari rajoną (Irkutsko sr.). Laidojo, tuokė, būriais po 10–20 krikštijo vaikus, teikė pirmąją Komuniją. Neretai slapta. Kartais net naktį.

1959-aisiais paleistas iš tremties be teisės gyventi Lietuvoje. Grįžęs čia gyveno nelegaliai, jam nebuvo išduotas pasas. 1959–1960 m. – Radviliškio parapijos vikaras. 1962-aisiais, pareiškime parašęs, kad buvo paprastas žvejys, darbininkas, o ne kunigas, gavo pasą ir teisę gyventi Lietuvoje. Paskiriamas klebonu į

Didvyžių ir Žaliosios parapijas (Vilkaviškio r.). Ten dirbo iki 1965 m. 1965–1974 m. jis – Siesikų parapijos Ukmergės r. klebonas. 1974–1994 m. – Jonavos parapijos klebonas. 1980–1990 m. – Kauno kunigų seminarijos konfesarijus. 1990-aisiais Popiežius Jonas Paulius II jam suteikia monsinjoro vardą. 1991–1994 m. – Žeminių dekanato dekanas. „Carito“ skyriaus Jonavoje įkūrėjas, Ateitininkų kuopos įsteigėjas, Krikščionių demokratų partijos skyriaus kūrėjas. Aktyvus spaudos talkininkas. Penkerius metus „Jonavos balse“ rašė straipsnius religinio švietimo klausimais. 1994 m., pablogėjęs sveikatai, tapo Jonavos Šv. Apaštalo Jokūbo parapijos vikaru altaristu.

Tai nepaprastai šviesios sielos, reto širdingumo, plataus akiračio žmogus, pelnęs visų sutinkamų žmonių pagarbą ir meilę. Parapijiečių gerbiamas už nuoširdžias pamaldas, pamokymus, turiningus pamokslus.

Yra išleidęs keturias knygas: 1998 m. – atsiminimus apie tremtį „Baikalo žvejys“; 2000 m. – „Ne vien duona“; 2005 m. – publicistikos knygą „Vynmedis ir jo šakelės“ (straipsniai religinėmis temomis, iškilų, represijas patyrusių kunigų biografijos, pasakojimai apie gyvenimo kelyje sutiktus žmones); 2008 m. – „Padrauu

1924 m. Laboje. Stovi antra iš kairės Emilija Pranckietienė, sėdi antra iš kairės Labos mokyklos mokytoja Grigaliūnaitė

gaukime“. Pastaroji – laiškų knyga. Joje tiek paties monsinjoro, tiek jam rašyti laiškai – kunigų, giminių, likimo draugų, pažįstamų, tarp kurių – Nijolės Bražėnaitės–Lukšienės–Paronetto.

Monsinjoras suruošė savo tremties laikotarpio fotografijų parodą „Tremtis“. 2000 m. jam suteiktas Jonavos rajono Garbės piliečio vardas.

MONSINJORAS APIE TĖVIŠKĘ IR JOS ŽMOES

LABA

Labos gyvenvietė įkurta prieš beveik 150 metų, kai carinė Rusija pradėjo plėsti geležinkelių tinklą į Vakarų. Pagrindinę iš Rusijos eksportuojamų krovinių dalį tada sudarė mediena ir duoniniai grūdai. Tiesiant liniją per uosių, beržynų miškus ir pelkynus, buvo pradėta ir Labos stoties statyba. Per nedidelį Labelės upelį išmūrytas geležinkelio tiltas. Daugpilio–Radviliškio geležinkelio linija buvo baigta 1873 metais, nors Labos atsiradimą reikia datuoti kiek anksčiau.

Tiesiant pirmąjį geležinkelį Lietuvoje, pastatyta daug įvairių inžinerinių statinių. Žmonės pasakodavo, kad pasibaigus rusų–turkų karui (1877–1878 m.), į Daugpilio–Radviliškio geležinkelio ruožo statybos vietą buvo atvežtas pulkas turkų belaisvių. Dešinėje tilto per Labelę pusėje jie iškasė gilią vandens talpyklą. Iš jos vandenį pildavosi traukinių garvežiai.

Kartu prasidėjo apylinkės miškų kirtimo ir medžio apdirbimo darbai. Darbininkai kirsdavo ir išveždavo medieną. Patys medžio dirbiniai būdavo gaminami patogesnėje vietoje. Uosis, kurio čia būta nemažai, labai tiko ratlankiams, storesnių stebulių stipinams. Pasistatę ožius, iš storų rąstų pjaudavo lentas. Iš jų patyrę staliai gamindavo langus, duris ir kita, kas reikalinga geležinkelio stočių infrastruktūrai.

Pirmasis pastatas – geležinkelio stotis. Grindys išklotos plytelėmis, krosnis apvali, pusiau skardinė, suolai ažuoliniai. Šalia stoties atsirado namas geležinkelio tarnautojams. Iš kitos stoties pusės – namas stoties viršininkui. Tuos abu namus jungė žaliai dažyta tvirta tvora. Ji skyrė peroną nuo atvažiuojančių į stoties aikštę arklių vežimų. Visa tai sudarė gražios, švarios, jaukios teritorijos vaizdą.

Maždaug už 100 metrų nuo tų geležinkelininkų pastatų 1876 m. iškilo didelis dviejų galų su dviem *sal-kutėm* (kambarėliai pastogėje, antrame aukšte) namas, skirtas pernaktuoti atvažiuojantiems viršininkams, miško pirkliams. Aplink namą ir jo kieme eilėmis buvo su-

Mokytoja
Lukoševičienė
ir Emilija
Pranckietienė
(dešinėje).
Fotografuota
Panevėžyje
apie 1932 m.

krautos metrinės parduodamų beržinių malkų eilės. Prekyba malkomis užsiėmė daugiausia žydai. Mediena būdavo išvežama traukinių vagonais. Jų pakrovimui ir iškrovimui pastatyta dengta platforma, vadinama *pa-kauza* (sandėlis). Ji baigėsi geležinkelio stoties sandėliu.

Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, Labos stotis labai pasitarnavo žemės ūkiui ir žmonių gerovei. Į Labą atvažiuodavo iš užsienio vagonai trąšų, statybinių medžiagų, plytų, cemento, baldų. Prekybininkams atveždavo užsakytas prekes, net gyvulius. Buvo ir šio sandėlio viršininkas.

TĖVAS VINCAS PRANCKIETIS

Mano tėvas Vincas Pranckietis gimė Šniukoniuose, didelėje religingoje šeimoje. Būdamas jau brandaus amžiaus, jis pastebėjo iš Odesos grįžusią jauną mergaitę Emiliją Petraitytę, kilusią iš Moniūnų kaimo. Ji jam patiko, o ypač ilgos, storos kasos. Pasipiršo. Juos palaimino jo brolis, dekanas, kunigas Kazimieras Pranckietis.

Jauna šeima apsigyveno sename Labos dvare, kuriame 1922 m. gruodžio mėnesį gimiau aš. Karui pasibaigus, prie Labos stoties rusų statytas namas liko tuščias. Jį ir 3 ha žemės prie jo iš valdžios nupirko tėvas. Šeima persikėlė ten. Po metų kitų sulaukiau dar dviejų sesučių – Emilijos ir Alytos.

Tėvas buvo pamaldus. Be kryžiaus ženklų, be mal-

dos nepradėdavo nei dienos, nei darbų. Sekmadieniais, rytą sukvietęs šeimą, pats vadovavo Švč. Mergelės Marijos valandų giedojimui. Pasikinkęs arkliauką, visus veždavo į Dambavos Dievo Apvaizdos bažnyčią. Jei likdavo namuose, pasiėmęs rožančių, išeidavo į laukus. Kartais visi eidavome apžiūrėti ūkio.

Tėtis buvo abstinentas, nuo jaunų dienų priklausęs vyskupo M. Valančiaus draugijai, visai nevartojo svaigalų, nebent išgerdavo retkarčiais stiklinę šeduvietiško alaus. Laisvalaikiu paskaitydavo laikraščius. Domėjosi ūkio naujienomis ir vis galvodavo, kaip pagerinti aplinką. Svajono apie gražius puošnius vartus, nors pinigų tam neturėjo. Užveisė didžiulį sodą, pats skiepijo, pats prižiūrėjo. Anksčiausiai keldavosi, vėliausiai guldavo, vis darbuodavosi. Iš miško nešdavo įvairius medelius ir sodą apšodino lazdynais, šermukšniais, eglaitėmis, kitais medeliais.

Štai taip atsirado turtingesni ūkininkai. Juos bolševikai pavadino buožėmis, išnaudotojais. O jie maitino Lietuvą duona, mėsa, pienu, cukrumi, įvairiomis daržovėmis ir vaisiais mažomis kainomis. Ir ne tik Lietuvą, bet produktų siųsdavo ir į Vokietiją, Angliją, Rusiją.

MAMA EMILIJA PETRAITYTĖ- PRANCKIETIENĖ

Odesoje XX a. pradžioje gyveno nemažai lietuvių. Ten buvo geros gyvenimo sąlygos, demokratiška aplinka ir gausi lietuvių bendruomenė. Pas vieną Odesos generolą šeimininkavo lietuvė Elena Petraitytė, mano mamos teta. Generolas tetai leido išsikviesti iš Lietuvos sau padėjėją – giminaitę Emiliją Petraitytę. Taip mano mama atsidūrė Odesoje. Ji ten praleido ketverius jaunystės metus. Teta ją mokė šei-

mininkauti – ne tik skaniai virti, kepti, bet ir siūti.

Bet 1917 metų lapkričio 7 d. Rusijoje įvyko baisus perversmas – vadinamoji Spalio revoliucija. Bolševikai ir jų vadai, paėmę valdžią, sušaudė daugybę Baltosios gvardijos vadų, generolų. Žiauriai išžudė ir visą caro šeimą. Odesos generolas buvo paskandintas jūroje.

1919 m. bolševikai leido lietuviams grįžti į Lietuvą. Į savo tėviškę grįžo ir teta su Emilija. Teta, neišgaili trukus, ištekėjo už žemaičio Stankaus ir su vyru išvažiavo į Argentiją.

Mama pagarsėjo kaip gera siuvėja. Jaunesnės kaimo moterys ir mergaitės, mamos paskatintos, greit susidomėjo siuvimu. Atsirado būrelis mergaičių ir moterų, kurios panoro išmokti bent sau ir savo vaikams pasiūti rūbėlių ar šį tą vyrams. Įsikūrė tikra siuvykla. Prie didžiojo stalo mergaitės mokėsi sukirpimo meno – vienos dygsniavo, kitos siuvo mašina, dar kitos matavo. Darbas virė. Mergaitėms mokinėms, toliau gyvenančioms, užleidome *salkutes*. Pernakvoti vietos užteko ir pakeleiviams.

Mama ne tik siūdavo, bet ir rūpinosi, kad Laboje būtų taip gražu, kaip buvo Odesoje: kad žydėtų gražiausios gėlės, o viduryje darželio augtų kukurūzas. Ir mergaitės mokė prižiūrėti gėles.

Mama turėjo gražų balsą. Odesoje buvo dainavusi lietuviškame chore. Tam chorui dirigavo lietuviai kompozitoriai. Jie mokė chorą dainuoti keturiais balsais. Ką mama tenai buvo išmokusi, ką pati mokėjo, to mokė savo mergaites mokines. Visoms labai patiko daina „Karvelėli mėlynasai, karvelėli tu pilkasai“. Daug gražių lietuviškų liaudies dainų mergaitės išdainuodavo dirbdamos.

Dainas ir gėles mėgo ir mama, ir tėtis. Pas tėvus tarsi baigiau žemės ūkio mokyklą. Visą laiką domė-

Prie Kauno kunigų seminarijos 1944 m., po įvilktuvių. Klierikas Vincas Algirdas Pranckietis stovi trečias iš dešinės.

jausi sodininkyste, daržininkyste. Jau būdamas klebonas, visur, kur galėjau, kūriau gėlynus, alpinariumus. Man tai buvo mielas darbas ir poilsis.

PIRMOJI MOKYKLA

Kai ką pradėdu atsiminti nuo ketverių, penkerių metų. Menu, kaip virš namo verandos durų atsirado iškaba: „Areiniškių pradžios mokykla“. Atsimenu iškabas su vietovės ir geležinkelio stoties pavadinimu „Laba“. Vėliau ir mokykla gavo tą vardą.

Tėvų namo vienoje pusėje Švietimo ministerijos leidimu buvo įrengta mokykla. Ją pradėjau lankyti, eidamas šeštuosius metus. Mokytoja p. Grigaliūnaitė, dviejų kunigų sesuo, gyveno kambaryje šalia klasės. Klasėje visi vaikai buvo už mane vyresni ir didesni. Net 15–16 m. jaunuoliai, norėdami išmokyti lietuviškai skaityti, rašyti, lankė mokyklą. Kitos mokyklos arti nebuvo. Toje Labos mokykloje aš baigiau tris skyrius. Tada jau dirbo kita mokytoja – p. Lukoševičienė, tapusi gera mamos drauge. O jos sūnus Algiukas buvo geras visų draugas.

TĖVŲ MOKYKLOJE

Mama labai brangino mokslą ir mus ragino mokytis, kad neberekėtų vaikams taip sunkiai vargti prie ūkio. Mokyti tris vaikus nebuvo lengva. Atostogų metu tekdavo gerokai padirbėti ūkyje. Dirbau visus sunkiausius darbus – ariau dirvas, su vyrais pjoviau šieną, kirtau javus, juos vežiau į kluoną. Vasarą dideliame ūkyje darbo netrūko. Poilsio valandomis norėdavosi paimti knygą. Mane domino Senojo ir Naujojo testamentų istorijos. Ir seminarijos atostogų metu darbo krūvis nemažėdavo.

VABALIŲ KAIMO MOKYKLOJE

Mes, vaikai, – jau buvome lankę Labos mokyklą. Dabar kelias į mokyklą pailgėjo. Rudenį ir pavasarį būdavo smagu eiti per mišką palei iškastą didįjį griovį. Prieidavome vieną, paskui kitą sodybą. Iš jų prisijungdavo dar du ar trys vaikai. Trečioje sodyboje, ūkininko namuose, ir buvo įrengta keturklasė mokykla.

Klasėje tilpdavom visi. Mus mokė dar jaunas mokytojas Jakaitis. Vieni rašydavome, kiti skaitydavome, dar kiti piešdavome. Visi klausydavome mokytojo pasakojimų. Taip ir praeidavo diena. Žiemą kiek blogiau. Reikėdavo bristi per pusnis.

Pirmaisiais metaisėjome visi trys vaikai kartu. Bet kitais metais Švietimo ministerijos potvarkiu pradžios mokyklos mokiniams buvo pridėta dar po

dvi klases – penktą ir šeštą skyrius. Tik po jų – į pirmą gimnazijos klasę. Kaimo mokyklose tokių skyrių nebuvo. Man teko pasirinkti Smilgius arba Šeduvą.

SMILGIUOSE – 5-ASIS PRADŽIOS MOKYKLOS SKYRIUS

Pasirinkau Smilgius. Apsigyvenau pas krikšto mamą, giminaitę Eleną Balčikonienę.

Miestelio centre buvo didelė aikštė, apstatyta gyvenamaisiais namais. Ten buvo net trys žydų parduotuvės. Per visą aikštę, nuo vienos gatvės iki kitos, stovėjo dar caro laikais pastatytas įdomus pastatas – iš aikštės pusės įrengti gyvenamieji butai, už jų, po vienu stogu – pastogė arklių pašto vežimams ir jų arkliams. Dažnai ten ir pirklių vežimai rasdavo sau prieglobstį. Be abejo, užlaikyti švarą tokioje vietoje sunku. Ten, kol nusipirko

Tėvai Vincas ir Emilija Pranckiečiai Laboje 1972 m.

atskirą namą, gyveno mano krikšto motinos šeima.

Mokykla buvo nauja, graži, dviaukštė, ką tik pastatyta. Draugai pakvietė mane ateiti patarnauti šv. Mišioms. Jaunas, tik išventintas kunigas Jonas Ragauskas buvo paskirtas vikaru. Mokykloje tikybės mokė klebonas. Sekmadieniais vikaras po Sumos kviesdavo vaikus pas save, įkūrė Jaunųjų pranciškonų būrelį.

ŠEDUVOJE – 6-ASIS PRADŽIOS MOKYKLOS SKYRIUS

Šeduva buvo man sava. Joje gyveno ir tebegyvena daug giminaičių. Be to, penkerius metus čia mokiausi progimnazijoje.

Menu: Šeduvą puošia niekad neišdžiūstąs Niauduvos upelis, apaugęs senais karklais, pavasarį plačiai apliejans lankas. O išalęs tvirtas ledas pavasarį išskyla,

per potvynius pajuda, vilioja ir gimnazistus išbandyti jūrininkystę, paplaukioti bent ledų lytimis...

Prasidedant mokslo metams, pirmą kartą atvykę mokyti pirmiausia turėdavo susirasti kambarį, kur gyventi. Kitiems tai būdavo proga pakeisti vietą.

Šeduva buvo pilna Pranskėčių ir Pranskietyčių. Viena teta Pranckietytė gyveno jaukioje Šaltinio gatvėlėje. Ji priimdavo gyventi 8–10 mokinių. Berniukai – viename kambarielyje, mergaitės – kitame. Mūsų šeimos buvome 3, Gvaldų – 3, Šernų – 2, Giedrikų – 2, dar Vacys Butkus. Išsitekdavo ir daugiau moksleivių.

Šeduvoje baigiau 6-tą skyrių ir 3 gimnazijos klases.

ŠEDUVOS PROGIMNAZIJA

Šeduvos progimnazijos mokytojai buvo rinktiniai inteligentai. Kūno kultūros-gimnastikos mokytojas – karininkas Švėgžda, 1941 metų tremtinys, pirmas išvežtas į Altajaus kraštą, po to – prie Laptevų jūros. Iš ten negrižo. Su jo seserimi mokėmės vienoje klasėje. Istorikas Blažys – tikras džentelmenas. Ona Butkienė – progimnazijos direktorė, nuostabi moteris. Ji 1948 05 22 taip pat buvo išvežta Sibiran (Kojus, rus. *Koŭ, Partizansko r., Krasnojarsko kr.*) Mokytoja Jurkšaitienė prancūzų kalbos mokėsi Prancūzijoje. Trejus metus mus mokė „Parlae Francae“.

Bet 1940 m. daug kas pasikeitė. Sovietai, įvedę

*Monsinjoras
kun. Vincas
Algirdas
Pranckietis,
minint jo 90
metų jubiliejų
Jonavos Šv.
apaštalo Jokūbo
bažnyčioje.
2012 m.*

*Pranckiečių
šeima pas sūnų
Siesikuose.
Iš kairės –
tėvas Vincas
Pranckietis,
vaikai –
Emilija, Alyta,
kun. Vincas
Algirdas ir
mama Emilija
Pranckietienė.
Apie 1962 m.*

savo kariuomenę ir pakeitę valstybės konstituciją, okupavo visą Pabaltijį. Išvažiuoti niekur nebeleido...

Šeduvoje dar trūko vienos abiturientų klasės, tad vieni mano klasiokai gimnazijos mokslų baigti išvažiavo į kitus miestus, kiti stojo į savigynos batalionus. Baigus tris Šeduvos progimnazijos klases, pakviestas tėtės brolio – Kėdainių dekanas, kunigo Kazimiero Pranckiečio, išvažiavau mokyti į naująją Kėdainių gimnaziją.

KĖDAINIŲ GIMNAZIJOJE

Rudenį buvo naujos gimnazijos atidarymo iškilmingasis posėdis, dalyvavo daug svečių. Man artimiausias buvo klasioko Vaciaus Butkaus brolis, buvęs Kėdainių mokinys, pasveikinęs visus iškilmių dalyvius, dėvėdamas lietuvišką kariūno uniformą. Galbūt paskutinį kartą!

Po tų metų gimnazijos reformų atsiradau 8-toje klasėje. Naujas direktorius Antanas Tylenis, dirbęs 1935–1940 m. – garbus lietuvis. Rusų kalbos mokytojas Petraitis pasižymėjo kaip geras rusų kalbos ir jos literatūros žinovas, laisvai deklamavo Puškiną ir kitus rusų rašytojus. Man visi Kėdainių mokytojai buvo nauji. Pamačiau rašytoją Juozą Paukštelį, mokytoją Bronę Vėlavičiūtę-Paukštelienę, matematiką Gasparą Seliavą, iki Spalio revoliucijos profesoriavusį Peterburge, parašiusį matematikos vadovėlį. Tai buvo nepaprastai išsilavinęs žmogus, „Iliadą“ ir „Odiseją“ skaitęs originalo kalba. Ir visi kiti mokytojai buvo įdomūs, lietuviai patriotai, pagarsėję, žinomi. Daugelis jų buvo baigę Peterburgo, Tartu, Vilniaus, Kauno universitetus.

1940–1941 mokslo metams pasibaigus, grįžau į tėviškę. 1941 m. birželio mėn. prasidėjo karas. 1942–1943 mokslo metus praleidau namuose. Po to pradėjau ruošti į kunigų seminariją.

ŽVILGSNIS Į RADVILIŠKIO RAJONO PARKUS (1)

Įspūdžiai, patirti ankstesnėse ar vėlesnėse kelionėse po šias vietas

KĘSTUTIS LABANAUSKAS,
Lietuvos kraštovaizdžio architektas, parkotyriminkas, žygeivis

Šešiasdešimt metų aprėpianti mano pažintis su Radviliškio kraštu prasidėjo nuo... klaidos. Anksti vaikystėje dar iš pasakų ir padavimų susidomėjęs Tėvynės praeitimi, o nuo mokyklinių ekskursijų ir jos pažinimu, nusitvėriau pradžiai patraukliosios Maironio surinktos Lietuvos istorijos, netrukus – ir Adolfo Šapokos. Ten patyriau Radvilų giminės svarbą mūsų istorijai. Todėl sąskambis su Radviliškiu nulėmė man vaizdinį, jog ta galingų kunigaikščių, karvedžių, politikų ir milžiniškų turtų valdytojų Radvilų giminė būtent iš ten kilusi. Tik po kelerių metų ši iliuzija išsisklaidė, suvokus, kodėl jie titulavosi Biržų ir Dubingių kunigaikščiais, o kilme siejosi su Papiliu, Svėdasais, Vyžuonomis. Tačiau susidomėjimas Radviliškiu nenubluko, netrukus pasipildęs kitokiu turiniu...

Su žygeiviais keliaujant po Lietuvą ir dainomis nupurtant sovietų administracijos jaunimui bruktą apnašą, neretai skambėdavo gaudi lietuvių savanorių kovose už Nepriklausomybę sukurta daina apie motinos apraudamus sūnus, kurių „viens žuvo Radvilišky, antras Širvintos, o trečias laisvam pajūry...“ Po kelerių metų likimas suvedė pažinti, o vėliau ir bendradarbiauti Paminklų restauravimo institute (PRI) su nežuvusiu Radviliškio kovų dalyviu. Tai buvo legendinio likimo garsus architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis (1893–1993), per savo ilgą gyvenimą patyręs begales nepaprastų įvykių. Su įžymiuoju veteranu atmintinoje kelionėje jo jaunystės kovų keliais apsilankėme ir Radviliškyje, lydimi kartu važiuosiu mano tėvo daktaro Kosto Labanausko bei 2 artimų bičiulių – architekto Vytauto Šliogerio ir aviainginieriaus Alvydo Andrėno – deja, visų dabar jau amžinybėje besiilsinčių. Tų pačių 1969-ųjų rudenį su mano patikimų žygeivių jaunimu aplankėme Nepriklausomybės kovų su bermontininkais kelius tų mūsų 50 metų sukakties proga. Daug įspūdžių paliko ir dalyvavimas Atgimimo metais Rimanto Krupicko pirmininkautos Lietuvos geografų draugijos ekskursijoje po Šiaurės Lietuvą, aplančius ir Radviliškio žemę.

Senajame Grinkiškio parke

Labiau susipažinusi man Radviliškio kraštas savo gamtos ir kultūros paveldu vis labiau atrodo lyg būtų sumažintas Lietuvos modelis... Nemuno ir jo slėnių vaidmeniu jame nuostabiais vingiais teka Šušvė. Tarsi Žemaitijos Venta rajone į šiaurę vingiuoja paslaptin-goji Daugyvenė, kurios pakrantėse glūdi archeologinės Reginėnų kultūros liekanos. Jų paslaptys kartu su Burbiško dvaru ir parku bei Kleboniško kaimo paminklais įkvėpė šaunų kultūros paveldo entuziastą Egidijų Prascevičių kelių dešimtmečių triūsą įgyven-

dinti čia unikalią Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinio idėją. Neutrūksta krašte ir daugiau gilią praeitį menančių piliakalnių, tarp kurių lyg Žemaitijoje Medvėgalis išsiskiria legendinis Šiaulės kalnas. Radviliškio krašto pelkynai gali varžytis paslaptimis su Lietuvai garsiais Žuvinto ežero palių ar Čepkelių raišto pelkynais. Tai – garsieji Tyruliai, bene didžiausio archeologijos mįslių populiarintojo Petro Tarasenos aprašytieji, taip pat padavimų apipintas užaugantis Pravišulio ežeras... Senobines pelkynų legendas XX a. pratęsė lietuvių pasipriešinimas dar vienai svetimųjų okupacijai. Dešimtmetį truko liūdna lietuvių rezistencijos sovietams epopėja „vienų vieni“. Jos vienas reikšmingiausių įvykių buvo Radviliškio žemėje, kurios miškų ir pelkių slėpiningumas, kartu savaip centriška krašto padėtis tarp Žemaitijos ir Aukštaitijos bei Žiemgalos šiaurėje leido čia vykti partizanų vadų susitikimui Balandiškių, vėliau Mėnaičių kaimų sodybose. Jis baigėsi pasirašyta 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija, įpareigojančia lietuvių tautą tęsti nepriklausomos valstybės gyvenimo siekį. Atsikūrusioje Lietuvoje tą siekį šiandien simbolizuoja abiejų šių sodybų restauravimas – kaip pagarba atminimui Deklaracijos kūrėjų, nesusyvravusių pasiaukoti būsimos laisvės vardan net liūdniausiu „vienų vieni“ laikotarpiu...

Man, kaip parkotyryninkui, daugelį metų atidavusiam Lietuvos parkų paveldui, jo tyrimams, tvarkymui ir populiarinimui, šio meno tema ypač artima. Radviliškio žemėje tie turtai įspūdingi – kaip ir kaimyniniuose rajonuose, kuriuose parkų tankis gerokai viršija Lietuvos vidurkį. Tarp 1000 mano reitinguotų Lietuvos parkų Šiaulių apskritis su 167 parkais užima 2-ąją vietą iš 10 apskričių, tik nedaug atsilikdama nuo pačios didžiausios Vilniaus apskrities. Vien Radviliškio rajone yra 44 patikimiau identifikuoti parkai, o už tūkstantuko rėmų – dar apie 60 sunykusių, aplaukėjusių, abejotinai identifikuotų, gal raštuose supainiotų objektų.

Be abejo, žymiausias tarp tų istorinių želdynų, pagarsėjęs ir visoje Lietuvoje, yra jau minėtas **Burbiškio** parkas, 24-asis kompleksiniu vertinimu. Dar 1938 m. „Vadovas po Lietuvą“ rašė, kad Baženskių Burbiškis – „įdomiausias visoje apylinkėje dvaras“. Ypač pažymėtini Mykolo Baženskių, 1903 m. dvarą perėmusio iš mirusio tėvo, nuopelnai. Išsimokslinęs Leipcige, kraštotyryninko Petro Juknevičiaus žodžiais („Kur tas kelelis pilkas... 17 kelionės maršrutų iš Panevėžio“, 2008, p. 10), „persiėmęs romantizmu, dievinęs kompozitorių Štrausą, pamėgęs Adomo Mickevičiaus poetas, kuriose labai plačiai aprašoma Lietuvos praeitis, jis svajojo, kaip skulptūromis išgražinti jau tėvo įrengtą parką“. Pasakojama, jog net

Beinoravos parke

darbyme teje atitraukdavęs darbininkus parkui puošti, laukdamas žymesnių svečių (o lankydavęsi nemažai garsių Lietuvos, taip pat Lenkijos kultūrininkų, pavyzdžiui, yra viešėję Jonas Basanavičius, Vileišiai, pats M. Baženskis net buvo vedęs Vileišytę...). Šio parko vertybes akcentavo parkotyryninkas Antanas Tauras, ypač – „vaizdingą kanalų ir tvenkinių sistemą“, net kelis apžvalgos kalnelius, vienas kurių „supiltas prie tvenkinio, ir nuo jo matosi trys salos“, apskritai „daug vaizdingų salų-salelių“ („Lietuvos parkai“ – LP, 1966, p. 56, 68, brėž. 57).

Man daugelį kartų teko lankytis Burbiškio parke, pradėjęs 1981 m. jo tyrimus, bendradarbiaujant Paminėklų restauravimo institute; iš pradžių – su mano neužmirštamuoju Mokytoju ir mielu kolega Leonu Čibiru (1921–1992), vėliau – konsultuojant parko tvarkymą iš gilaus apleistumo projektavusioms architektėms Živilei Mačionienei ir Saulei Domanskienei. Čia, geografo Alfonso Basalyko apibūdinimu, Mūšos-Nemunėlio lygumos paribyje su kaimynine Nevėžio lyguma, ties labai neryškia takoskyra tarp Mūšos intako Daugyvenės ir Nevėžio intako Šuojos, formavosi plokščiosios nenuotakiosios priemolinios lygumos vietovaizdis. Jis palankus eglynams augti: derlingiausiose vietose – baltmiškinio krūminio, daugiausia – uosyninio, o drėgniausiose vietose – juodalksnytinio tipų.

Sudėtingos struktūros Burbiškio parko mozaikoje su keliasdešimt elementų vandenių sistema (tvenkinių, kanalų, salų ir pusiasalių) išskirti 107 vertinimo sklypeliai, identifiкуotos 42 išlikusios medžių ir krūmų rūšys. 1982 m. tyrimais eglynai tebevyravo trečdalyje sklypų – 32–juose. Be to, dar keliolikoje sklypų eglės augo mišriai su uosiais, liepomis, juodalksniais, beržais bei krūmų grupėmis. 23 sklypai buvo jau be aiškesnės struktūros, prižėlę savaiminukų – daugiausia menkaverčių karklų, blindžių, baltalksnių, drebulių, įvairių krūmų, kai kurie užžėlę griuvėsiavietes ar buvusius kiemelius. 4 sklypai – be medžių, buvusiose pievutėse, 6 – daugiau ar mažiau apnykusių vaismedžių sodų. Tarp likusiųjų 4 sklypai – sodintų liepų, 3 – kaštonų, 3 – baltųjų gluosnių, kurie 2–juose sklypuose buvo pasiekę amžiaus ribą, reikalingi atnaujinti. Dar 2–juose vyravo tuopos, taip pat apsenusios, reikalingos atnaujinti. 2–ajame sklype – juodalksniai, 47–ajame – apsenę trapieji gluosniai, 83–ajame – sodinta apsenusi beržų alėja, 55–ajame – pasodinta vietos augavietei nebūdingų vaizdingų pušų grupė. Tas išvardijimas akivaizdžiai liudija sovietmečiu susidariusį parko apleistumo laipsnį, kurį paryškino jau tiriant pastebima, ilgainiui dar stiprėjusi eglių žūtis dėl kinivarpų, palyginti negausius parke guobinių genties medžius naikinęs grybelinis „guobų“ maras, vėliau prie parko negandų prisidėjusi Lietuvos miškuose ir parkuose vis labiau įsisiautusi uosių džiūtis, o paskutiniaisiais metais – kaštonų lapus ėmęs alinti keršųjų kandelių antplūdis. Todėl naujaisi medyno duomenys parke neabejotinai gerokai skirtųsi, kai pašalinti daugelis žuvusių ar vėtrų sužalotų medžių bei atsodinta naujų. Individualiai buvo

paminklo pasodintas bene jo pastatymo proga 1912 m.

Deja, parengtieji projektai ilgokai stalčiuose dulkėjo, kadangi sovietmečiu dažnai buvo užsakomi tik imituojant rūpestį kultūra (rusišku žargonu vadinamoji „pokazucha“). Tai vaizdžiai iliustruoja sovietmečio enciklopedijos. Pirmoji, „Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija“ (MLTE–I–287), netikslia pavarde vos pamini „dvaro parke skulptoriaus K. Uliasko keletą skulptūrų“, nepamiršusi piktdžiugiškai pasidžiaugti, kaip Burbiškyje Kapsuko bolševikinių agitatorių apkvailinti „dvaro kumečiai 1918 m. išvijo dvarininką ir sukūrė kumečių revoliucinį komitetą“... Tuo tarpu Europos Sąjungos (ES) Kultūros kelių instituto ekspertai „Apžvalginėje ir situacijos įvertinimo misijoje“ (2001 VI 8–13) pabrėžė šio parko sėkmę, kaip ryškų atgavinimo pavyzdį, kai man vėl teko sugrįžti į parką po ilgalaikio sovietmečio apleistumo, jau atkūrus Nepriklausomybę, entuziastui paminklotvarkininkui E. Prascevičiui pradėjus įgyvendinti prisimintus projektus. Jis kruopštaus kraštotyriminko įgūdžiais projektus papildė įdomiomis detalėmis, surastomis fotonuotraukomis – net sugriuvusių pastatų, sudaužytų ar visai dingusių skulptūrų. Pažymėtina unikali šių skulptūrų autorystė. Kadaisė M. Bažensko jos buvo patikėtos kurti jaunam talentui Kazimierui Ulianskiui, garsiojo Petro Rimšos bendramoksliui. Gaila, kad jį patykojo tragiška lemtis jaunam žūti Pirmajame pasauliniame kare, mobilizuotam į Rusijos armiją. Galbūt Burbiškio parke išlikę jo vieninteliai kūriniai?.. Buvo užmegztas vaisingas bendra-

Pakiršinio dvaro parke

Raudondvario parke

aprašyti 15 stambiausių ar ryškiausių medžių – kai kurie galėję būti sodinti Baženskių memorialinėmis progomis – pavyzdžiui, ąžuolas netoliese Vytauto Didžiojo

darbiavimas su Lenkijon nuo sovietų pasitraukusiais senaisiais Burbiškio šeiminkais, aistringais parko puoselėtojais Baženskais. Jų paveldėtojas Adomas

Baženskis net pasirašė dokumentą, kuriuo Lietuvos ir rajono kultūros labai atsisakė pretenduoti į jam gražintiną dvaro nuosavybę, apsiribojęs teise vasaromis čia paviešėti atostogų.

Parko ir dvaro ansamblis palaipsniui atgimsta, sumaniai kooperavus savivaldybės, kitų žinybų lėšas, parėmus ir 1990 m. įkurtajam Paminklotvarkos departamentui (jame teko dirbti ir šio rašinio autoriui; dabar tai – reorganizuotasis Kultūros paveldo departamentas – KPD – prie Kultūros ministerijos), pagaliau ir iš ES paramos lėšų. Daivos Baronienės straipsnyje „Tulpių žydėjimo šventė Burbiškio dvare“ („Lietuvos žinios“ – LŽ, 2009 V 9, Nr.105/12332, psl.3) iliustruojamas šio parko suklestėjimas pastaraisiais metais: „Tai tikrai pateisina duotą pažadą parko mecenatui Adomui Baženskiui, mirusiam 2007 m. Lenkijoje, kad dvaras būtų prižiūrimas ir naudojamas kultūros labui: tvenkiniai, kuriuos sovietmečiu teršė kiaulių srutos, iškuopti ir sutvarkyti, stilingieji tilčiai atstatyti, tilto liūtų nudaužtos galvos prilipintos. Itin kruopščiai restauruoti dvaro akmenų mūro statiniai – rūmai, ledainė, arklidė, svirnas, tvartas, sodininko namas, net karvelidė. Juose veikia ar rengiamos dvarų kultūros ekspozicijos. Bet ypač parką garsina jau devinti metai medžiais neapsodintoje žemėje rengiamos pavasarinės tulpių šventės, kai pražysta net 300 veislių šių gležnų, gana trumpai težydinčių gėlių, sutraukiančių dešimtis tūkstančių grožio išsiilgusių lankytojų“.

Be abejo, praeities vertybių restauravimas ir pritaikymas šiuolaikinei kultūrai ir gyvensenai – sudėtingas, imlus darbas, išmanymui ir kantrybei procesas, kurį supaprastindami galime ir smarkiai klysti. Antai eglės pastaraisiais metais ištikusios negandos, matyt, paskubino išvadą („Lietuvos parkai“ – LP, 2004, psl. 128–131) tarp siūlymų be išlygų „pašalinti skurstančias paprastosios eglės gyvatvoves“, nepasigilinus, jog eglė žaliasienių ir gyvatvorių paslaptį, kontrastai su atsiveriančiais tvenkiniais žaismingais paviršiais, mirguliuojančiais salų bei dekoratyvių akcentų įvairove, jaukumu, buvo tradicinis Burbiškio parko bruožas, kurį puoselėjo kelios Baženskių giminės kartos. Eglė vaidmuo pabrėžtas ir mūsų miškininkų – „vargu ar įmanoma įsivaizduoti lietuvišką gamtovaizdį, kurio fono nepuoštų žalias eglėnų kilimas, išmargintas baltais beržų kamienais. Manoma, kad kaip tik dėl to lietuviškų tradicijų vaizdinėje išraiškoje niekuomet neapsieita be eglės“ („Lietuvos miškai“ – LM, 1962, 125). O jų alėjų svarba Burbiškio parke ir „daugybė žaliųjų ratų iš tankiai susodintų paprastųjų eglėnų“ pabrėžiami A. Tauro (LP, 1966, 90, 103; „Mūsų parkai“ – MP, 117 ir 1982 m. schema 99). Tuo tarpu dabartinis eglėnų nuskurdymas sukeltas ilgai

buvusios sutrikdytos vandenų sistemos bei prasiautusių kinivarpu antplūdžio, todėl minėtus eglėnų želdinių elementus reikėtų papildyti, atkurti, vietomis atnaujinti – tik anaipol ne sistemingai šalinti.

E. Prascevičiaus kūrybinė iniciatyva ir gebėjimas koordinuoti – gražus, gaila, retas pavyzdys Lietuvos specialistams ir entuziastams, kaip reikia telkti pastangas ir bendradarbiauti, atsikračius asmeninių ambicijų, pavydo, partijų ir žinybų savanaudiškumo, tarsi įrodymas, kaip galėtų būti, jei praėjusiais Maironio metais bent dauguma mūsų būtų pasigilinę į jo kūrybą ar nors į satyrą „Nuolat verkšlenantiems politikams“..

Prie žymiausių priklauso ir 26-asis kompleksiniu vertinimu **Baisogalos** vėlyvojo klasicizmo dvaro ansamblio parkas, sukurtas prieš 150 metų (rūmai pastatyti 1857 m.) Komarų giminės iniciatyva. Baisogala 1938 m. „Vadovo po Lietuvą“ pateikiama kaip pavyzdinis Vladislavo Komaro ūkis, kur žemės reformos palikta ūkininkauti neapkarpyta 1200 ha žemėnauda, dirbo 100 darbininkų; be laikytų 100 arklių, jau buvo įsigyti našiam ūkiui 5 traktoriai. Sovietmečiu dvaras pritaikytas čia įsteigtam Gyvulininkystės institutui, pagal išgales ansamblį toliau globojusiam, taip išvengus daugelį dvarų ištikusio niokojimo ir bent iš dalies pritaikius čia sukauptą ūkio patirtį. Parką labai vertino ir peizažiniu įspūdžiu, ir dendrologine sudėtimi (be gausių savaiminių, čia aptikti per 40 svetimžemių medžių ir krūmų taksonų) minėtasis kolega L. Čibiras, tai tyrinėjęs PRI rengtam architektų Algio Knyvos ir Saulės Daubarienės projektui. Teko lankytis parke su juo, taip pat kelis kartus vėliau, pavyzdžiui, 2005 V 07 su Vilniaus bajorų karališkąja draugija. Tada matėsi

Baisogalos dvaro parke

Burbiškio parke

tęsiamą palaikomoji priežiūra, tačiau, kalbantis su šeiminkais, paaiškėjo, kad prižiūrėti, juolab restauruoti tokio masto ir lygmens vertybes per menkos kuklios instituto lėšos bei skiriama savivaldybės ir Kultūros paveldo departamento parama. Ypač akcentuoti apsaugos, ekskursijų vadovų, kvalifikuotos parko priežiūros etatų stygius, kokybiško apšildymo, ventiliavimo ir kondicionavimo trūkumai. 2007 m. Baisogalos dvaro ansambliu meniškai pristatytas Dalios Narkevičiūtės straipsniu su iliustracijomis leidinyje „Lietuvos dvarai“ (2007 m., psl. 16, *Baisogalos dvaras*), o „Radviliškio krašto miškai“ (2007 m., p. 16), trumpai aptardami šį parką, pažymėjo, kad jame „labai įspūdingos kedrinės pušys, europiniai maumedžiai, kelių rūšių klevai ir itin galingos lajos ąžuolas“.

Deja, šiems dviem parkams gera priežiūra nepriylgsta kiti pagal vertę – 62-asis, netoli Šeduvos esantis **Raudondvario**, 73-asis Beinoravos ir 82-asis Diktariškių, patenkantieji į Lietuvos parkų pirmąjį šimtuką. Daug įdomybių sukaupęs Raudondvaris, tačiau išsiskiria vidiniu prieštaravimu. Pradedant garsiuoju Šeduva iš Poniaauskių įsigijusio Teodoro fon Ropo 1798 m. konflikto su Magdeburgo teises nuo 1654 m. turėjusiais šeduviais, atsisakiusiais jo verčiamiems eiti lažą dvare, o bylą pralaimėjus, perkėlusio dvarą iš neklusnaus miesto į dabartinį Raudondvarį. Pastarojo rūmai – romantinė keistenybė, pastatyta Ropui pagal mėgėjišką samdomo auklėtojo prancūzo Frederiko Diubua de Monperė (*F. Dubois de Monperet*, 1798–1850) projektą. 1940 m. sovietizacija atėmė iš Nepriklausomos Lietuvos žemės reformos apkarpyto Juliaus ir Adelheidos Ropų dvaro jų dar turėtą 299,78 ha žemės ir įkurdino... sovietinę kariuomenę. Išblaškytas senas giminės archyvas, XVIII a. surinktų paveikslų galerija, kur būta net garsiojo Ticiano

paveikslų. Neaplenkė ir Antrojo pasaulinio karo audros, jų padariniai, o 2005 m. rūmus ištiko gaisras. Dabar jie privatizuoti, bet tebemerdėja. Jeigu jau dėl pastatų problematiška, juoba netolygus dėmesys parko vertybėms, kurios čia labai savitos, reikalauja kruopštaus ištyrimo.

Dar sudėtingesnė dvilypio **Beinoravos** parko būklė. Jis yra sudėtinio plano: pirmoji dalis – Čapskių, vėliau nupirkto Mamerto Malinsio ir jo palikuonių dvaro, bei naujoji, XX a. 2-ojoje pusėje kraštovaizdžio architekto Antano Tauro išplėtota dalis. Abi jas jungia 70 m ilgio liepų alėja. Nors šį dendrologiškai praturtintą parką iš savo gausios kūrybos praktikos pats A. Tauras labiausiai vertino, sakėsi poilsio įrenginius ir aikštes išdėstęs vidinėje erdvėje tarp abiejų dalių, nesprausdamas jų „tarp retų rūšių dekoratyvinių medžių derinių, tuo suardant jų natūralią aplinką ir dažnai pakenkiant medžių tolesnei raidai“, privatizuojant jis suskaidytas, struktūros ypatumų nepaisyta. Kritiko straipsnyje „Ekonomikos sunkmetis parkus žudo tyliai“ (*Valstietis. lt, Sodyba*, 2010 05 22) Beinorava priskirta prie parkų, kurie „jau praradę erdvinę struktūrą ir labiau panašėja į blogai prižiūrimą mišką“..

Diktariškiai laikomi tipingo klasikinio mažai deformuoto buvusio didikų Šemetų rūmų XIX a. ansamblio peizažiniu parku. Tačiau jis smarkiai išblukintas laiko, išlikęs tik karkasine struktūra – ąžuolų ir europinių maumedžių senmedžiais į šiaurę nuo rūmų, centrine eglė alėja bei įvairių rūšių lapuočių alėjų atkarpomis. Kai už dalyvavimą 1863 m. sukilime paskutinis valdęs Juozas Šemeta buvęs ištremtas į Rusiją (jo pirmtakas Pranciškus Šemeta, Vilniaus universitete priklausęs filaretams, dalyvavęs 1831 m. sukilime, užimant Šiaulius, pralaimėjus emigravęs į Prancūziją), dvaras buvo Rusijos konfiskuotas. Nuo tada parkas klaidžiojo tarp gana atsitiktinių besikeitusių naudotojų, sovietmečiu įkurdintos mokyklos panaudotas mėgėjiška palaikomąja priežiūra, o mokyklą uždarius, toji priežiūra liko visai abejotina...

Vis dėlto aptartų parkų naudojimas ir tvarkymas turi aiškius kriterijus – remiasi į finansų kooperavimo, darbų organizavimo bei naudotojų sutarimo reikalus. Kur kas sudėtingesnės kai kurių tolesnio reitingo lentelėje parkų problemos. Antai pirmasis antrajame Lietuvos parkų šimtuose (121-asis) **Pašušvys** reikalauja kokybiškai gilesnių tyrimų. Simboliškai netoli posūkio į šį dvarą stūkso vienas gražiausių rajono ąžuolų. Šio dvaro pradmenys itin senoviniai, apipinti legendų. Pavyzdžiui, su šiuo dvaru 1938 m. „Vadovas po Lietuvą“ (psl. 273) sieja legendas apie Lietuvos bajorą Kudrą, 1863 m. sukilėlių kovas, pateikia prielaidą, esą

„kalnelis, ant kurio stovi varpinė, senovėje buvusi lietuvų pilis“. Prieštaringa ir paini dvarą valdžiusios bajorų Vnučkų giminės istorija. Dvarvietės sąranga rodo buvusios geoplastikos, šlaitų terasavimo žymes, galimi archeologiniai neišlikusių pastatų radiniai. Visa tai ištyrus, atitinkamai sutvarkius ir eksponavus, kai kuriuos elementus restauravus ir atkūrus, Pašušvyis kažin ar nepranoktų Kėdainių r. esančio bendravardžio dvaro, o reitingu veikiausiai patektų į pirmąjį parkų šimtuką... Prie tokios Pašušvio garbės dar prisiminkime ir vos už kelių kilometrų įsikūrusius jau minėtus Mėnaičius, kuriuose gūdžiausiais stalininio teroro metais pasirašyta Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio Deklaracija.

Graudi situacija ir **Grinkiškyje** (kompleksiniu vertinimu 137-asis parkas). Jo dvaro sodyba – netaisyklingai geometriško plano, taip pat nusidriekusi prie Šušvės upės ir jos tvenkinių, supama prie amžiaus ribos artėjančių senmedžių parko. Pasakojimuose apie Grinkiškį minimas švedų karų karžygybės Krištupas Belazaras, galimas šio dvaro įkūrėjas. Iškilęs labiausiai neatidėliotinas klausimas: būti ar nebūti medinei dvaro architektūrai, vienai seniausių Lietuvoje? Visiems aišku, koks brangus visiškai amortizuotų medinių statinių restauravimas. Gal reiktų diplomatinį pastangų, žinant, jog ekonomiškai klestinti Norvegijos karalystė dėmesinga kultūros paveldo reikalams ir būtent medinės architektūros likimui, sukaupusi tam nemažai patirties?..

Išsamių tyrimų laukia 152-asis **Radvilonių** parkas. Kadais bendraujant su žymia parkotyryninke, ilgai Kauno botanikos sodo direktore Marija Lukaitiene (diplominį darbą jaunystėje rašiusia iš Lietuvos parkų tyrimų, vadovaujama garsaus botaniko Konstantino Regelio), ji išsakė nuomonę, jog 13,4 ha ploto parkas šiam Ropų giminės sendvariui buvęs pertvarkytas iš senesniojo parko pagal įžymaus parkų kūrėjo Rygoje Georgo Fridricho Kufaldo parengtą projektą. Beje, su parku susisiekiame Radvilonių miške niūkso sovietmečiu vandališkai nusiaubti Ropų giminės kapai... Parko senoviškumą pabrėžia „Radviliškio krašto miškai“ (2007 m.), nors plotą pateikę sumažintą, vos 5,7 ha, nurodo esant „gerokai apleistą“, bet mini Fazandvarį Radvilonių miško 22 kvartale, kuriame kadais apie 7 ha aptvare dvarininkų auginti fazanai, bei saugotinus senolius Radvilonių ąžuolus. Parke vyrauja savaiminių rūšių paprastųjų eglė ir uosį, juodalksnių, vinkšnų medynai su beržais, drebulėmis, klevais, pušimis, dendrofloristiškai praturtinti svetimžemių rūšių akcentais, pavyzdžiui, gana retais geltonžiedžiais kaštonais, greitesniu augimu senolius ąžuolus net spėjusiomis drūtumu pralenkti lėčiau augančiomis baltosiomis tuopomis – iš viso apie 20

svetimžemių taksonų. Dabar šis objektas privatizuotas.

Nederamai buvo primirštas 184-asis **Pakiršinio** parkas, kurį teigiama kitados priklausius įžymiajam XIX a. inžinieriui Stanislovui Kerbedžiui (1810–1899), pasižymėjusiam įvairiose Rusijos imperijos vietose pastatytais tiltais ir tuneliais, gimusiam kitame įspūdingame dvare – kaimyninio Panevėžio rajono Naudvaryje. Sovietmečiu gerokai deformuotas įkurdintų melioratorių bazės, Pakiršinio sendvaris pasižymi išplėta tvenkinių sistema, kai kuriomis dendrofloros retenybėmis – juodosiomis ir kedrinėmis pušimis, skiepytomis liepomis, geltonžiedžiais kaštonais, įkomponuotu senu vaismedžių sodu. Dvare ypač išskirtinas, kaip pabrėžia naujasis „Lietuvos kelių atlasas“, XVIII a. vid.–XX a. pr. išlikusių lauko akmenų ir raudonų plytų mūro pastatų kompleksas. Gera, kad šį sendvarį siekiama atgaivinti, kad jis pritaikomas vietos

Burbiškio parko vertybė – ir paminklai

kultūrai. Tai – viltis, kad neišnyks ir tenykštis parkas.

Paviršutinišką 207-ojo **Maldžiūnų** parko suvokimą neiškiomis ribomis rodo pateikiamo ploto svyravimas: 2,1 ha (*LP*, 2004, nurodant esą „parkas labai apleistas“), 3,5 ha A. Tauro, neapimant viso komplekso prie Dubysėlės upelio su tvenkiniais, kai tarpžinybinės parkų inventorinio komisijos buvo nurodyta 11,6 ha su Ropams priklausiusiais 7 statiniais. Palankiai per 20 taksonų parko medynas apibūdinamas Gedimino Isoko – ypač pažymimi „daugiau kaip 200 metų amžiaus keroti paprastieji ąžuolai per 1 m skersmens“ ir 200 m ilgumo liepų alėja pietiniu parko pakraščiu („Lietuvos gamtos paminklai“ – *LGP*, 1995, 226).

(Tęsinys kitame numeryje)

*Birutės Panumienės, Auksės Kuprijanovaitės ir
Lauros Bagučanskytės nuotraukos*

GIMTASIS RAJONAS

Eseistinis pasakojimas

ALEKSANDRAS ŠIDLAUSKAS,
poetas, publicistas, kraštotyrininkas

Gimtinė – tai emocijomis ir patirtimi nuspalvinta žemė, prigimties genetinis kodas ir nenumalšinami prisiminimai, kai būta su tėvais, dirbta ūkiškus darbus, švęsta atlaidus, bendrauta su kaimynais, rūpintasi vienu kitais, džiaugtasi giminėmis. Ir mokykla, žymėdama tolesnio gyvenimo gaires, paliko sąmonėje gilius pėdsakus. Ir aktyvi visuomeninė veikla skatino nenuslopti, nesutingti kasdienybės rutinoje, o savo žinias ir gebas perduoti tiems, kurie geidavo sužinoti vis daugiau apie tai, kas gera ir gražu, kas tauru ir teisinga. Gyvenimas gali pakeisti galvosena, bet jis nepajėgus užgniaužti norą būti žmogumi tarp kitų žmonių. Vadinas, iš gimtinės visuomet išsinešame kur kas daugiau, negu paauglystės metais buvo galima susivokti.

Ir šiandien romantiniai sapnai ne kartą sugrąžina į gimtąjį Giedraičių kaimą, pietinį Radviliškio rajono pakraštėlį, apsuptą Spirgiškio, Martinaičių ir Gegužinės miškų, kažkados įvardytą „Giedros“ kolūkiu, o vėliau subendrintą su „Šušvės“ žemėmis. Taip buvo lemta, taip buvo gyventa su tėvais, kurie visuomet svajojo apie savo vaikų laimę.

Ne visuomet laimė praedavo pro šalį. Daug kartų iš Baisogalos geležinkelio stoties teko bildėti studijų į Vilnių. Iki šiolei menasi garvežio dūmų kvapas, kuris skverbėsi pro visus vagono lango plyšelius. Mokytaisi daug: ir būtinų filologinių, ir niekam tikusių marksistinių antimokslinių pramanų, kuriems istorijoje niekuomet nė vienoje šalyje neteko išsipildyti. Politinė prievarta, kaip įsitikinta, yra be perspektyvos.

Kai 1961 metais buvo panaikintas Šeduvos rajonas, grinkiškiečiai ir giedraitiškiečiai tapome radviliškėnais. Tiesa, dabar keliauti teko toliau, bet seniai visur skambėjęs geležinkelininkų miestas rodėsi erdvesnis ir aukštesnis. Tiktai vis pasiekdavo girdas, kad Radviliškio miesto žvirbliai yra labai murzini, vis nespėjantys nusiplauti nuo sodžių, kuriuos tumulais išmeta pajuodę garvežiai. Po kiek laiko teko tuo įsitikinti, nes miesto gyventojų šuliniai būdavo labai sandariai uždangstomi. O šio miesto turgų kartu su tėčiu ne vieną sykį aplankiau. Parduodavome ėriukų, miltų, grūdų, sviesto, grietinės

ir sūrių, o nusipirkdavome ūkinių įnagių – kirvį, peilį, pjūklą, pasagą, skardos lakštą, vinių ir kitokių kasdieniai buičiai reikalingų daiktų, nes artimiausioje Pašušvio miestelio krautuvėje šitokių prekių nebūta.

Sąžinę ir atmintį kirbina siaubus pokario sribizmo metas. Daugelis gerai žino, kokie buvo Grinkiškio sovietinio saugumo vadeivos Rapolo šutvės „vyrai“. Jau legendomis virtę jų žiaurumai ir žmonių kankinimai, jų smurtas ir grasa, prievarta ir neapykanta dorai dirbančiam kaimo žmogui. O, gerasis mano gimtinės kaime, tu patyrei visą neteisybę, tavo pečius kelerius metus slėgė tūžmas.

Melas, žandarmeriški įskundimai ir masinės tremtys į gūdžiąsias Sibiro taigas, vorkutų ir džezkazganų rūdynus, į šaltąją Laptevų jūros tolybę... Tremtinių sodybos buvo išplėtos, o atmintys išniekintos, giminės pasmerktos, šeimos išprievartautos, partizanai išžudyti. Juodu ir šiurpiu paveikslu išskyla tremties dienų įvykiai. Šalia Radviliškio, toliau nuo žmonių akių, buvo formuojami gyvulinių vagonų ešelonai su vaikais ir senoliais, su tėvais, broliais ir seserimis. Tiktai gaila, kad ne visos tautos pardavikų ir išdavikų pavardės buvo išaiškintos ir paskelbtos. Tiktai dar, regis, nepasitaikė nė vieno atvejo, kad buvęs sribas šiandien viešai pripažintų ir sąžiningai išsipažintų, kur pakasti partizanų

kūnai, kokuose žvyrnuose, raistuose, durpynuose, nuošaliuose užverstuose šuliniuose, srutų duobėse iki šiolei tūno tautos didvyrių palaikai. Atrodo, šių nežmogių sąžinės balsui jau nebeprabilti.

Čia stabtelėsiu, nes reikia nupiešti ir šviesesnę Radviliškijos drobę, kurioje išryškėtų gerų žmonių geri darbai, mokytojų nuoširda, gydytojų paslauga, kultūrininkų triūsas. Mano gimtosios žemės praeitis pažymėta sukilėlių kovomis, knygnešių pėdomis, savanorių žygiais ir partizanų kautynėmis dėl laisvės. Ar ne partizanų veiklos simbolika turėtų atsispindėti būsimame Pašušvio herbe? Ne kartą vaikystėje teko girdėti mamos pasakojimų apie Lietuvos kariuomenės kovas su bermontininkais ties Radviliškiumi, apie Varnionių, Legečių, Mažuolių ir Baisogalos miškuose esančias partizanų slėptuves, apie garsiuosius Tyrulių durpynus, kuriuose iškastas kuras šildė ne vieną gryčią. Kas pusmetį su tėčiu Baisogalon veždavome malūne surinktą biralinę pyliavą pro senąją dvarą link geležinkelio stoties sandėlių. Sužinojau, kad čia Kiršinas teka, kad užmiškiuose Beržė pavinguoja. O savosios Žadikė ir Šušvė buvo išbraidytos ir iššniukštinėtos. Kaimo paaugliokai vis pergyvendavome, kad netoliese nėra nė vieno ežerokšnio pasimaudyti. Pakelėse ir turtingesnėse sodybose vis iškildavo išlakūs ornamentuoti kryžiai, kurių viršūnėse trimituodavo angelas. Geografijos mokytoja Šemetaitė pasakojo apie Sulinkių pelkynus, Praviršulio aukštapelkę, niaurius Gimbogalos juodalksnynus. Skambiai nuaidėdavo Sidabravo, Saktelių, Pliuškių, Raudondvario, Šaukoto, Lipiškių, Aco kavų, Daugėlaičių kaimėvardžiai. O visą laik dar ir dar kartą norėjosi pamatyti garsųjį Radviliškio miestą. Dar lituanistas grinkiškietis Jonas Ančerys yra paminėjęs, jog jame gimė prozininkas Jonas Marcinkevičius. Pokaryje besikaitydamas ant gryčios aukšto išlikusius „Šeimininkės“ ir „Jaunojo ūkininko“ savaitraščių pavienius numerius, greitomis susirasdavau paskutinio puslapio apačioje vaizdžius piešinėlius su aštuoneiliais paeilavimais apie Budrienę ir Cvirką. Tik tai vėliau išsiaiškinau, kad tai – žinomo dailininko ir poeto iš Pavartyčių kaimo Jono Martinaičio dailiai sudėtos grakščios gyvenimiškos istorijos. Galbūt tai ir buvo mano pirmoji vėlesnės poetinės kūrybos mokyklėlė? Kas žino... Kaip neprisiminti dešimtokų kelionės dviračiais į Vaitiekūnų kaimą ir pasižmonėjimų ant piliakalnio! Studijuodamas lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus universitete (1956–1961), šiekos tiekios apgailestavau, kad mano krašto aukštaičių viduriečių tarmė nėra tokia savaimi kaip žemaičiuose, kupiškėnuose ar dzūkuose. Ilgai tėvų, būdavo, klausinėju, kad pasakytų kokių nors senų žodžių, nes įskaitai pas profesorių Juozą Balčikonį reikėjo atnešti penkiolika ar dvidešimt savosios šnekotos

senžodžių. Teko ne juokais susiimti, kol jų prisilasiojau.

Važiuodami į Šv. Onos atlaidus Šiaulėnuose (liepos 26 d.), paregėdavome didingą, baltą Diktariškio dvarą, o studijų metais, sugrįžęs atostogų, ėmiau kai ką atminčiai fotografuoti. Taip pabuvau Nirtaičių kaimo kapinaitėse, lyginau Radviliškio vėjo malūną su gimtuojų tėčio ketursparniu. Lankydamiesi pas gimines Sakteliuose, esame stabtelėję Dvarčiuose, prie rusų sentikių miniatiūrinės cerkvutės. Deja, netrukus visa sakteliškių giminė buvo ištremta į Tomską. Tėtis, važiuodamas dviračiu, iš Radviliškio parveždavo saują „gastinčiaus“, vis mamai pasakodamas, ką naujo paregėjo Balandiškyje, Legečiuose, Čerkosuose ar Mažuoliuose. Detaliau po gimtąjį rajoną teko pasikniausinėti tada, kai pradėjau dirbuotis Lietuvos liaudies kultūros centre. Ir vėl plūstelėjo atsiminimas iš mokyklinių dienų. Dešimtoku būdamas, parašiau humoristinį eilėraštuką „Agronomas–astronomas“. Iš redakcijos gavau laišką, kuriame buvo parašyta, kad man tarp moksleivių paskirta antroji vieta. Nors kūrėnėlis nebuvo išspausdintas, bet laišką parodžiau net savo auklėtojui. Vėliau rajono laikraščiai „Komunizmo aušra“ ir „Mūsų kraštas“ šiukšlių dėžėn neišmetė vieno kito mano eiliuoto teksto, kaip ir publicistinių, kraštotyriinių bei kultūrologinių straipsnių.

Konferencijos, seminarai, metodikos užsiėmimai, pasitarimai neaplenkė ir Radviliškio kultūros skyriaus bei bibliotekos. Norėdamas kuo daugiau sužinoti apie gimtavietę, įnikau į lietuviškąją Bostono enciklopediją, ieškodamas ir surasdamas informatyvios medžiagos apie Radviliškiją. Ir lietuviškuose Lietuvoje leistuose žinyuose galima buvo aptikti įvairiopų duomenų. Tuomet sužinojau, kad Radviliškyje 1932–1933 m. buvo leidžiamas laikraštis esperanto kalba „Norda Stela“ („Šiaurės žvaigždė“), redaguojamas J. Šato. Panorau aplankyti aukščiausią rajono vietą – 184 m virš jūros lygio. Tai Pasodnių kaimo kalva, esanti netoli Šiaulėnų, jau į žemaičių pusę. Nustebau, kai suradau geografo nuorodą, kad rajone pliuškėna net 9 ežerai ir ežerokšniai, yra 9 miesteliai, 385 kaimai ir 32 viensėdžiai. Mano lankytoji Pašušvio miestelio renesansinė bažnyčia pastatyta 1553 m. Radviliškėnams jau 1637-aisiais suteikta privilegija rengti kassavaitinius turgus. Pašto stotis radosi XVIII a. pabaigoje. Grinkiškis tik vieneriais metais jaunesnis už Pašušvio bažnyčią. Plačiai spaudoje aprašytas 1863 m. valstiečių sukilimas ir vienas iš jo vadų – legetėnas A. Bitė. Šiaulėniškiai mokytojai surinko gausios medžiagos apie rašytojus švietėjus M. Šikšnių–Šiaulėniškį ir J. Dovydaitį. Skaitydamas garsiąją lenkų rašytojo H. Senkevičiaus trilogiją apie XVII a., radau paminėtus Pociūnėlius ir aplinkinius kaimus. Nors bausis 1708–1710 m. maras buvo išnaikinęs beveik visą

Radviliškį, bet po kelerių metų vėlei ši vietovė plėtėsi, gausėjo. Ateinančiais metais bus galima švęsti 90 metų, kai Radviliškiui oficialiai suteiktas miesto statusas, o tais pačiais, 1924, metais keli jo chorai dalyvavo pirmojoje dainų šventėje Kaune. Bene pirmasis Lietuvoje 1912 m. Burbiškyje pastatytas paminklas Vytautui. Keletas paminklų iškilo 1928 ir 1935 metais, pažymint Lietuvos nepriklausomybės 10-ąsias ir 20-ąsias metines. Daugelį kartų jaunystėje ir vėliau keliauta pro Kubiliūnus, bet tikrai prieš trejetą dešimtmečių išsiaiškinau, kad šiame kaime smetoniniais metais buvo įsteigtas pirmasis Lietuvoje Jaunųjų ūkininkų ratelis. Jo pirmaisiais vadovais buvo šios žemės gentainiai, Panevėžio dramos teatro aktoriai ir režisieriai Jonas Alekna ir Vaclovas Blėdis. Dar daug, daug būtų galima minėti. Apie kultūros paveldą kur kas plačiau galėtų pasakoti ir pasakoti jo fiksuotojai, tyrėjai E. Prascevičius, A. Jurgauskas, V. Simelis.

„Šiaulėnai“, „Baisogala“ ir „Grinkiškio kraštas“ – tai apimties kraštotyrinės monografijos, kuriose atsispindi ir praeitis, ir šiandiena. Mano buvusio mokytojo lituanisto J. Linkevičiaus rankose jau čerža maketuojama medžiaga būsimai „Seduvos“ knygai. Manau, kad ir patiems Radviliškio miesto švietimiečiams bei kultūrininkams derėtų sukrusti ir parengti savos žemės monografiją.

Kelionė dar nesibaigia, o baltieji vieškeliai vis dulka, vis nerimastingai dairosi į kaimus ir į sodybas, iš kurių išėjo ir išeina nemažai garsių meno, mokslo, kultūros žmonių, vis pagarsinančių savo gimtinę. Įsidėmėtinas dar vienas faktas. Rajone būta gausokai šeimų, išauginusių ne vieną sūnų ar dukrą, kurie paliko ypač ryškų pėdsaką savo kūrybiniais užmojais. Dera jas prisiminti. Tai Balčiūnai, Budriai, Buračiai, Každailiai, Mazūrai, seserys Ragauskaitės, visiems laikams savo dainomis ir režisuotais spektakliais įamžinusios Šiaulėnų kraštą. Mokslo ir visuomenės žmonėmis bei veikėjais ateityje dar derėtų pasidomėti. Reikia nepamiršti ir užsieniuose gyvenusių ar gyvenančių radviliš-

kiečių, kurie gimtinę paliko daugiausia 1944 m. Jų gyvenimai liko susieti su Australija, Norvegija, Vokietija, Brazilija, Jungtinėmis Amerikos Valstijomis. Šaltiniai teigia, jog pagarsėjusių meno, mokslo, ekonomikos, karybos, farmacijos, literatūros, žurnalistikos, teisės, medicinos asmenybių yra daugiau negu trys dešimtys.

Pastaruosius tris dešimtmečius labiau teko bendrauti ir glaudintis su rajono Kultūros skyriaus, Radviliškio kultūros centro, Viešosios bibliotekos ir seniūnijų žmonėmis. Visuomet su dėkingumu minėjau ir minėsiu I. Stanulienės, V. Kaščionienės, V. Malinausko, K. Kacevičienės, I. Krinickaitės, E. Brajinskienės ir daugelio kitų darbus, jų aktyvumą mano prigimtoje žemėje. Bendravimas su seniūnais A. Poškumi, V. Petrausku, R. Kalvaičiu, V. Blužu, K. Dočkumi, V. Tutkumi, A. Augustiu taip pat suteikė malonių kūrybinių akimirų tarantis, projektuojant, svarstant, derinant. Susitikimai su tomis asmenybėmis ne kartą mane įkvėpė naujiems darbams, kūrybiniais sumanymams. Tai tikrieji kultūros švyturiai, entuziastingi ir sumanūs darbuotojai. Niekomet nepamiršamos valandos, praleistos mano gimtosiose Pašuvio ir Grinkiškio mokyklose.

Džiugu, kad beveik visi rajono miesteliai jau turi savo herbus. Belieka greičiau susizgribti pašušviečiams ir pasiūlyti Heraldikos komisijai savo idėjas, juolab kad dailininkas, kraštievis A. Každailis senokai mielai sutiko parengti baigiamąjį būsimo herbo variantą. Aktyviai triūsia radviliškėčių literatų klubas „Jonvabalis“. Plečiasi Vilniaus ir Kauno tėviškėnų bendrijų veikla, o žurnalą „Radviliškio kraštas“ bene vienintelė šalyje Radviliškio viešoji biblioteka leidžia nuo 2004 metų. Manding laikas pamąstyti apie šio leidinio prenumeratą. 1999 metais išleistas rajono literatų poezijos almanachas „Takai prie šaltinio“, po jo – dar du. Tai paliudija geranorišką požiūrį į meninės kūrybos mėgėjus.

O ateitis? Ji visuomet turi būti viltinga ir naujais darbais paženklinta. Tad tegul žvangiai skamba baisogaliečių „Žvangulis“, tegul senuosius romansus dainuoja Viešosios bibliotekos „Sidabrinė mėnesiena“, tegul toli nuaidi atlaidiniai bažnyčių varpai, tegul dabarties kultūrininkų kasdienis triūsas plačiai garsina Radviliškio rajoną. Tegul sukasi Pakalniškių kaimo malūnas ir siaudžiai ošia eglynai, tegul kiekvienas kaimas ir jo bendruomenė viliasi gyventi geriau. Kiekviena žemė – dosni kultūros žemė, o kiekvienas joje žmonių paliktas indėlis lieka aiškiu pėdsaku ateinančioms kartoms.

*Gimtinėje... Rimanto Petriko ir
Aloydo Tamošiūno nuotraukos*

MANE „UŽVEDA“ BALTAS PAVYDAS...

Šį radviliškietį daugelis pažįsta iš jo gana aktyvios, vertinamos visuomeninės veiklos. Toks pat jis ir savo tiesioginiame darbe. Tai paliudija tarptautinė misija Afganistane, iš kur jis neseniai sugrižo. Apie visa tai kraštiečiai sutiko pasidalyti mintimis su mūsų žurnalo skaitytojais.

ALVYDAS TAMOŠIŪNAS,

Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų Aviacijos bazės tarptautinio bendradarbiavimo vyriausiasis specialistas, viršila

MISIJA – SAVĖS PATIKRINIMAS

Gimiau ir augau Radviliškyje, taigi esu šimtaprocentinis radviliškėnas. Baigiau tuometinę Radviliškio II vidurinę mokyklą, kuriai kiek vėliau buvo suteiktas Vinco Kudirkos vardas. Baigiau ir Šiaulių universitetą. Į kariuomenę įstojau 1994 metais, vadinasi, netrukus turėsiu 20 metų tarnybos joje stažą. Per šį laiką tarnavau nemažai skirtingų vietų Lietuvoje ir netik – daugiau nei trejus metus Belgijoje, stažavausi įvairiose Vakarų Europos šalyse, porą kartų krintau karybos mokslus JAV. Studijos užsienyje ir tarnyba Vakarų Europoje leido pažinti tenykštę istoriją, sužinoti, kaip įdomiai pristatomi jos verpetai visuomenei, ypač jaunimui. Matyt, tada ir kilo idėja kažką panašaus pradėti ir Lietuvoje, gimtajame krašte.

Jau beveik 10 metų išskirtinai domiuosi 1919 metų Nepriklausomybės kovomis, labiausiai – kovomis su bermontininkais, nes tai tiesiogiai susiję su mano gimtine. Galiu šiek tiek pasigirti, kad pavyko rasti šių kovų įdomių detalių, mažai žinomų plačiajai visuomenei. Taip pat domiuosi fotografija, tapyba, rytais sportuoju mūsų miesto stadione.

Kiekvieno kario tarnybos metu būna tam tikrų posūkių. Man vienas iš tokių kaip tik ir buvo galimybė išvykti į tarptautinę operaciją Afganistano Islamo Respublikoje. Tai nėra taip paprasta: visų pirma turi įveikti atranką, atitikti kriterijus, įskaitant sveikatą, fizinį pasirengimą, profesinius įgūdžius; antra, tai negali būti vienpusiškas kario, kuris turi šeimą, vaikus, sprendimas. Teko tartis su šeima ir prieiti prie bendros išvados, nes juk nelengva būna ir be vyro, be tėčio pasiliekančiams namiškiams.

Aš manau, kad dalyvavimas tarptautinėje opera-

cijoje yra savotiškas kario teorinių ir praktinių žinių bei įgūdžių patikrinimas, įvertinimas, testas, egzaminas. Aš tam buvau pasirengęs ir nusiteikęs. Žinoma, realybė yra realybė... Nepabuvus toje aplinkoje, sunku pasirengti misijai visiškai taip, kaip norėtūsi. Mes buvome ruošiami Lietuvoje, o vykome į Pietų Afganistaną. Atstumas nuo Lietuvos iki misijos vietos – per 4000 kilometrų, taigi skirtumai buvo be galo dideli. Taip, teoriškai mes žinajome, kas mūsų laukia, kokių imtis prevencinių priemonių greitesnei adaptacijai, tam, kad lengviau įveiktume pasikeitusios aplinkos iššūkius. Atvykę pirmiausia patyrėme didžiulį kitokio klimato poveikį. Naujoje vietoje buvo itin karšta ir sausa. Mūsų misija vyko pavasarį, vasarą, tad karščio „paragavome“ į valias – vidutinė temperatūra buvo apie 40–45 laipsnius pagal Celsijų. Bent porą kartų teko matyti termometrą, kabėjusį šešėlyje ir rodžiusį 50 laipsnių karščio, o kiek iš tikrųjų jo buvo, neaišku, nes termometras paprasčiausiai neturėjo daugiau padalų.

Alvydas Tamošiūnas misijoje Pietų Afganistane, prie Danijos karinių oro pajėgų naikintuvo F-16

Manau, kad visgi didžiausias iššūkis buvo psichologiškai išverti tuo laiku šeimoje nutikusias bėdas, pergyventi dėl nekokių naujienų iš namų: labai trokšti namiškiams padėti, o negali... Niekam nelinkėčiau tokio jausmo.

Tikriausiai daugelis žmonių mano, kad kariai misijose tik ir būna iki dantų ginkluoti, patrulinuoja po kalnus, ieško nusikaltėlių ir t. t. Tikrovėje yra visai kitaip. Kaip ir nuolatinėje tarnybos vietoje, tarptautinėje operacijoje reikalingi įvairių specialybių kariai su įvairiomis patirtimis, specialistai, galintys tinkamai atlikti patikėtas funkcijas ir užduotis. Mus dažnai painioja su kitais Lietuvos kariais. „Tu grįžai iš misijos? Žinau, skaičiau internete, kad buvote Goro provincijoje, Čagčarane, su Provincijos atstatymo grupe, kuri jau baigė savo užduotis ir, perdavusi atsakomybę vietiniams afganų kariams, sugrįžo namo“; – teko ne iš vieno ir ne kartą girdėti. Deja, tai bene dažniausia „žinovų“ klaida. Žinoma, iš dalies jie teisūs: minėtoje Vidurio Afganistano provincijoje buvo Provincijos atstatymo grupė, ji neseniai baigė savo tarnybą ir grįžo. Mūsų grupė vadinosi Oro pajėgų mokymo grupė (OPMG-5), pamainos numeris – 5, tarnybos vieta – Pietų Afganistanas, Kandaharo aviacijos bazė (angl. *Kandahar air field* – KAF). Aš buvau atsakingas už OPMG-5 grupės stovyklos aprūpinimą, logistiką, taip pat vykdžiau ir viešųjų ryšių atstovo funkcijas, filmavau, fotografavau mūsų bei koalicijos partnerių veiklą.

Lietuvos vadovaujamos OPMG kariai yra dislokuoti Kandahare, kur, koordinuodami savo veiklą su JAV kariais, rengia afganistaniečių sraigtasparnių pilotų ir jų techninės priežiūros specialistus. Ši grupė taip pat moko planuoti oro operacijas, organizuoti orlaivių techninės būklės priežiūrą, remonto darbus. Šiuo metu misiją vykdo OPMG-6 kariai, kuriuos kitų metų pradžioje pakeis OPMG-7 grupė. Įgyvendinant naująją NATO vadovujamų Tarptautinių saugumo paramos pajėgų (angl. *ISAF*) Afganistane strategiją, dėmesys yra skiriamas Afganistano nacionalinėms saugumo pajėgoms rengti.

Misijos karių kasdienybė buvo gana įdomi. Pradėsiu nuo to, kad ne darbo diena Afganistane – penktadienis, o visos kitos savaitės dienos yra darbo. Taigi šeštadieniai ir sekmadieniai buvo užimti tarnyboje. Šeštą valandą ryto dauguma karių jau išvykdavo į aerodromą. Atėjus vasarai, išvykimo į tarnybos vietą laikas dar paankstėdavo, nes tokį ritmą diktodavo karštis. Įdienesius prie metalo be pirštinių tiesiog neprisiliesi, jau nekalbant apie karščiu alsuojančius

OPMG-5 lietuvių kolektyvas su Lietuvos valstybine ir istorine vėliavomis

sraigtasparnių variklius. Anksti rytą būdavo truputį vėsiau, todėl keldavomės gana anksti. Dieną kiekvienas pagal savo paskirtį ir specializaciją dirbdavome – kas skraidydavo ar mokydavo kitus skristi, kas remontuodavo ar mokydavo kolegas remontuoti sraigtasparnius. Ir taip diena iš dienos.

Rodyklės Kandahare vis primindavo milžiniškus atstumus nuo namų...

Misijos vietoje akį rėžė aplinka, kurioje praktiškai nebuvo žalumos. Skaičiau, kad ten net neįmanoma nubraižyti tikslaus šalies žemėlapiu, nes kiekvieną pavasarį kalnų vandens prisipildžiusios upės keičia tekėjimo vietą ir vagą. Pavasarį šalia upių žemė sužaliuoja, bet, vandeniui išdžiuvus, dingsta ir žaluma. Tai ypač gerai matosi, pakilus orlaiviu ir apžiūrint vietovę iš paukščio skrydžio. Dominuoja rudos, pastelinės spalvos – nesvarbu, ar tai dykuma, ar kalnai. Kalnai man priminė sustingusią banguojančią jūrą. Jie atrodė labai didingai, žiūrėdamas jautei pagarbą ir jiems, ir tarpekliuose, mažytėse gyvenvietėse, įsikūrusiems žmonėms.

Teko pamatyti ir dykumą. Šalia mūsų buvo viena iš dviejų šalyje esančių dykumų – Registano. Ji skiriasi nuo kitų, nes yra rausvos, raudonos spalvos. Apskritai dykuma man šiek tiek panaši į Baltijos jūros kopas. Mane labai nustebino, kad dykuma yra aukšta, tai yra ją sudaro labai storas smėlio sluoksnis – kalba sukasi ne apie kelis metrus, o apie keliasdešimt metrų. Dykuma kartas nuo karto save primena – savo kailiu patyrėme, kas yra smėlio audra. Lyg apokalipsės paveikslas: matai, kaip iš lėto atslenka labai aukšta smėlio siena... Audros metu viską apgaubia tarsi rudas rūkas, smėlio pilnas vėjas. Tuo metu geriau lauke nebūti, nes ypač nemalonu, kai į akis ir ausis patenka daug smėlio. Per audrą mes užsidarydavome gyvenamosiose patalpose ir laukdavome, kol tai baigsis. Paprastai šis gamtos reiškinys trunka iki vienos valandos. Po audros viskas būna pasidengę dulkių sluoksniu...

Misijos nariai savo darbo aplinkoje

Buvo gana įdomu susidurti ir su kitokia kultūra. Žinoma, per pusmetį suprasti tokių skirtingų šalių tokias skirtingas kultūras turbūt neįmanoma, bet visgi... Nuo pat pirmos dienos pajutau, kad esu tikrai man nepažįstamos kultūros svečiuose. Dėl misijos specifikos mums beveik neteko bendrauti su šalies gilumoje gyvenančiais afganais. Mes tarnybos metu bendraudavome su kolegomis kariškiais bei su vertėjais, turgaus metu – su prekeiviais.

Pats afganas man kažkuo panašus į ispaną ar italą. Jis labai emociingas žmogus, charizmatiškas, mėgsta gestikuliuoti. Jei jam kas nors nepatiks ar patiks, jo veido išraiška tą iškart parodys. Afganas nelabai moka slėpti emocijų, todėl neteko girdėti apie jų veidmainiavimą. Kiekviename žingsnyje pilna vietinių tradicijų, papročių apraiškų. Sakysim, jei tave kviečia arbatos, tai ir eik, nes, jų manymu, kviečiami tik to verti žmonės. Dėl kvietimo pietų – lygiai tas pats. Atsisakysi – nieko tokio, bet kitą kartą tavęs tikrai nebekvies. Prie pirmo arbatos puodelio aptariamai reikalai. Jei šeimininkas pa-

siūlo antrą puodelį arbatos, vadinasi, tu, pats to nežinodamas, tampi šeimininko draugu. Tai savotiškas tavęs įvertinimas. Šeimininkai apie tave sprendžia iš nuveiktų tavo darbų, tavo laikysenos, kalbos ir išminties. Tau gali būti pasiūlytas ir trečias arbatos puodelis. Tada reikštų, kad tu tampi šeimos nariu ir šeimininkai įsipareigoja tau padėti bet kada, bet kokioje situacijoje. Aš asmeniškai nesu gėręs daugiau nei du puodelius vienoje vietoje. Matyt, ne dažnas gali tapti afganų šeimos draugu...

Kelis kartus teko dalyvauti tipiškuose afganų pietuose. Vienas iš pagrindinių pietų patiekalų yra afganų duona, dažnai vadinama *naan*. Man ji kažkiek priminė sausą picos padą. Ši duona valgoma, tiesiog laužant ar plėšant rankomis. Ji gali būti naudojama ir kaip tara: į ją galima suvynioti mėsą, daržoves, vėliau kur nors prisėdus, paprasčiausiai išvynioji duoną su turiniu ir plėšdamas vėl gali gardžiuotis. Kitas patiekalas pietaujant buvo troškinta aviena arba jautiena (musulmonai nevalgo kiaulienos). Ši mėsa patiekama mažiau išrūšiuota – tai nėra vien kumpis ar nugarinė, todėl, radus lėkštėje kažką neįprasta, reikia stengtis bent paragauti. Mat dažnai tai, kas mums atrodo egzotika ar keista, afganams būna delikatesas, kuriuo jie nori pavaišinti svečius. Taip pat ant stalo galima rasti virtų ryžių, žalių daržovių, vaisių. Nustebino ir tai, kad daug valgoma taukuose skrudintų bulvyčių. Na, o labiausiai nustebino, kad kefyras ar rūgpienis valgomi kaip sriuba. Tai patiekama dubenyje, iš kurio visi su savo šaukštu paeiliui valgo. Kefyro ar rūgpienio skonis nė kiek nesiskiria nuo lietuviško. Maistas buvo tikrai skanus.

Misijos kasdienybėje karo lakūnas kapitonas Valdas Vasiliauskas rado minutę pasklaidyti žurnalą „Radviliškio kraštas“

Mūsų misijos metu, liepos viduryje–rugpjūčio pradžioje, buvo Ramadano mėnuo. Tai ypatingas susilaikymo ir rimties laikas musulmonams. Tuo metu jie laikosi specialaus maitinimosi režimo ir ypač daug meldžiasi. Mes, rodydami solidarumą ir toleranciją jų tikėjimo tradicijoms, stengėmės afganų akivaizdo-

je tada irgi negerti vandens, nevalgyti, nerūkyti, nekramtyti gumos. Už tai jautėme afganų pagarbą. Beje, Ramadano mėnesio pabaiga ten švenčiama linksmai, džiaugiamasi sėkmingai įveiktu išbandymu. Pastarąją šventės dalį afganai vadina Kalėdomis. Ir naujus metus šis pasaulio regionas švenčia pavasarį – pagal persų kalendorių kovo 21 dieną buvo paminėti 1392 metai. Viskas man buvo nauja ir be galo įdomu...

Įsitikinau, kad afganai gerbia visus kitatikius – jiems svarbu, kad tiki į Dievą. Pasak afganų, negerbiamas žmogus, kuris visai netiki į jokią Dievą. Yra tekę su vietos gyventojais ne kartą kalbėti apie tikėjimą. Aš klausiau jų apie islamą, jie manęs – apie krikščionybę. Suradome daugiau panašumų negu skirtumų. Įsiminė vieno afgano žodžiai: „Alachas niekam nesuteikė teisės atimti kitam gyviui gyvybę, kad ir kas jis bebūtų; netgi tu, žmogau, prieš žengdamas žingsnį, pažvelk žemyn, kad neužmintum mažos skruzdėlytės“. Daug tiesos ir prasmės šiuose žodžiuose.

Būdami misijoje nesijautėme vieniši ar izoliuoti, kaip gal kam pasirodytų. Ryšį su šeima ir artimaisiais palaikydavome internetu. Kaip ir minėjau, su šeima bendrauji, neatitrunki nuo aktualijų, tik prireikus padėti nėra kaip... Šiaip tolimame krašte, norint gyventi harmoningą gyvenimą, reikia rūpintis ir kūnu, ir siela. Mūsų bazėje sportuoti sąlygos buvo puikios. Todėl, turėdami laisvo laiko, dažniausiai sportuodavome. Sielovadai taip pat skirdavome daug dėmesio. Bazėje buvo net dvi bažnyčios. Man atrodė kiek neįprasta dalyvauti šventose Mišiose anglų kalba, kurias laikė juodaodis amerikietis kunigas. Dalyvavimas Mišiose mums taip pat padėdavo – tiesiog jausdavai, kaip dvasiškai nusiramini ir sustiprėji.

Kartais dar užsiimdavome veikla, kuri lyg ir priartindavo prie namų, sumažindavo jų ilgesį. Pavyz-

Radviliškietis misijos metu susitiko kraštiečio generolo Vėtros anūką Rimą Kučėną (dešinėje)

Įprastas vaizdas iš sraigtasparnio Kandaharo provincijoje – vienkuprių kupranugarių kaimenė, sustojusi malšinti troškulį

džiui, labai linksma buvo gaminti šaltibarščius iš vietinių produktų. Ir rezultatas visus nudžiugino, ir – svarbiausia – visiems patiko pats gamybos procesas.

Apibendrinamas galiu tvirtinti: taip, ši misija daug davė, buvo tikrai įdomi. Manęs daug kas klausia, ar grįžčiau į Afganistaną, ar dalyvačiau kitoje panašioje misijoje, jei tokia galimybė būtų. Tai gana sunkus klausimas. Mes jau šia tema ir su žmona Egle šnekėjomės. Tikriausiai, nesant būtinybei ar ypatingoms aplinkybėms, atsisakyčiau. Viena – reikia leisti pasisemti patirties ir kitiems kolegoms, o kita – jei važiuočiau, tai kur nors kitur, kur būtų galima įgyti naujos patirties.

LAUKIA DAUGYBĖ IDĖJŲ, PROJEKTŲ, TEMŲ

Kalbant apie kitokią – visuomeninę – veiklą... Mano gyvenimo nuostata yra tokia: jei pradėjai ką nors daryti, padaryk iki galo ir taip gerai, kad tau asmeniškai patiktų, tada patiks ir aplinkiniams. Jei žinau, kad man taip nepasiseks, stengiuosi tokio darbo net nepradėti. Šia nuostata remiuosi ir karinėje tarnyboje.

Mane „užveda“ baltas pavydas, kaip kitose šalyse mylima, pristatoma tėvynės ir gimtojo krašto istorija. Mano patirtis, įgyta svečiose šalyse, ir stumia visas idėjas, padeda adaptuoti projektus mūsų kraštui. Nereikia išradinėti dviračio – jis jau seniai išrastas – reikia pasinaudoti kitų šalių turima patirtimi ir vykdoma praktika. Taip remdamiesi būtent Vakaruose taikomais istorijos pristatymo modeliais, savajame mieste pristatėme Radviliškio mūšį su bermontininkais. Šis pristatymas susilaukė didelio atgarsio, iš jo iširutuliojo daug kitų projektų: mūšio rekonstrukcijos, interaktyvios paskaitos, apilankant kautynių vietas, žuvusių ka-

rių kapus, parašyti straipsniai tomis temomis. Pavyko sudominti įvairias bendruomenes – nuo akademinės iki paprastų žmonių, suorganizuotos kelios parodos Radviliškyje ir Šiauliuose. Taip pat džiugu, kad pasisekė daug ką išsiaiškinti apie vienintelį Radviliškio krašto karo lakūną Joną Masiulį, įamžinti jo atminimą, pastatant paminklinį akmenį. Su bendraminčiais tyrinėjome Rėkyvos miške buvusį tarpukario Šilėnų aviacijos poligoną, kur, spėjama, sovietų buvo sunaikinta Felikso Vaitkaus „Lituanica II“. Apie šias veiklas spaudoje pasirodė kelios publikacijos. Į jas atsiliepi skaitytojai iš kitų Lietuvos miestų, net iš JAV.

Šeima mane visoje toje veikloje palaiko – be to nieko ir nebūtų. Šeimos nariai kartais patys dalyvauja mano organizuojamuose renginiuose kaip žiūrovai ir ne tik. Dukra pati jau imasi iniciatyvos ir kuria savo projektus – Augustina buvo viena iš iniciatorių, kai Gražinos pagrindinės mokyklos mokiniai piešė ir siuntė atvirukus Afganistane tarnaujantiems Lietuvos kariams.

Kalbant apie ateitį, planų yra daug. Per artimiausius 5–6–erius metus bus įvairių reikšmingų jubilejų. Ne viską norėtuši viešinti, nes nežinia, ar tai bus palaikoma, ar gausime finansavimą. Artimiausias sumanymas būtų Radviliškio mūšio 95–ųjų metinių paminėjimas. Ketiname ta proga organizuoti viktorinų moksleiviams, parodų, seminarų, kitų edukacinių renginių. Tai siesis ne tik su karyba. Renginiai leis priartėti prie 1919 metų, suprasti tuometines žmonių nuotaikas, išgyvenimus, beveik šimtmečio senumo gyvenimą. Yra tikrai daug idėjų, ambicingų, mano galva, išliekamąją vertę turinčių projektų. Tikiuosi, kad bent dalį pavyks įgyvendinti. Su anksčiau paminėtais ir jau įgyvendintais projektais taip pat nėra baigta – tai yra tęstinė veikla, ji ir toliau gana intensyviai plėtojama. Kartu su bendraminčiais tikimės artimiausiais metais paviešinti labai įdomių detalių.

Labai reikėtų ateityje pastatyti nukreipiamąsias rodykles, kelio ženklus, iki mums svarbių vietų – Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) bunkerio ir kovų su bermontininkais mūšių vietų. Juk šių rodyklių nėra atvažiuojant nei nuo Kauno, nei nuo Vilniaus ar Šiaulių pusės. O juk Mėnaičius, kur 1949 metais vyko LLKS vadovybės suvažiavimas, manau, galima drąsiai vadinti laikinąja Lietuvos sostine, lygiai kaip kažkada ja buvo Kaunas, Trakai, Kernavė ar Voruta. Juk ypatingai pavojingoje aplinkoje, medžiojami sovietų MGB ir NKVD, nepaisydami mirtinos rizikos, delegatai čia atvyko iš visos Lietuvos, rinko šalies valdžią, skelbė šalies Nepriklausomybę, priėmė kitų svarbių sprendimų. Tai sektini pilietiškumo ir patriotiškumo pavyz-

Alydo Tamošiūno (kairėje) iniciatyva prie Radviliškio malūno rekonstruojant Lietuvos kariuomenės 1919 m. karių savanorių aprangą ir ekipuotę

džiai mūsų jaunimui, tai nepamirštami mūsų tautos ir valstybės istorijos puslapiai.

Mūsų krašte dar yra daug ir visai neištirtų temų, pavyzdžiui, šarvuočių rinktinė ar karo belaisvių stovykla Radviliškyje. Manau, reikėtų skirti dėmesio ir Radviliškyje gyvenusioms didelėms stačiatikių, žydų bendruomenėms. Juk tokiam mažame miestelyje kažkada stovėjo net trys tikėjimo kulto iš medienos surešti pastatai: krikščionių bažnyčia, nedidelės stačiatikių cerkvė ir sinagoga. Kuris miestelis galėjo tuo pasigirti? Šių pastatų nebėra arba jie atstatyti neatpažįstamai. Stačiatikių ir žydų bendruomenės neabejotinai paliko ryškų ženklą Radviliškio gyvenime, miesto kultūroje ir istorijoje. Tikiu, kad šių nišų kažkada pavyks užpildyti ir nuosekliai atpasakoti praeitį, atminimo vertus įvykius.

Naudodamasis proga, noriu pakviesti ir paskatinti žurnalo „Radviliškio kraštas“ skaitytojus prisijungti prie šio veiklos: jei turite nuotraukų, dokumentų, kitokių šaltinių ar prisimenate senelių pasakojimų, pasidalykite tuo, nes tik taip mes galime išsaugoti savo šalies ir krašto be galo turtingą praeitį, tautos savastį. Linkiu visiems nepamiršti savo giminės ištakų, gimtinės, nes tik tai daro mus tuo, kuo esame dabar ir kuo bus mūsų palikuonys. Perduokime savo žinias apie gimtąjį kraštą ir gyvenimo patirtį vaikams, vaikaičiams, lai jie žino ir gerbia vietas, iš kur kilo, kur gyveno jų seneliai ir proseneliai. Tik tokiu būdu galima tikėtis, kad kažkas galbūt ir tolimiausiame krašte didžiudamasis sakys: „O mano giminė kilusi nuo Radviliškio krašto, aš esu tikras radviliškėnas!“

Nuotraukos iš autoriaus archyvo

KUR MĖGSTA UŽTRUKTI MADAM...

Žurnalo skaitytojams pageidavus, pokalbis su kraštiečiu, „Madam pareis vėliau“ salono Vilniuje savininku, dizaineriu, stilistu LIUTAURU SALASEVIČIUMI.

Atrodo, retai besugrįžtate į Radviliškį, iš kurio ir išplaukėte į savo karjeros vandenį. Visgi kas Jums buvo ir yra šis miestas?

Radviliškis, galima sakyti, yra mano gimtasis miestas, kadangi čia atsikrausčiau būdamas devynerių metų ir gyvenau iki šešiolikos. Čia aš baigiau mokyklą (Vaižganto), čia pradėjau savo, kaip siuvėjo ir kirpėjo kelią. Tiesa, teko dirbti ne tik Radviliškyje, bet ir Šiauliuose; man šie du miestai tarsi sulipę (te niekas iš gyventojų neįsižeidžia)... Taigi Radviliškį nuo pat tada, kiek tik pats prisimenu, vadinu savo gimtine, nors iš tikrųjų gimiau Vilkaviškyje. Ir kai kas klausia, iš kur aš, visada sakau: iš Radviliškio.

Vaizdžiai sakant, vakarykščiai – provincijoje kerpantis, siuvantis, savo bendraamžius ir ne tik puošiantis mokinukas, o rytą – sostinėje pripažįstamas dizaineris, mados namų stilistas, savininkas... Apie tokį šuolį tokiame jauname amžiuje absoliučiai daugumai – tik pasvajoti. Papasakokite, kaip tai nutiko, kaip apsisprendėte kilti ir kokiomis pakopomis pavyko įsitvirtinti sostinėje?

Ne, ne, ne! Taip tikrai nebuvo, kad vieną dieną paėmiau žirkles į rankas, atvažiavau į Vilnių ir driokstelėjau kaip kometa. Viskas prasidėjo, kai dar mokykliniais metais ėmiausi puošti savo klasiokes. Tada siūdavau iš pas močiutę rastų medžiagų, darydavau šukuosenas, kaip man atrodė gražu ir įdomu. Tais laikais laimėjau net kažkokį respublikinį jaunųjų dizainerių konkursą. Pas-kui įstojau mokytis kirpimo Šiauliuose, mečiau, pradėjau siūti namuose. Klientų netrūko, bet mane ir toliau traukė kirpėjo darbas. Taigi, kai rūbų siuvimas galutinai įgriso, kai jau labai reikėjo permainų, apsisprendžiau sukli link kirpėjo karjeros.

Radviliškyje kirpau, siuvau septynerius metus, o būdamas 23-ejų metų vieną dieną, draugų įkalbėtas, susikroviau lagaminą ir išvykau Vilniun laimės ieškoti. Čia niekas manęs nelaukė išskėstomis rankomis. Apsigyvenau pas vaikystės draugę, pavyko įsadarbinti

Liutauras Salasevičius

kirpykloje. Dienomis dirbdavau kirpykloje, vakarais ir savaitgaliais dar okupuodavau draugės vonią, kur irgi priimdavau kirptis norinčias klientes. Dabar kai pagalvoju, ačiū jai už begalinę kantrybę... Gal po ketverių metų, praleistų vienoje iš garsiausių Vilniaus kirpyklų (na, turėjau tokią laimę būti joje priimtas...), išdrįsau atsidaryti pirmąjį savo saloną. Kuklutis jis, aišku, buvo: vietos maža, patalpos nešildomos, bet tai buvo jau nuosavas kampas. Vėliau teko pakeisti dar bent keturias vietas. Galiausiai porą metų esu apsistojęs Užupyje. Nežinau, kiek ilgai. Kaip mano draugai juokauja, keliu senamiesčio ekonomiką – išsinuoju patalpas, suremontuoju, padirbu metus kitus, jas „išaugu“ ir tada kraustausi kitur. Ir vėl remontuoju. Tuoj pusę senamiesčio suremontuosiu...

Jūsų mados salonas Vilniaus Užupio kvartale pavadintas „Madam pareis vėliau“. Labai jau romantiška – ir pavadinimas, ir vieta... O ką tokio ten pasiūlote kiekvienai atėjusiai madam, kad ji nori „pareiti vėliau“? Kokia šandieninė Jūsų veikla?

Pavadinimas gimė kartu su mano pirmąja modelių kolekcija, kurią pristačiau prieš šešerius metus. Iš

tiesų jis man labai tinkantis: mėgstu moterį papuošti, viską jai suruošti taip, kad ji iš tiesų puikiai jaustųsi ir pareitų vėliau, nes per komplimentų jūrą tiesiog negalėtų pereiti...

Noriu patikslinti: ne kiekvienai atėjusiai iš karto pasiūlome tai, ką salonas gali. Mat dėl eilės pas mane pakankamai sudėtinga – ji paprastai būna dviem ar trimis savaitėms į priekį. Taip kad einant pro šalį užbėgti į saloną, pavyzdžiui, apsikirpti, tikrai neišeis.

O mano veikla – kol kas viskas lygiagrečiai: ir siuvu, ir kerpu. Esu susiskirstęs dienas, kada ką darau. Aišku, neretai dienos metu tenka lakstyti nuo žirklių prie adatos. Tačiau kol kas viskas gerai, viena kitam netrukdo.

Kalbama, kad Liutauras Salasevičius šiaudien vis labiau tampa tik pramoginio pasaulio žvaigždžių ir žvaigždučių dizaineriu?

Tiesiog taip yra: kuo daugiau dirbi, tuo daugiau to darbo atsiranda. Vieni klientai per kitus perduoda informaciją, rekomendacijas, atsiliepimus, taip jų ir daugėja. Žvaigždžių ar žvaigždučių dizaineriu labai galėčiau pasivadinti. Kartą kitą papuoši mūsų ekrano žvaigždes, kitus žinomesnius žmones ir tuomet jų vis daugiau atsiranda. O gal jų ne tiek daug mūsų padangėje yra? Todėl ir atrodo, kad daug jų puoši... Kai kurioms žvaigždėms kuriu įvaizdį ir scenos rūbus. Patinka kokią visuomenei žinomą įžymybę pakeisti taip, kad net „paparaciai“ nebežino, kas čia. Man tai didelis komplimentas.

Salono savininkas, dizaineris, stilistas, kirpėjas, rūbų siuvėjas, atitinkamų medžiagų ir aksesuarų ieškotojas, kūrėjas, kolekcijų pristatymų, fotosesijų organizatorius ir taip toliau. Iš kur tiek sugebėjimų, kaip viską suspėjate?

Skamba lyg visų galų meistras būčiau... Iš tikrųjų manau, kad tobulumui ribų nėra, siekti ir dirbti reikia dar labai daug. Sustoti nė kiek negaliu, kad neapkerpėčiau. Reikia specializuotis vienoje ar keliose srityse, kad jose būtum profesionalas, ir ten nuolat vėl tobulintis. Mane įkvepia, skatina pats gyvenimas, nuolatinis mokymasis, domėjimasis mados pokyčiais, tarptautinių dizainerių patirtimi, tiesiog noras padėti moterims, kurios mėgsta būti gražios, puoštis – ir ne tik ypatingomis progomis. Taigi stengiuosi dažnai dalyvauti ir kirpėjų, ir makiažo kursuose, įvairiuose mokymuose. Baigiau fotografijos kursus – tai mano hobis, kartu smagu, kai gali pats nufotografuoti savo modelius. Žinoma, ir kasdienė praktika daug duoda. Man geriau mokytis ne iš svetimų, bet iš savų klaidų. Džiaugiuosi, kad darbas, pomėgis ir malonumas sutampa...

Liutauro Salasevičiaus sukurtas modelis

Papasakokite, apie savo sukurtų modelių kolekcijų pristatymus.

Tik pradėjęs siūti, iš karto ėmiau galvoti, kaip savo modelius pristatyti, kad pamatytų ir kiti. Aišku, patraukliausi pasirodė vieši, oficialūs pristatymai. Tokius jau turėjau penkis. Kiekvienas yra tarsi koks lakmuso popierėlis, padedantis suprasti, kaip tave priima, vertina kiti, koks tu pats sau tarsi iš šalies atrodo. Todėl kiekvieno tokio savo kolekcijos pristatymo tikrai laikiu, nors tai visada man kainuoja labai daug laiko, nervų, streso, o jau pinigų kiek!.. Kad viską padaryčiau gerai, taip, kaip esu sumanęs ir kaip noriu, apsiribuoju vienu pristatymu per metus. Juk kiekvienas mano modelis yra siuvas rėnkomis, į jį įdedama tikrai gana daug darbo, širdies, kruopštumo. Be to, kolekcijos kūrimas nėra vien drabužio siuvimas: ieškoma visumos – nuo tinkamų batelių iki makiažo. Užtat, kaip mes sakome, tai jau būna iki galo viskas atidirbta, iki galo iščiupinėtas kūrinys. Netgi galėčiau pabūti drąsus pridurdamas – savotiškas meno kūrinys. Nėra buvę, kad siūčiau paskubomis, tik dėl kiekio. Man jau geriau pristatyti mažiau, bet kad kiekvienas modelis būtų išbaigtas, kad nebūtų gėda į jį iš arti pasižiūrėti. Vėliau juk tie modeliai yra dėvimi – nesiuvu taip ir vien tam, kad tik pereitų podiumu.

Esu pristatęs ir vestuvinių, ir vakarinių suknelių, kitokių modelių kolekcijas. Visos man jos savaip mielos, įsimintinos, lauktos ir svarbios: pirmoji kolekcija – kaip debiutas, antroji – kad ją pristatinėjo visos ilgametės mano klientės, vėlesnės – kaip vestuvinių, vakarinių suknelių pristatymai, subūrę ant podiumo daug garsenybių... Kolekcijos po pristatymo grįžta į saloną. Vienos būna nuperkamos iš karto po pristatymo, kitos nuomojamos arba pagal jas siuvami individualūs rūbai užsakovams. Po pristatymų visos suknelės „atidirba“ per fotosesijas, įvairiuose renginiuose.

Viena iš Jūsų drabužių kolekcijų – „Juodoji našlė“. Išskirtinai mėgstate šią spalvą?

Taip vadinosi mano pirmoji kolekcija ir joje tikrai vyravo tik juoda spalva. Ilgą laiką tai buvo mano vienintelė spalva, kitokios rūbų nei pats dėvėjau, nei kitiems siūliau. Tačiau jau kelinti metai pats pastebiu, kad tiek mano siuvami modeliai, tiek mano asmeninis garderobas jau sužibėjo visomis vaivorykštės spalvomis. Juoda po truputį dingsta iš mano gyvenimo ir iš darbo.

Žurnalistai Jus pakrikštijo vestuvinių suknelių modelių kūrėju. Kuo Jus traukia būtent šis rūbas?

Prisipažinsiu – nesuprantu vestuvinių suknelių nuomos salonų... Juk vestuvinė suknelė – išskirtinis rūbas, nes ir kiekviena nuotaika – išskirtinė, ir diena, kurią toji suknelė apsivelkama – vienintelė. Šis rūbas turi būti kuriamas konkrečiai moteriai – ypatingas, individualus. Žinoma, tam prireikia labai daug darbo, kruopštumo, atsakomybės, taip pat ir pinigų – jos nepigios. Bet man visada daug smagiau ir įdomiau dirbti su reikliomis klientėmis, padaryti kažką unikalaus ir man pačiam naujo.

Muzikologė Zita Kelmickaitė Jus viešai gyrė, kad kiekviename žmoguje sugebate atrasti „razinką“ – jo savitumą, pagal kurį pritaikote šukuoseną, rūbą, aksesuarus. Tai – nuojauta, patirtis, įžvalgumas ar tiesiog Dievo dovana?

Manau, kad visko po truputį. Kieno yra frazė, kad 10 procentų – talento ir 90 procentų – juodo darbo? O jei dar dirbi tai, kas patinka, ką moki ir kas sekasi... Žinoma, kad tą „razinką“ rasčiau, daug su klientėmis bendrauju, aiškinamės, kas patinka, ko norėtusi. Nors daugumai pats tiesiai šviesiai pasakau, kas tiktų, kas gerai atrodys, kaip bus. Beveik niekas ir nesiginčija su manimi. Daugelis mano senųjų klientių, atėjusios tvarkytis, sakykim, plaukų, net nieko nebesako – žino, kad vis tiek padarysiu taip, kaip man atrodo teisinga ir tikrai gražu.

Dabar yra nemažai kūrybingų dizainerių. Ar Jus labai veikia konkurencija ir ar tenka būti nuolatinio kovotoju „dėl vietos po saule“?

Man atrodo, konkurencija yra didžiulė vien jau dėl to, kad kiek čia tos mūsų Lietuvos bėra, kai tiek emigruoja.. Ir kuo toliau, tuo dizainerių, stilistų vis daugėja. Tačiau iš esmės negalėčiau pasakyti, kad labai jau jaučiasi tas „stumdyimasis“ ar kova dėl kliento. Man savo klientių pakanka. Kiekviena klientė pati pasirenka, su kuo nori dirbti ir pas ką užsakinėti. Juk visų skirtingas braižas, darbas, galų gale charizma, charakteris. Su viena iš karto nesusišneki ir greituoju būdu atsiseikiname, užtat su kita gali puikiaiusiai metai iš metų dirbti, bendrauti ir dar gerai draugais tapti, šampano, kurį aš mėgstu, taure vakarais išgerti...

Prisipažinkite – negi niekada nebuvo kilusi mintis išbandyti save užsienyje?

Manau, kad viskam savas laikas. Šiais metais turėjau nemažai klientių nuotakų iš užsienio – lietuvių. Gal tai ženklas, kad ateis laikas, kai susiruošiu nerti ir į platesnius vandenis. Kol kas man užtenka to, ką turiu čia. Gyvenimas Lietuvoje man tikrai nenuobodus, kūrybingas, pametantis iššūkių ir asmeninių pergalių. Šiuo metu tikrai nekeisčiau viso to, ką čia turiu, į kitokį gyvenimą, nors ir užsienyje.

Atrodo, esate rafinuotos klasikos šalininkas. Tačiau jums būdinga ir eksperimentuoti, netgi su savimi...

Man smagu moterį tarsi sukurti – papuošti tobulai. Matyti, kaip ji pati sušvyti iš laimės ir negali patikėti, žiūrėdama į veidrodį, kad čia tikrai ji. Visai nesuprantu, kaip moterys, tiek išsikankinusios su visokiomis dietomis, sportais, depiliacijomis ir kitokiais savęs kankinimo-gražinimo būdais, po to apsivelka kokį maišą... Juk jei jau tiek aukų sudedi, privalai pabrėžti visa, ką turi gražiausia, subtiliai paslėpti netobulumus. Ir tada prašom – visi aplinkui dėl jūsų aikčios...

O dėl savęs – viskas labai priklauso nuo nuotaikos ir nuo to, kaip tą dieną apsivertęs darbais. Būna, apsiirengi, kas pakliūva po ranka, ir nesuki sau galvos. Tačiau yra šventės, progos, kai tikrai norisi ir labai smagu pasipuošti. Nemažai drabužių esu sau sukūręs, pasisiuvęs – ne dėl to, kad atrodyčiau išskirtinai, o kad tai man pačiam patinka. Tiesiog sutampa: kažką sau padarau ir noriu nenoriu atkreipti visų dėmesį. Bet čia svarbiausia – kad man patinka, kaip atrodau: ar žaliai dažytais plaukais, ar su juodu peruku, ar plikas, ar skiauterėta galva, ar su šaliku, ar su kepure, ar su neseniai susikurtu švarku, ant kurio nugaros

padariau aplikaciją su geros savo bičiulės nuotrauka – atrodo kaip šventoji. Arba, pavyzdžiui, tatuiruotės: turiu animuotą moters veidą ant rankos, visai naują – anglišką užrašą ant kaklo – man patinka...

Tai siejasi su Jūsų humoro jausmu?

Humoras? O kas čia blogo? Iš tiesų mano humoro jausmas savotiškas. Kas mane seniai pažįsta, tas supranta visus mano juokelius, tačiau su naujais klientais pasitaiko ir šokių tokių nesupratimų. Esu girdėjęs, kai kas net prisibijo pas mane ateiti, kad kažką tokio pasakysiu. Nieko panašaus! Aš tik sakau tiesą, nevyniodamas į vatą. Na, pavyzdžiui, jei žmogui tikrai netinka toks plaukų kirpimas arba tie akinių rėmeliai, taip ir išklaju. Kai kas nustemba... Žinot, tiesa ne visada saldi, bet kuo čia dėtas dizaineris? Mano nuomone, reikia kaip tik naudotis pasitaikančia proga iš jo išgirsti, kas ir kaip, o ne pykti. Nors mes ir nesipykstame – tiesiog pasikeičiame nuomonėmis.

Ką mėgstate nuveikti laisvalaikiu ir ar turite jį?

Vasarą laisvalaikio visai nėra, nes pats vestuvių sezonas. Tačiau negaliu sakyti, kad visada dirbu 7 dienas per savaitę, kasdien po 24 valandas. Ne, ir su draugais susitinku, ir į miestą išbėgu, į filmą nueinu, ir keliauti labai mėgstu. Tik kad tos mano kelionės visad pasidaro bent iš dalies darbinės... Prie jūros, ant gulto gal tik vieną kartą esu gulėjęs, o šiaip viskas vis vien baigiasi kokių medžiagų ar aksesuarų paieška. Ir savaitgalių labai daug pralekia salone, besiuvinėjant kokią suknelę. Toks ir laisvalaikis.

Spaudoje esate pavadinamas garsenybe, plačiai pripažintu dizaineriu, netgi genijaus titulą prie Jūsų pavardės yra tekę užtikti... Neima pagunda išpuikti nuo viso to?

Naudos iš to – tik tokios, kad žinomumas atveda daugiau klientų. O išpuikti? Dar nieko stulbinančio nesu pasiekęs, kad leisčiau sau užsidėti karūną, į ranką skeptrą paimti... Gal kam ir pasirodau išpuikęs, kas mano humoro nesupranta, ar ką kartais į vietą pastatau, jei per daug sau leidžia, jei per įžūliai kita menkina, kam tiesos žodis nepatinka. Bet tai ne išpuikimas – toks mano charakterio bruožas.

Patviraukite dėl savo artimiausių planų, su manymų.

Užbaigiau vestuvių sezoną, savaitę atsipūčiau Sicilijoje ir kol kas didžiausias artimiausias tikslas – artėjantis mano naujos modelių kolekcijos pristatymas.

Mūsų žurnale spausdinamų interviu tradicinis

klausimas pašnekovams – ko palinkėtumėte gimtojo krašto žmonėms? Jūsų atveju norėtumėte truputėlį pakeisti. Šiaip ar kitaip – Radviliškis yra provincija, atitolusi, pavyzdžiui, nuo Vilniaus. Tad ką patartumėte jos jaunimui, kitiems gyventojams, kurie neabejingi grožiui, kad ir mes neatsiliktume nuo mados naujovių, šviežiausių jos ieškojimų ir atradimų.

Vestuvinės suknelės – vieni iš populiariausių šio stilisto kūrinių

Linkėčiau neapkerpėti. Būti išskirtiniems, nebijoti eksperimentuoti ir išbandyti ką nors nauja – nebūtina juk tam gyventi didmiestyje. Mano gyvenimas Radviliškyje niekada nebuvo nuobodus, priešingai – netgi labai spalvingas. Pasaulis apskritai yra labai sumažėjęs, atsiradus internetui, visos naujienos yra pasiekiamos keliais klavišų paspaudimais. Tad linkėčiau domėtis mados naujovėmis ir jau esančia patirtimi, nemėgdžioti kitų, o atrasti kažką savo, kas patiktų, ir tai tobulinti. Stebinkite aplinkinius!

Kalbėjosi Gražina Dunauskienė

Liutauro Salasevičiaus nuotraukos

RADVILIŠKIO RAJONO TARMIŲ VARŽYTUVĖS

VILMA MERKYTĖ,
etnomuzikologė, Radviliškio viešosios bibliotekos renginių organizatorė

*2013-ieji metai Lietuvoje
buvo paskelbti Tarmių
metais. Bene ryškiausias
jų akcentas Radviliškio
rajone – nuskaudėjęs
festivalis „Tarmių
atstovai! Vienykimės
Šeduvoj!“*

Festivalio dalyviai

2013-uosius šalyje paskelbus Tarmių metais, sukru- to ir radviliškiečiai. Kaupėsi pasiūlymų, idėjų, ką ir kaip planuoti, organizuoti, daryti, kad tai atitiktų keliamus tikslus, būtų žmonėms įdomu ir įsimintina. Juk tokia puiki proga ryškiai paliudyti mūsų kalbos savitą grožį, tarmių jai suteikiamą unikalumą! Ir prasidėjo... Kultū- ros įstaigos, mokyklos, kaimų bendruomenės stebino sumanytų renginių įvairove, išradingumu, kūrybišku- mu. Tačiau norėjosi ir bendro sambūrio, kuris tokiais išskirtiniais metais sutelktų draugėn visą Radviliškio kraštą ir pasiliktų jo kultūros istorijos puslapiuose.

Tada rajono savivaldybės Švietimo, kultūros ir spor- to skyriaus vyriausioji specialistė Kristina Kacevičienė ir iškėlė mintį sutelkti mūsų krašto tarmių atstovus. Pa- siūlymas tapo Radviliškio viešosios bibliotekos parašyto projekto pagrindu. Projektu numatyta surengti festivalį „Tarmių atstovai! Vienykimės Šeduvoj!“ Pateiktas Lie- tuvos kultūros rėmimo fondui, jis pelnė dalinį finansavi- mą – fondas skyrė keturis tūkstančius litų, Radviliškio rajono savivaldybė pridėjo dar du tūkstančius litų.

Projektas pradėtas įgyvendinti nuo rajone gyvenan- čių skirtingų tarmių atstovų registracijos. Šis darbas tę- sėsi visą pavasarį. Aišku, ne visi atstovai atsiliepė, ne visi ir turėjo noro dalyvauti būsimame renginyje. Tačiau la- bai svarbu, kad paaiškėjo realus vaizdas, ko ir maždaug kiek mūsų krašte yra. Pasirodė, kad Radviliškio rajone bene daugiausiai – žemaičių, iš savo krašto atsikėlusių ir

čia šaknis įleidusių. Antrieji pagal gausumą – Suvalkio- jos žemės atstovai. Trečioje vietoje atsidūrė Aukštaitijos regiono žmonės, neskaičiuojant numatyto renginio še- mininkų šeduvių. Mažiausiai, atrodo, Radviliškio krašte apsigyveno kilusiųjų iš Dzūkijos.

Užsiregistravę tarmių atstovai susibūrė į koman- das, išsirinko savo vadovus. Žemaičiams vadovo Rita Chlebauskienė, suvalkiečius subūrė Elena Misiuke- vičienė, aukštaičiams „dirigavo“ Angelė Virgailienė, vietinius šeduvius krūvon sukvietė Renatas Bartke- vičius, o dzūkus – Donatas Stakvilevičius.

Ir komandose niekas nesėdėjo, rankas sudėjęs. Ta- rėsi, „mankštino“ liežuvį savąja tarme, dalijosi gimti- nės prisiminimais. O rugsėjo 17 dieną buvo suvadin- ti į seminarą „Lietuvių tarmės“, surengtą Radviliškio viešojoje bibliotekoje. Seminarą vedė Lietuvių kal- bos instituto docentė Janina Švambarytė-Valuižienė.

Vėliau visos penkios komandos, kurias sudarė įvai- rių darbuotojų darbuotojai, pradėjo repetuoti prisista- tymus ir ruošti namų darbus laukiančiam festivaliui. Viskas, žinoma, vyko gimtąja tarme. Vienas iš renginio organizatorių pageidavimų – kad festivalyje „Tarmių atstovai! Vienykimės Šeduvoj!“ Šeduvos kultūros na- muose dalyviai pasirodytų su savo krašto tautiniais rū- bais. Kiekviena komanda turėjo paruošti ir savo krašto kulinarinio paveldo. Tad darbo buvo visiems per akis.

Renginys buvo skirtas įvairaus amžiaus žmonėms

Ir štai atėjo spalio 18-oji, festivalio diena. Pavakarę į Šeduvos miesto aikštę, nešini savo krašto atributika, susirinko tarmių atstovai, iš viso rajono atvykę užkurti bendrą Tarmių aukurą. Šventėje dalyvavo ir „žiniuonės“ iš Vilniaus – Kultūros ministerijos Regionų kultūros skyriaus vedėja Irena Seliukaitė, Lietuvos kalbos instituto profesorė Laima Kalėdienė bei jau minėtoji docentė Janina Švambarytė-Valuižienė.

Vėliau ir svečiai, ir dalyviai sugužėjo į Šeduvos kultūros namus, kur kiekviena komanda įsikūrė jai paskirtoje žiūrovų salės vietoje. Festivalio vedėja šeduvė Izolina Stanulienė vieną po kitos kvietė komandas pasirodymams. Galėjai tik stebėtis visų išradingumu, kūrybingumu, savo tarmės žinojimu. Be abejo, ir tautiniais rūbais – juos išdidūs žemaičiai net pasisiuvo specialiai šiam renginiui. Kaip tikino viešnios iš Vilniaus, to „per šiųmetį tarmių švenčių sukinių Lietuvoje“ joms niekur dar nebuvo tekę nei girdėti, nei matyti.

Įveikę šmaikščias užduotis, pridainavę, juokų prikretę ir net pagraudinę, pristatę savo turtingą kulinariją paveldą, festivalio dalyviai dar ilgai nenorėjo skirstytis į namus. Šventė pavyko. Jai pagyrimų, gražių vertinimų negailėjo nei svečiai, nei žiūrovai, nei patys dalyviai.

„Per tarmių varžytuves Šeduvoje atsiskleidė lietuvių kalbos tarmių ateities paveikslas. Žmonės, kurie nori tarmiškai kalbėtis, kuriems pati gražiausia ir geriausia yra jų tarmė, visada ras galimybę pasikalbėti tarmiškai ir savo vaikus pamokyti. Ne visiems lemta savo krašte gyventi, bet pagerbti savo tarmę, kaip parodė Radviliškio suvalkiečiai, žemaičiai, dzūkai ir aukštaičiai, galima ir svetur gyvenant. Viešojo bendravimo norma visoje Lietuvoje tampa bendrine kalba, į ją orientuojasi jaunimas, ne namų aplinkoje ja kalba daugelis. Bet kiekviename krašte ta bendrinė kalba įgyja vietinį atspalvį, įleidžia šaknis ir pasi-

puošia tarminiais atspalviais, vis modernėdama perauga į krašto, regiono, kalbą. Kuo gyventojai labiau didžiuosis savo kraštu, tuo daugiau vietinės kalbos spalvų bus įpinta į šiuolaikinę XXI amžiaus to regiono kalbą“; – apibendrinamos Tarmių metams skirtą Radviliškio rajono renginį ir visą projektą, teigė profesorė Laima Kalėdienė ir docentė Janina Švambarytė-Valuižienė iš Lietuvių kalbos instituto.

Neįprastas projektas įgyvendintas, bendras darbas baigtas. Tačiau jo sustiprintas pasididžiavimas gimtosios kalbos grožiu, siekis nepamiršti savosios tarmės, noras bendrauti tėvų ir senelių išmokytąja šnekta išliko. Ir praėjus kiek laiko nuo savotiškoms tarmių varžytuvėms virtusio festivalio, jo buvusių komandų dalyviai, prijauciantieji rinkosi į atskiras grupes, aptarinėjo renginį, savo programas, išgirstus vertinimus ir džiaugėsi, kad tarmės taip gražiai juos suvienijo.

*Radviliškio viešosios
bibliotekos archyvo nuotraukos*

Taip kalba Radviliškio krašte...

AUKŠTAIČIAI:

Aukštaitiji tu mūsų brungiausi, nes tu mūsų gimtine esi, čia žemela pati derlingiausi, čia namo mes paraisim visi...

Mamute sakydava – kožnas, tete sakydava – žėdnas; ak tas Aukštaitijas ulyčias su sava žadžiais žadeliais, kad tik navatniau, kad gražiau...

Ruošiantis tarmių atstovų eisenai Šeduvoje

Aukštaičiai be alos – kėp merga be kvartūko, alus visų giminį suvadinu i linksmuma priduoda.

DZŪKAI:

Jei jau jumi interesnas mūs dzūkelių gyvenimas an prieskos, tai nepasididzuokit, ale atvažuokit...

An kalnėlio, priek upelaitės, katroj per Marncikonių sodzių teka, palei miškų, kur lepeškos ir grybai praaić spakainiai neduoda, tį genių kampas vadzinās. Subaton pircį kuriam, pečiun kugelį ūcinam, bandās ar auselas su baltais grybaiciais keпам, tan pacan katran rudeny grybus dzaunam. Arbotos kų gardzos turim, net visos kvarabos išsilakioja. Arielku burnos nepaškdzinam. O nedėlion tai jau ūventa, cik bažnyčion sekas, savi parodzyts, an kitų pažūrėc, žodžį su susiedu pertarc. Nesbijokit, mišų nepramiegosit, ba varpas tep muša, kad nat už sapcynių varstų girdec, o ca gi nok kiemo bokštai ragis...

Atvažavi ca būsit paciešyti, kap pas vištų puliukai...

SUVALKIEČIAI:

Apsirgo suvalkiečio žmona. Jis rūpinosi, vežiojo pas daktarus, pirkō brangių vaistų, ligino kaip galėjo, ale žmona numirė i gana. Suroošė žmogus ūšermenis, gražiai palaidojo, apverkė, apraudojo. Atžėlavojo visus metus, padarė poterius, ant kapo pastatė paminklā ir ėmė dūsauti, ka liūdna vienam.

Žinau čia natoli tokiā našlelę, – sako jam kaimynas. – Ne per sena da, o i sveika, o daili kaip rožė, galiu pripiršt.

Nereik ma nē sveikos, nē dailios, – ginasi suvalkiećis, – mą tokiā pat paliegusiā, kai manoji buvo, pripiršt.

Kiba tau galvo nagerai? – apstulbo kaimynas. – Žiūrėjai, liginai žmonā, džiaugsmo neturėjai. A neroni nors dabar gyvenimu pasidžiaugt?

Mažu i tavo teisybė, ale ka nuo anos labai daug brangių vaistų liko, a lauk mesi...

ŠEDUVIAI:

Duos jum patarimų kaip gydyts. Nu gyvatės ikanđimā gerė degtukų sier. Reik priskųst vienā degtukā siero i su kiot degtok uždegt to siero, uždėto ont žaizdos. Teip išdeg nuode.

U nu diegle- gerė dagil's. Nu karpų- viortų bulvių žievių košela su vioses daiges...

Tarmių festivalis prasidėjo Šeduvos miesto aikštėje

Vaikų daug užaugiono, gryčių i dvarų daug išvalio, pamaćio kaip gyven turting' i dvasios ubage. I nor iš patirties pasakyt. Laime kekvienu yra vis kitok' alkanam – duon, trokštančiam – vandva, skęstančiam – draugā ronk...

Lašas po lašo ir akmeno prataša, ale yra akmenų su ženklės – su duobėm. Tos duobės ni kaip nenukals. Kai susirenka į to duobė vandva, žmonės tur gert' kaip vaists. Labė gers vandva, bu yra pilns akmenā druskų, akmena jėgos.

ŽEMAIČIAI

Dūnininkai:

Ti kū tī vaikā jiedė? Vuo išmirkīs dūnas pluta vundinie, idies cukraus, paskiau suvīnuiuos vėskū i skurli, užriš su siūlu i dūs tučkā žinsti. Ali kuoki merga išaugau, tuokes tućkas bežinsdama: blauzas jūdmelenes buva, vuo pati stipri kap vaikić: pīmenis monės parėstė negaliejė. I dūdavaus kartu su anās kap veln's po kaulinićė..

Dounininkai:

Vo a kėta karta reikiejė vitaminu? Toška! Ė tū tuš-kū, dā nie tū nebova. Avėkaili iškaiš, tujau ont karvės raga; iščīstīs, išgrondīs, ont tuo raga ontvītors, apvītors so siūlo ton avėlaili. Soskrabs, baisiauis – gal meška dortė. Apšildīs ūšeltamė ondinie, pajudins, tujau pripėls kuokiuos nuoris tēn potras – trauk vāks kāp pasiotės! Vo morza būs nutėžosi, žondā rauduonė ka jedri tararai!

*Parinko Kristina Kacevićienė
Viešosios bibliotekos archyvo nuotraukos*

BEGALINĖ ISTORIJA – SIBIRAS

Eglė Gudonytė gimė Radviliškyje 1970 metų rugsėjo 11 dieną. Baigė Radviliškio III vidurinę mokyklą (dabar – Vaižganto gimnazija). Studijavo Klaipėdos universitete, kur baigė lietuvių filologijos ir režisūros specialybę. Gyvena Klaipėdoje.

„Šiomet, praėjus lygiai 100 metų nuo knygos herojės – mano močiutės Marijos Mockaitienės – gimimo, leidykla „Mintis“ išleido mano dokumentinį romaną „Karta nuo Sibiro“. Didžiausią pasakojimo dalį sudaro mano mamos Astos Gudonienės (Mockaitytės) tremties ir grįžimo į Lietuvą istorija, lyg mozaika iš spalvotų stikliukų sudėta iš vaikiško absoliutizmo, gamtos grožio, noro gyventi ir būti laisvam.

Knygą „Karta nuo Sibiro“ rašiau savo vaikams, iš pradžių nesitikėdama, kad tekstas virs knyga. Įsukta minčių ir refleksijų verpeto supratau, kaip svarbu ir, beje, labai moteriška tapti gyva grandimi praeities-dabarties-ateities ryšyje, pinant kasą iš šių trijų sruogų. O supynus jau nebesimato, kur kuri dalis, visos vienodai tvirtos.

Nuvykus į Sibirą, į Kalnų Altajų (aš su mama ten nuvykau jau pabaigusi knygą), sėdint ant Čaryšo upės kranto savo kaime Ust-Kane, apėmė begalybės pojūtis: gyvenimo, istorijos nesibaigiančio tekėjimo, gyvo ir kunkuliuojančio dieną-naktį, žiemą-vasarą. Iš kur vis imasi tas vanduo, tas begalinis srautas?

Todėl neišskiriu tikslinės savo knygos „Karta nuo Sibiro“ skaitytojų grupės, manydama, kad knyga bus miela ir jaunam, ir vyresniam. Juk kiekvienam *taikiau į skonį*, lyg tuose paprastuose autentiškuose smetoniniuose kulinarinuose receptiukuose, simboliškai įsiterpiančiuose į teksto audinį, kaip bado-pertekliaus, kultūros-gyvuliškumo, turėjimo-neturėjimo kontrastas.

Ir humoras, be kurio neįmanomas filosofinis požiūris į gyvenimą, neretai lieka vieninteliu dar Balio Sruogos užpatentuotu Dovydo ginklu prieš Galijotą.

„Karta nuo Sibiro“ neburba, nemoralizuoja, karta nuo Sibiro (jau be kabučių) – stipri iš prigimties.

Tai – pirmoji mano knyga. Tačiau triūsiniu ties antra (jei, žinoma, ji taps knyga), rašau ir eilėraščius, prieš porą savaičių pagalvojau ir apie poezijos rinktinę.“

SUSIJUSIOS PUBLIKACIJOS:

www.bernardinai.lt; Eglė Gudonytė „Vasarojimas kaime arba Kur yra Sibiras-2“.

www.europosspalvos.lt; 2013 m. Nr. 10; interviu „Žvilgsnis per petį į Sibiro skausmą ir grožį“.

www.ve.lt; 2013-06-13 interviu „Romanas apie tremtį – pamokos trečiajai kartai“.

www.literatutairmenas.lt; 2013-11-15 Nr.42(3449); Renata Šerelytė „Prisitaikančios tapatybės“; straipsnis.

www.facebook.com/ismintis arba knygosirapieknugas.blogspot.com; „Kiek mumyse Sibiro?“, *blog'as*, 6 dalys.

...Antrą kartą jojau sėkmingiau. Buvau – ohoho – jau net ketverių! Vėl šienavimas, išvežti esam tolokai nuo kaimo. Ak tu, rūgštėle, vėl mama bepjaudama dalgiu perpjovė laukinių vapsvų lizdą – jie lyg kokie grybai pumpotaukšliai, tik žymiai didesni, „auga“ tarp žolių ant žemės. Jei tokį perpjauni, išiutusios vapsvos šimtais pabyra iš lizdo ir gelia gelia, vejasi pjovėją lyg juodas debesys. Štai mano mamytė lekia, kad net kojos mirga, skara stengdamasi prisidengt galvą ir pečius. Kur tau, sugelia ir veidą, ir rankas, ir kojas.

Bus atsargesnė, įdėmiau žiūrės, nebus tokia rebėga. Ką ten sužiūrėsi – anava, jau skuodžia šaukdama kita moteriškė, rankomis mostaguodama. Širšinga pieva pasitaikė, kad ją kur

bala. Kiti pjovėjai susirenka ištuštėjusius vapsvų namelius – juose yra lervučių. Bus galima tą lizdą vakare pasikept ant laužo. Skanu, kvepia lyg vašku, lyg medumi... Mama dalgiu nusmeigia gyvatę, lyg koks šventasis Jurgis slibiną. Gyvatę pasiima, ją irgi išsikepsim ant laužo.

Per tokį pjovimą susivėlinam įvykdyt *piatilietkos*¹ planą. Matyt, teks čia, pievose, ir nakvoti, rytoj baigsim darbą, juoba kad pjovėjai išsekę, o namo klampot oi kaip toli – apie penkiolika kilometrų. Čia reiks taisyti miegot, rėsti *šalašą*² iš liaunų berželių, šakų ir šieno. Vakarėja.

Staiga užteli vėjas, sugriaudžia griaustinis, ima pilt kaip iš kibiro. Vėl dangstomės skaromis, mama čiumpa mane po pažasčia, tempia slėptis po medžiais. Tūnau kaip

PAAIŠKINIMAI

1. *Penkmečio*
2. *Palapinę, būdą*

NAUJI RADVILIŠKĖNŲ LEIDINIAI

Jonas Česnulevičius.
„Auksinio dinaro istorijos“

„Kaimas tarp miškų Čelkiai“

Marijona Birutė Kudulytė-Navakauskienė.
„Šiaulėnų išminčių pasakos“

šlapias viščiukas, ant nosies galiuko kybo lašelės. Mama patinusi veidu nuo tų nelemtų vapsvų. *Ale* šypsosi man, rodo vaivorykštę. Tik mostelėjo mama ranka, lietus ir nustojo. Mano mama – geroji fėja, o aš maža karalaitė. Greit nusišluostau lietaus lašiuką nuo nosies – karalaitei jis netinka. Šiandienos darbus baigsim. Saulutė jau glosto pievą savo švelniomis rankomis, rankioja perlus nuo žolių.

Reikėtų susikurti laužą, reikia ugnies, ačiū niekas neturi. Kažkaip netyčia nesužiūrėta – lietus užgesino smilkstantį pūžrą. Taip transportuodavom ugnį, na, žarijas kokioje kerplėšoje, paputi – ir įsiplieskia liepsna, o šiaip smilksta po trupučiuką.

Tiesiog nesėkmų diena. Ką daryt? Reikia siųst kaiman žmogų ugnies parvežti. Nelygu kokį Prometėją! Gi aš, mergučė, painiojuos be jokio darbo, o ką? Mergelė lengvutė, arklis mielai nuneš, kelią žino. Užkelia mane ant arklio nugaros – tai bent raitelis, beveik nematyti. Arkliokas senas, ramus, turbūt suprato, kad su vaiku turės reikalą... Tetos skaromis priiškia mano vieną koją prie balnakilpės, kitą pripančioja – na, regis, niekaip neišvirsiu, įteikia man katiliukan įdėtą užgesusį pūžrą, pasuka arklėlį kaimo pusėn ir paragina. Aš, visai patenkinta man patikėtu Prometėjo vaidmeniu, linguoju kaiman – kiuc kiuc kiuc į Šakius. Nuo žirgo toli matyt – vakaro žara, rausvi ir mėlyni kalnai, iš žemės dangun smingančios eglė viršūnių strėlės. Manęs baidosi paukštukai ir maži miško žvėreliai. Kelią perbėga dailutė žebenkštis, ji atsuka ir pamatau mažas žvitrias akutes lyg dvi juodas sagutes.

Kaime žirgelis *tiopina* savo kieman, lyg niekur nieko, žmonės greit supranta reikalo esmę. Prikrauna man žarijų katiliukan, apgręžia arklį. Joju atgal. Taigos takeliais, kalnų atšlaitėm neša žirgelis vos regimą raiteliukę ant savo kupros. Šioji, viena ranka įsitvėrusi pavadžio, kita gniauždama šiltą katiliuką, be didesnių nuotykių parlinguoja atgal, kur mama ir kiti kaimo žmonės ruošia nakvynę.

Aš – girios karalaitė, sėdinti ant vienaragio. Ilgas ir puošnus mano vaikiškų svajų šleifas dengia žirgo strėnas ir velkasi žeme, rinkdamas savin rąsus lašiukus. Aš labai rimta ir susikaupusi, rankose lyg skeptrą nešu ugnį savo genčiai. Ir nieks iš manęs viso to neatims, aš – nematoma karalaitė.

Jau tada įpratau misti svajonėmis, o jų perteklių džiovinti ir konservuoti.

[...]

Mano mama nuo žemės padavinėja glėbiais šieną, o kita moteris iš vežimo ima tuos glėbius šakėmis ir krauna vežiman. Krauna negyvas gražiausias pievas. Matau, kaip mamytė iš visų jėgų švysteli glėbį šieno – glėbį džiovintos poezijos – tai moteriškai, šioji skubiai atkiša šakes ir... perveria šakių dantimi mano mamai delną. Kiaurai. Per patį vidurį, lygiai kaip Kristų kalant prie kryžiaus... Tokia tat sibirietiška stigma atsiveria mamos delne. Kraujas plūsta upeliais, ji spaudžia delną į rūbus. (Ak, nepatogu gi būtų kyboti ant kryžiaus už vienos rankos. Kryžius neabejotinai būtų kedro...)

Kada užgis tokia žaizda? Pats darbymetis! Tikėtis kokio gailesčio beprasmiška... Išsigandusi kuldenu pas mamą, susirenka ir kiti darbininkai. Matau, kaip kažkas pasileidžia į pakalnę – ten, kur trobelėje gyvena bobelė kaimo būrėja. Pas tokią būdavo galima įsigyti, pavyzdžiui, meilės eliksiro. Ogi reikia pridurti, kad karo metu ir pokariu tie eliksyrų buvo be proto populiarūs ir intensyviai naudojami – juk apgyvyti vyrą dar kur ne kur galėjai rast, ogi sveiko ir gyvo be magijos – vargu bau.

Grįžta kartu su ta bobele. Paprasta boba, veidas surukęs, skvarbios akys, raukšlės aplink lūpas, o kakta lygi. Akys juodos juodos. Šiaip nieko ypatingo. Ji visiškai ramiai nuskena netoliese pievoje augantį sultingą pūkuotą lapą. Eilinį lapą, tokių pievose auga beveik visur. Pakelia lapą prie burnos. Šnabžda jam. Prideda lapą prie mano mamos stigmos iš abiejų pusių. Šnabžda. Kraujas akimirksniu nustoja bėgti. Niekas tuo nesisistebi. Nė aš. Bobelė lyg bintu apriša mamos ranką tomis žolėmis ir pasuka namo.

Mama stoja dirbti toliau. Niekas nebekala jos prie kryžiaus.

Seniai visi esame prikalti. Prie kedro kryžių.

Kabame, vilgydami vienas kito sukepusias lūpas lietuviškais žodžiais.

(Ištrauka iš *Eglės Gudonytės* romano „Karta nuo Sibiro“. Vilnius, 2013, psl. 38–42)

Radviliškio krašto iškilių sukakčių kalendorius 2014 m.

SAUSIS

1 d.

90 m., kai (1924) Miežaičiuose gimė ir 65 m., kai 1949 m. rugpjūčio 13 d. žuvo kautynėse prie Godų k. **Vytautas Šniuolis (Svajūnas, Vytenis)**, Lietuvos laisvės kovų dalyvis, poetas.

75 m., kai (1939) Radviliškyje gimė **Albinas Petrauskas**, choro dirigentas, pedagogas, profesorius.

2 d.

80 m., kai (1934) Juodupiuose gimė **Adelė Zakienė**, inžinierė technologė, agrarinių mokslų daktarė.

55 m., kai (1959) Radviliškyje gimė **Laima Janušonytė**, sporto žurnalistė.

3 d.

70 m., kai (1944) Vilgirdaičiuose gimė **Algimantas Žukas**, žurnalistas. Mirė 2001 m. kovo 23 d. Vilniuje.

70 m., kai (1944) Aušrėnuose gimė **Romualdas Bitė**, lengvaatletis, treneris, sporto organizatorius.

4 d.

65 m., kai (1949) Pagarduviuose gimė **Vladas Petravičius**, dailininkas, keramikas.

60 m., kai (1954) Radviliškyje gimė **Edmundas Gaubas**, medžio drožėjas.

10 m., kai (2004) Vilniuje mirė **Leonas Jasiulis**, dailėtyrininkas, pedagogas. Gimė 1932 m. vasario 17 d. Augmėnuose.

6 d.

105 m., kai (1909) Slibinuose, Vilkaviškio r., gimė **Bronė Katinienė**, pedagogė. 1944–1949 m. dirbo mokytoja Radviliškyje. Mirė 2006 m. spalio 1 d. Vilniuje.

14 d.

75 m., kai (1939) Radviliškyje gimė **Feliksas Rimkevičius**, locmanas, kolekcininkas. Mirė 2010 m. birželio 27 d. Klaipėdoje.

15 d.

55 m., kai (1959) Salantuose, Kretingos r., mirė **Antanas Simaitis**, prelatas, pedagogas, bažnyčios ir visuomenės veikėjas. Gimė 1887 m. liepos 2 d. Miežaičiuose.

17 d.

130 m., kai (1884) Veleniškiuose, Biržų r., gimė Julijonas Šakenis, kunigas. Nuo 1934 m. – Grinkiškio klebonas, vėliau – altaristas Radviliškyje. Mirė 1962 m. vasario 17 d. Radviliškyje.

28 d.

80 m., kai (1934) Valinėje gimė **Vytautas Barauskas**, poetas, žurnalistas, redaktorius.

30 d.

5 m., kai (2009) Vilniuje mirė **Petras Narbutas**, gydytojas chirurgas, docentas, mokslų daktaras. Gimė 1927 m. sausio 30 d. Vadaktuose.

VASARIS

3 d.

80 m., kai (1934) Kubiliūnuose gimė **Pranas Jučas**, inžinierius mechanikas, technologijos mokslų daktaras. Mirė 2013 m. kovo 26 d.

5 d.

85 m., kai (1929) Grinkiškyje gimė **Albertas Vitkus**, gydytojas, profesorius, habilituotas medicinos mokslų daktaras.

6 d.

85 m., kai (1929) Radviliškyje gimė **Viktoras Turčinskas**, išeivijos dailininkas.

9 d.

105 m., kai (1909) Baisogaloje gimė **Juozas Monkevičius-Monkus**, aktorius, režisierius. Mirė 1943 m. rugsėjo 25 d. Kaune.

11 d.

80 m., kai (1934) Želmėnuose, Jurbarko r., gimė **Antanas Mikelis**, žurnalistas, redaktorius, knygų autorius. Buvo Radviliškio rajono laikraščio *Komunizmo aušra* (nuo 1989 m. – *Mūsų kraštas*) redaktorius. Mirė 2005 m. gegužės 25 d. Radviliškyje.

70 m., kai (1944) Skomaičiuose gimė **Vytautas Damaševičius**, kino ir televizijos režisierius, operatorius.

12 d.

65 m., kai (1949) Kairėnėliuose gimė **Feliksas Paškevičius**, teisėjas, treneris, pedagogas.

14 d.

10 m., kai (2004) Vilniuje mirė **Genovaitė Žilinskaitė**, dailininkė, tekstilininkė. Gimė 1927 m. balandžio 1 d. Januškoniuose.

20 d.

85 m., kai (1929) Šašeliuose gimė **Viktoras Bartkus**, pedagogas, kraštotyrininkas.

23 d.

75 m., kai (1939) Linksmėnuose, Joniškio

r., gimė **Birutė Paškūnaitė**, ekonomistė, kraštotyrininkė. Mirė 2008 m. gruodžio 15 d., palaidota Linksmėnuose, Joniškio r.

28 d.

75 m., kai (1939) Giedraičiuose gimė **Aleksandras Šidlauskas**, poetas, literatūros tyrinėtojas, kritikas, kraštotyrininkas.

KOVAS

1 d.

330 m., kai (1684) Šeduvos apylinkėje, prie Šakos upės, gimė **Jonas Pašakauskis (Pošakovskis, Poszakowski)**, istorikas, kalendorių rengėjas, literatas. Mirė 1757 m. birželio 3 d. Nesvyžiuje, Baltarusijoje.

80 m., kai (1934) Augmėnuose gimė **Vincas Kisarauskas**, tapytojas, grafikas, scenografas. Mirė 1988 m. spalio 27 d. Niujorke, JAV.

3 d.

75 m., kai (1939) Vertimuose gimė **Algirdas Budrys**, klarnetininkas, meno veikėjas, profesorius.

5 d.

105 m., kai (1909) Paežeriuose gimė **Izidorius Jonaitis**, inžinierius architektas, Australijos lietuvių visuomenės veikėjas. Mirė 1995 m. birželio 7 d. Sidnėjuje, Australijoje.

6 d.

55 m., kai (1959) Radviliškyje gimė **Irena Bakanauskienė**, profesorė, socialinių mokslų daktarė.

7 d.

150 m., kai (1864) Prastavoniuose gimė **Juozas Masiulis**, knygnešys. Mirė 1940 m. kovo 26 d. Panevėžyje.

10 d.

65 m., kai (1949) Radviliškyje gimė **Irena Valikonytė**, istorikė, profesorė, humanitarinių mokslų daktarė.

13 d.

85 m., kai (1929) Radviliškyje gimė **Ina Kristina Nenortienė-Šimėnaitė**, gydytoja, menininkė.

16 d.

85 m., kai (1929) Laboje gimė **Vytautas Šenauskas**, kraštotyrininkas, muziejininkas. Mirė 2007 m. lapkričio 27 d., palaidotas Dambavoje.

20 d.

140 m., kai (1874) Trakuose, Pašušvio vlsč., gimė **Jonas Pakatinskas (Pakati-liukas)**, knygnešys. Mirė po 1936 m.

85 m., kai (1929) Mikailiškiuose gimė **Petras Brazauskas**, inžinierius, tautodailininkas, fotografas.

21 d.

65 m., kai (1949) Šeduvoje gimė **Genovaitė Balčiūnienė-Abromaitytė**, pedagogė, poetė. Mirė 1997 m. rugpjūčio 15 d. Utenoje.

23 d.

125 m., kai (1889) Baisogaloje gimė **Vladas Dutkevičius**, vargonininkas, chorvedys, mokytojas, knygnešys. Mirė 1945 m. sausio 8 d. Šiauliuose.

120 m., kai (1894) Radviliškyje gimė ir 40 m., kai 1974 m. kovo 7 d. Svėdasuose, Anykščių r., mirė **Petras Rauda-Špeil**, kunigas, garbės kanauninkas.

30 d.

45 m., kai (1969) La Porte, JAV, mirė **Vaclovas Senkevičius**, literatas, JAV lietuvių visuomenės veikėjas. Gimė 1896 m. gegužės 23 d. Piepaluose.

31 d.

90 m., kai (1924) Šiaulėnuose gimė **Aurelija Ragauskaitė**, aktorė, režisierė.

BALANDIS

4 d.

125 m., kai (1889) Legečiuose gimė **Jonas Poška**, gydytojas chirurgas, visuomenės veikėjas. Mirė 1970 m. balandžio 19 d. Čikagoje, JAV.

75 m., kai (1939) Baisogaloje gimė **Arvydas Stanislavas Každailis**, dailininkas, grafikas, iliustratorius.

19 d.

45 m., kai (1969) Čikagoje, JAV, mirė **Antanina Nausėdienė-Runavičiūtė**, JAV lietuvių katalikų veikėja. Gimė 1892 m. Šeduvoje.

20 d.

30 m., kai (1984) Šiauliuose mirė **Vladas Auga**, aktorius. Gimė 1931 m. birželio 7 d. Skamaičiuose.

25 d.

200 m., kai (1814) Mantviliškiuose gimė **Juozas Tamulevičius (Dovydaitis Dionizas)**, kunigas, religinės literatūros sudarytojas. Mirė 1890 m. vasario 4 d. Šliosberge, Latvijoje.

28 d.

80 m., kai (1934) Šiaulaičiuose gimė **Vitalijus Mazūras**, scenografas, režisierius, dailininkas.

GEGUŽĖ

2 d.

65 m., kai (1949) Karagandoje, Kazachstane, mirė **Vladas Brazauskas**, Lietuvos nepriklausomybės kovų dalyvis, savanoris, paskutinysis Radviliškio miesto burmistras. Gimė 1898 m. rugsėjo 19 d. Radviliškyje.

20 m., kai (1994) Kaune mirė **Janina Stanionienė**, gydytoja stomatologė, medicinos mokslų daktarė, docentė. Gimė 1917 m. sausio 3 d. Praščiūnuose.

3 d.

75 m., kai (1939) Kuktiškių k., Utenos r., mirė **Kazimieras Daukša**, kunigas, lietuviškos spaudos platintojas. Gimė 1866 m. sausio 29 d. Kairėnuose.

8 d.

90 m., kai (1924) Radviliškyje gimė **Stasys Bistrickas**, žurnalistas, kultūros veikėjas.

30 m., kai (1984) Kaune mirė **Pranas Gegeckas**, pedagogas, poetas. Pokario metais buvo Grinkiškio progimnazijos direktorius. Gimė 1907 m. rugsėjo 24 d. Šapnagiuose, Šiaulių r.

14 d.

140 m., kai (1874) Notiniškiuose gimė **Marcelinas Šikšnys-Šiaulėniškis**, dramaturgas, poetas, prozininkas, vertėjas, pedagogas, knygnešių rėmėjas. Mirė 1970 m. rugpjūčio 15 d. Vilniuje.

15 d.

5 m., kai (2009) Vilniuje mirė **Vladas Būtėnas**, žurnalistas, politinis bei visuomenės veikėjas. Mokėsi ir dirbo Radviliškyje. Gimė 1940 m. liepos 15 d. Anykščiuose.

17 d.

15 m., kai (1999) Vašingtone, JAV, mirė **Domas Krivickas**, teisininkas, JAV lietuvių visuomenės veikėjas. Gimė 1905 m. gruodžio 22 d. Šeduvoje.

25 d.

95 m., kai (1919) Daugpilyje, Latvijoje, kalėjime buvo sušaudytas **Ignas Vaitiekūnas**, ateitininkas. Gimė 1896 m. kovo 12 d. Baukuose.

29 d.

80 m., kai (1934) Šeduvoje gimė **Algimantas Gleveckas**, gydytojas oftalmologas.

BIRŽELIS

4 d.

80 m., kai (1934) Vėriškiuose gimė **Aleksandras Digimas**, kino operatorius ir režisierius.

9 d.

15 m., kai (1999) Vadaktuose mirė **Jonas Tauginas**, miškininkas, literatas, mokslininkas. Gimė 1946 m. balandžio 9 d. Ožaičiuose.

10 d.

70 m., kai (1944) Radviliškyje gimė **Stasys Žirgulis**, dailininkas, skulptorius.

16 d.

100 m., kai (1914) Sedūnuose gimė **Jonas Kaseliūnas**, fagotininkas. 1948 m. emigravo į Braziliją.

24 d.

75 m., kai (1939) Alksniupiuose gimė **Vytautas Plungė**, ekonomistas, ekonomikos mokslų daktaras.

26 d.

75 m., kai (1939) Kurkliuose gimė **Roma Grinbergienė-Griniūtė**, rankininkė, sporto žurnalistė. Mirė 2003 m. birželio 26 d. Vilniuje.

27 d.

85 m., kai (1929) Radviliškyje gimė **Vladas Kalvaitis**, pedagogas, poetas, prozininkas.

LIEPA

7 d.

30 m., kai (1984) Vilniuje mirė **Vytautas Vazalinskas**, agronomas, mokslinių tyrimų specialistas. Gimė 1910 m. kovo 16 d. Šeduvoje.

10 d.

20 m., kai (1994) San Paule, Brazilijoje, mirė **Petras Urbaitis**, kunigas, misionierius. Gimė 1911 m. kovo 15 d. Pakalniškiuose.

15 d.

75 m., kai (1939) Šeduvoje gimė **Česlovas Linksmutis Ramonas**, profesorius, habilituotas technologijos mokslų daktaras. Mirė 2011 m. rugpjūčio 16 d.

19 d.

85 m., kai (1929) Aukštelkuose gimė **Vlada Banilytė-Kvedarienė**, pedagogė, poetė.

23 d.

105 m., kai (1909) Kleboniškiuose gimė **Jonas Girdžiūnas**, mokytojas. 1944 m. emigravo į Vokietiją, vėliau į Čikagą. Roselande įsteigė liuanistinę mokyklą. Mirė 2002 m. sausio 14 d.

24 d.

105 m., kai (1909) Radviliškyje gimė **Stasys Citvaras**, išeivijos dainininkas. Mirė 2001 m. rugpjūčio 17 d. Floridoje, JAV.

RUGPJŪTIS

6 d.

100 m., kai (1914) Jekaterinburge, Rusijoje, gimė **Romanas Marijošius**, dainininkas. Gyveno Radviliškyje. Mirė 1980 m. birželio 25 d. Vilniuje.

9 d.

80 m., kai (1934) Bernočiuose gimė **Gražina Zolubienė**, vertėja.

10 d.

80 m., kai (1934) Kaulėliškiuose gimė **Leona Korkutienė-Petkevičiūtė**, gydytoja, poetė, fotografė.

75 m., kai (1939) Radviliškyje gimė **Vladas Lisaitis**, dailininkas, tapytojas, grafikas, akvarelininkas.

20 d.

65 m., kai (1949) Šiaulaičiuose gimė **Petras Mazūras**, dailininkas, skulptorius.

23 d.

90 m., kai (1924) Kutiškiuose gimė **Stasė Stašauskaitė**, botanikė, habilituota biologijos mokslų daktarė.

RUGSĖJIS

2 d.

10 m., kai (2004) Vadaktuose mirė **Antanas Valantinas**, kunigas, poetas, tautosakos rinkėjas. Gimė 1916 m. lapkričio 14 d. Vėriškiuose.

3 d.

60 m., kai (1954) Radviliškyje gimė **Aurelija Andrejauskaitė**, choro dirigentė, dėstytoja, tapytoja, kultūros darbuotoja.

50 m., kai (1964) Panevėžyje mirė **Jonas Alekna**, teatro aktorius, režisierius, dailininkas. Gimė 1917 m. liepos 20 d. Kubiliūnuose.

7 d.

65 m., kai (1949) Palonuose gimė

Gintautas Akelaitis, kalbininkas, lituanistas, humanitarinių mokslų daktaras.

8 d.

15 m., kai (1999) Panevėžyje mirė **Vaclovas Blėdis**, teatro ir kino aktorius, režisierius. Gimė 1920 m. gegužės 27 d. Kubiliūnuose.

22 d.

180 m., kai (1834) Paryžiuje, Prancūzijoje, mirė **Mykolas Petkevičius**, 1831 m. sukilimo dalyvis. Pasižymėjo mūšyje ties Prastavoniais, Radviliškio r. Gimė 1797 m. Obeliuose, Rokiškio r.

30 d.

100 m., kai (1914) Kemėruose gimė **Vladas Bložė**, veterinarijos gydytojas, daktaras, JAV lietuvių visuomenės veikėjas. Mirė 1995 m. rugpjūčio 7 d. Klivlende, JAV.

SPALIS

2 d.

75 m., kai (1939) Jankūnuose gimė **Vigintas Stepas Domkus**, biologijos mokslų daktaras.

6 d.

85 m., kai (1929) Kelmėje gimė ir 15 m., kai 1999 m. gruodžio 14 d. Baisogaloje mirė **Juozas Šveistys**, zootechnikas, habilituotas agrarinių mokslų daktaras.

15 d.

95 m., kai (1919) žuvo mūšyje prie Daugėlaičių **Jonas Jaraminas**, Lietuvos kariuomenės savanoris. Gimė 1901 m. vasario 23 d. Birjočiuose.

95 m., kai (1919) žuvo mūšyje prie Daugėlaičių **Gracijonas Sakalauskas**, Lietuvos kariuomenės savanoris. Gimė 1900 m. spalio 20 d. Liaudiškiuose.

18 d.

85 m., kai (1929) Žironuose gimė **Adomas Mačiulis**, chemikas, mokslų daktaras. Mirė 1995 m. vasario 11 d. Kaune.

24 d.

90 m., kai (1924) Šeduvoje gimė **Stasė Dzenuškaitė-Svirskienė**, pedagogė, poetė, socialinių mokslų daktarė.

27 d.

75 m., kai (1939) Kudinuose mirė **Ona Jurgauskaitė**, knygnešė. Gimė 1861 m. balandžio 12 d. Kudinuose.

30 d.

65 m., kai (1949) Vabaliuose gimė **Alfonsas Petraitis**, laivų inžinierius.

LAPKRITIS

2 d.

55 m., kai (1959) Alksniupiuose gimė **Rimantas Driežis**, dailininkas, lėlių teatro režisierius.

12 d.

95 m., kai (1919) Maneituose gimė ir 25 m., kai 1989 m. kovo 18 d. Vilniuje mirė **Alfonsas Pranskėtis**, aviamodelistas konstruktorius.

14 d.

60 m., kai (1954) Radviliškyje gimė **Arūnas Komka**, docentas, mokslų daktaras.

GRUODIS

2 d.

90 m., kai (1924) Paliečių k, Pakruojo r., gimė **Elena Šveistienė**, agronomė, zootechnikė, agrarinių mokslų daktarė. 1957–1988 m. dirbo LSMU Gyvulininkystės institute Baisogaloje.

5 d.

5 m., kai (2009) Baisogaloje mirė **Stasys Gentvilas**, veterinarijos specialistas, literatas. Gimė 1918 m. balandžio 4 d. Šilėnuose, Klaipėdos r.

18 d.

100 m., kai (1914) Šiaulėnuose gimė **Jonas Masiulis**, karo lakūnas, aviacijos jaunesnysis puskarininkis. Žuvo 1937 m. spalio 16 d., lėktuvui nukritus į Nemuną ties Kauno jachtklubu.

19 d.

170 m., kai (1844) Virikaukuose gimė ir 80 m., kai 1934 m. lapkričio 16 d. Pienionių dvare, Anykščių r., mirė **Petras Legeckas**, kunigas, literatas, vertėjas.

25 m., kai (1989) Notingeme, D. Britanijoje, mirė **Stasys Kuzminskas**, ekonomistas, ekonomikos mokslų daktaras. Gimė 1901 m. sausio 21 d. Šaukote.

25 d.

75 m., kai (1939) Radviliškyje gimė **Konstantinas Romualdas Dobrovolskis**, gydytojas rentgenologas, medicinos mokslų daktaras.

Sudarė Rima Giedrienė

RADVILIŠKIO RAJONO KULTŪROS KRONIKA

(2013 m. II pusmetis)

Liepos 6 d. Radviliškyje iškilmingai paminėta Valstybės diena. Gyventojus pasveikino rajono meras D. Brazys. A. Jurgauskui ir P. Sluckui suteikti miesto Garbės piliečių vardai. Kitiems miestui nusipelnusiems žmonėms įteikti mero Padėkos ženklai. Surengtas šventinis koncertas. Po renginio prie Kultūros centro sugiedotas Lietuvos valstybės himnas;

Sidabrave kartu minėtas ir miestelio bei bažnyčios gimtadienis. Aukotos šv. Mišios, vyko automobilių pasirodymas, šventinis koncertas, atidaryta sidabraviškio L. Ambrazo fotografijos darbų paroda „Sidabravo senoliai“. Įamžintas iškilaus sidabraviškio A. Vaškelių atminimas, miestelio centre atidengtas koplytstulpis „Sėjėjas“.

Liepos 20 d. Radviliškyje rajono medžiotojai ir žvejai šventė savo draugijos 50 metų jubiliejų. Po šv. Mišių bažnyčioje gatvėmis nusidriekė jų šventinė eiseną. Miesto parke draugijos narius sveikino Seimo atstovai, rajono vadovai, kiti svečiai. Draugijos būreliai demonstravo trofėjus, vaišino savo skanumynais.

Liepos 25 d. Tyruliuose kvietė šventiniai renginiai, skirti miestelio 60 m. jubiliejui. Gyventojus sveikino iš šalies ir rajono atvykę svečiai. Pagerbti

senieji gyventojai, klausytasi tyruliečių koncerto, o vakare linksmintasi gyvenvietės parke.

Liepos 28 d. Šiaulėnuose paminėtos Oninės ir miestelio 251-asis gimtadienis. Tam buvo skirta bendra malda bažnyčioje, dviračių žygis po Šiaulėnų apylinkes, sporto, žvejybos varžybos. Minėjime padėkota šiaulėniškiams, prisidėjusiems prie bendruomenių veiklos, dovanotas koncertas.

Rugpjūčio 3 d. Baisogaloje surengtas 12-asis folkloro kolektyvų sambūris „Nemirštanti tautos gaida“. Jame dalyvavo 10 kolektyvų iš Radviliškio ir kitų rajonų. Iškilminga dalyvių eiseną nusidriekė miestelio gatvėmis, o parke suskambo šventinis koncertas.

Rugpjūčio 4 d. susitikimas „Pabūkim sugrįžtančiais paukščiais“, skirtas Liutkiškių kaimo 340 ir buvusios Kaneivaičių pradinės mokyklos 90 metų sukakčiai, subūrė draugėn dabartinius ir buvusius Liutkiškių gyventojus. Radviliškio parapijos bažnyčioje aukotos šv. Mišios. Pašventintas paminklinis akmuo kaimo jubiliejui. Pagerbti seniausieji Liutkiškių gyventojai, pavyzdinčiai tvarkomų sodybų šeimininkai.

Rugpjūčio 15 d. Šeduvos miesto gyventojai tradiciškai minėjo Žolinės šventę ir dalyvavo liaudiškos muzikos kapelų šventėje „Žolinės vainikas“. Šventė pradėta atlaidais Šeduvos bažnyčioje. Vėliau pakvietė varžybos, buvo galima pasigėrėti miesto seniūnijos įstaigų ir rajono bendruomenių sukurtais floristiniais darbais, vakarop šventinė dalyvių ir svečių eiseną visus atlydėjo į miesto parką, kur koncertavo įvairios šalies kapelos.

Rugpjūčio 16–18 d. Šaukote minėtas miestelio gimtadienis. Vyko Šv. Roko atlaidai, sukaktuvių iškilmės, varžybos, gegužinė. Šventės metu apdovanoti gražiausių sodybų šeimininkai, koncertavo Šeduvos kultūros namų liaudiškos muzikos kapela „Užuovėja“. Kultūros namuose pristatyta paroda „Praeities sakralumas“, kurioje buvo demonstruojami senieji Šaukoto bažnyčios liturginiai rūbai.

Rugpjūčio 22 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje paminėta S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio per Atlantą 80 m. sukaktis.

Rugpjūčio 23 d. Šeduvoje vyko renginiai, skirti Juodojo kaspino ir Baltijos kelio dienoms. Po šv.

Mišių sugiedoję Lietuvos himną, Šeduvos miesto seniūnijos darbuotojai nuvežė gėlių ir uždegė žvakutes prie Trijų kryžių kapinėse.

Rugpjūčio 26–31 d. prie Radviliškio kultūros rūmų darbavosi medžio drožėjai ir kalviai – vyko jų pleneras, kuriame tautodailininkai iš atskirų Lietuvos regionų kūrė 4 poilsio zonas pagal K. Donelaičio poemą „Metai“. Pleneras buvo skirtas šio klasiko 300 m. jubiliejui. Sukurti darbai papuošė Radviliškio kultūrinės ir laisvalaikio erdves.

Rugpjūčio 31 d. Radviliškio miesto kultūros ir poilsio parke surengta vasaros palydų šventė. Renginio dalyviai varžėsi fotomedžioklėje, linksmynosi įvairiuose žaidimuose, išiamžino stilizuotoje fotosesijoje, klausėsi miesto Kultūros centro atlikėjų koncerto, sportavo, stebėjo Atviro jaunimo centro „Jaunimo erdvės“ narių leidžiamus spalvingus muilo burbulus, šoko diskotekoje.

Rugsėjo 1 d. šventė Radviliškyje prasidėjo šv. Mišiomis parapijos bažnyčioje. Po pamaldų mokslivius pasveikino atvykę Seimo nariai, rajono vadovai. Po to šventiška eisena pasuko į miesto mokyklą, kur šventė tęsėsi. Mokslo ir žinių dienos skirti renginiai vyko visame rajone.

Rugsėjo 7 d. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio Kleboniškių kaimo buities muziejaus klojime svečiavosi Kupiškio rajono Skapiškio teatras „Stebulė“ bei vaikų ir jaunimo teatro studija „Ku-kū“. Svečiai parodė spektaklį „Pasakoją kupiškėnai“. Įvairūs spektakliai čia buvo rodomi visą vasarą.

Rugsėjo 8 d. Radviliškyje po Švč. Mergelės Marijos Gimimo atlaidų miesto Kultūros centre surengtas labdaros koncertas, skirtas sukaupti lėšų naujiems bažnyčios varpams pagaminti. Koncertą, kuriame dalyvavo šalies meno meistrai, kiti atlikėjai,

inicijavo kraštiečiai, Nacionalinės premijos laureatas, profesorius V. Juozapaitis. Į renginį buvo atvykę Seimo atstovai, rajono vadovai, kiti svečiai;

Radviliškio kultūros centro pagyvenusių žmonių šokių kolektyvas „Patrepšėlis“ buvo išvykęs į Aukštaitijos regiono dainų šventę Panevėžyje. Jis šventės programoje dalyvavo, pasipuošęs naujais tautiniais rūbais, kuriems lėšų skyrė Lietuvos liaudies kultūros centras.

Rugsėjo 10 d. rajono atstovai Vilniuje radviliškiečių vardu pasveikino kraštiečių, įžymų muziejininką, dailėtyrininką, Lietuvos dailės muziejaus direktorių R. Budrį, sulaukusį 80 m.

Rugsėjo 13–15 d. rajone paminėtos tradicinės Europos paveldo dienos, kurių tema – „Epochų ženklai.“ Radviliškio miesto ir rajono mokyklų mokiniai buvo pakviesti į kelionę po šiuos laikotarpius menančias Radviliškio rajono savivaldybės vietas.

Rugsėjo 21 d. Šeduvoje surengta vietos veiklos grupės „Radviliškio lyderis“ organizuota Radviliškio ir Pakruojo rajonų amatų diena. Į šventę buvo atvykęs ir šalies Ministras Pirmininkas A. Butkevičius su žmona. Amatininkai, gražiadarbiai demonstravo savo gaminius. Renginį papuošė Radviliškio rajono seniūnijų kiemeliai, kuriuose puikavosi bendruomenių narių užaugintos rudeninės gėrybės, gėlių puokštės, linksmo meno kolektyvai.

Rugsėjo 22 d. Radviliškyje atidarytas Latvių kultūros centras. Jis įrengtas Radviliškio miesto parke pagal bendrą Radviliškio ir Bauskės projektą „Radviliškio–Bauskės rajonų tarpkultūrinio bendradarbiavimo plėtra“. Atidarymo šventėje dalyvavo latvių ir mūsų rajono delegacijos, meno kolektyvai. Pasi-dalyta veiklos patirtimi, koncertuota, įžiebta šventės ugnis – abiejų tautų susivienijimo simbolis.

Rugsėjo 26 d. Radviliškyje paminėta Tarptautinė turizmo diena. Radviliškio viešoji biblioteka ir Turizmo informacijos centras organizavo teminę viktoriną, fotosesiją. Tą pačią dieną atidaryta jų skelbto fotokon-

kurso „Mano gimtinė“ paroda, vyko kiti renginiai.

Rugsėjo 28 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje įvyko Radviliškio krašto almanacho „Paversmiuos...“ sutiktuvės. Į renginį atvyko literatai, jų artimieji, rajono savivaldybės atstovai, kiti. Jie dalijosi savo mintimis, paskaitė kūrybos, dėkojo almanacho leidėjams. Šventę vedė aktorius P. Venslovas ir „Jonvabalio“ klubo pirmininkė A. Januševičienė. Saksofonu grojo S. Taučius;

Butėnuose trečią rudenį iš eilės susirinko rajono vokaliniai ansambliai dalyvauti festivalyje „Bobų vasara“. Pasirodė 12 kolektyvų.

Spalio 4 d. Radviliškio kultūros centre susirinkę rajono pedagogai ir svečiai paminėjo Tarptautinę mokytojo dieną. Čia jiems skambėjo LR Seimo narių, rajono savivaldybės vadovų, mokinių proginiai sveikinimai, geriausių rezultatų pasiekusieji apdovanojami. Koncertavo šalies meno meistrai.

Spalio 5 d. Šniūraičiuose šventę „Tradicijos vakar ir šiandien“ surengė asociacija „Šniūraičių bendruomenė“. Renginys priminė senąsias kaimo tradicijas ir palygino jas su dabartinėmis. Dalyvavo ne tik šio kaimo visų kartų atstovai, bet ir Radviliškio seniūnijos bei Šiaulių rajono Žadžiūnų bendruomenės.

Spalio 11 d. Viešojoje bibliotekoje pristatyta ekspedicija „Vorkuta‘13“; skirta Vorkutos politinių kalinių sukilimo 60-osioms metinėms. Renginyje dalyvavę ekspedicijos dalyviai dalijosi išpūdžiais, patirtais ap-

silankius lagerių tinkle, esančiame Komijos šiaurėje.

Spalio 16 d. Radviliškio miesto kultūros centre atidaryta S. Jankausko tapybos paroda „Para lėliniai pasauliai“. Rajono jaunimo klubas „MIX“ renginyje pristatė meninę kompoziciją pagal M. Martinaičio kūrybą

Spalio 17 d. Viešojoje bibliotekoje parengta Radviliškio suaugusiųjų ir jaunimo neformaliojo ugdymo centro Dailės studijos paroda „Dangaus beieškant“. Joje eksponuoti šią studiją lankančių įvairių užsiėmimų ir amžiaus moterų sukurti paveiksliukai.

Spalio 18 d. Šeduvos kultūros namuose įvyko rajono tarmių atstovų sambūris „Tarmių atstovai! Vienykimės Šeduvoj!“ Jame iš anksto susidariusios komandos pristatė savo tarmes, kulinarinį paveldą, atliko nuotaikingų užduočių. Renginys organizuotas pagal Viešosios bibliotekos parengtą projektą, skirtą Tarmių metams.

Spalio 18–19 d. Radviliškio Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčioje nuaidėjo Tarptautinis vargonų muzikos festivalis. Surengti du koncertai. Be to, Radviliškio bažnyčioje kvietė ir seminaras „Klavyrinės muzikos atlikimo vargonais tradicijos ir naujovės“.

Spalio 29 d. Šniūraičiuose įvykusiame „Ugnies vakare“ suorganizuotas moliūgų pjaustymo konkursas ir aukcionas, į kurį gyventojai sunėšė savo užaugintų daržovių, rankdarbių. Visos surinktos lėšos buvo atiduotos dviem kaime gyvenančioms ir sunkiai besiverčiančioms daugiavaikėms šeimoms.

Spalio 31 d. Radviliškio kultūros centras ir mažiems, ir dideliems surengė „helovinišką“ popietę. Joje laukė įvairiausiai „siaubūnais“ virtę jaunimo klubo „MIX“ nariai, bauginanti trasa, kurią įveikus – nuotaikingas pasilinksminimas.

Lapkričio 1–4 d. Radviliškio rajono savivaldybės mero D. Brazio vadovaujama delegacija viešėjo

Chašuryje (Gruzija) vykusioje šventėje „Chašurio dienos 2013“: Aptarti tolimesnių tarptautinių ryšių klausimai, Radviliškio viešosios bibliotekos ir Chašurio bibliotekos bendradarbiavimas.

Lapkričio 6 d. Būtėnų bendruomenės namuose suorganizuotas kanklių muzikos vakaras. Svečiavosi muzikos pedagogė šiaulietė kanklininkė Elena Ralienė.

Lapkričio 7 d. Baisogalos kultūros namuose Radviliškio krašto Žmonių su negalia sąjungos Baisogalos skyriaus nariai pakvietė miestelio bendruomenę apžiūrėti savo rankomis sukurtų darbų. Dalytasi mezgimo paslaptimis, naujais kūrybiniais sumanymais.

Lapkričio 8 d. Pociūnėliuose įkurtuves po renovacijos šventė tenykštė biblioteka. Atnaujinta kaime ši svarbi įstaiga – seniūnijos, Viešosios bibliotekos ir kaimo bendruomenės sutelktų pastangų rezultatas.

Lapkričio 9 d. Radviliškio kultūros centro liaudiškų ir kantri šokių grupė „Šelmiai“ atšventė savo 30 metų jubiliejų. Išskirtiniame renginyje apdovanoti aktyviausieji kolektyvo atstovai. Šventinėje programoje kartu su „Šelmiais“ ir kitais radviliškėčiais dalyvavo jų pasveikinti atvykę latviai, lenkai, taip pat Klaipėdos, Joniškio, Šiaulių, kitų rajonų scenos entuziastai.

Lapkričio 11–12 d. Viešojoje bibliotekoje ir jos filialuose vyko Šiaurės šalių bibliotekų savaitės renginiai. Vaikams ir suaugusiesiems skaitytos Šiaurės literatūrinių kūrinių ištraukos, dalytasi mintimis apie perskaitytas knygas.

Lapkričio 15 d. Vadaktuose surengta poezijos popietė, skirta ilgai ten gyvenusio ir dirbusio šviesaus atminimo kunigo bei poeto A. Valantino gimtadieniui paminėti. Dalyvavo gyventojai, Sidabravo seniūnijos meno kolektyvai;

Tyrulių biblioteka šventė savo 60 m. sukaktį. Jubiliejinėje šventėje prisiminta šios įstaigos istorija, apžvelgta veikla, pagerbti jos darbuotojai, aktyviausi skaitytojai.

Lapkričio 15–16 d. Šeduvos kultūros namų mėgėjų teatras spektaklį – R. Narečionio komediją „Operacija VAM“ – parodė Rėkyvos kultūros centre, o humoro grupė „Sprandžina“ pasirodė finaliniame koncerte „Juokis – 2013“ Radviliškio miesto kultūros centre.

Lapkričio 16 d. Alksniupių kultūros namuose kvietė 2014 m. respublikinės dainų šventės „Čia – mūsų namai“ mėgėjų teatrų programos, skirtos K. Donelaičio kūrybai, Aukštaitijos mėgėjų teatrų apžiūra;

Baisogalos mišrusis choras buvo išvykęs į šio žanro kolektyvų šventę „Beauštanti aušrelė“, kuri surengta Pakruojo kultūros centre.

Lapkričio 21 d. Viešojoje bibliotekoje parengta J. Monkutės-Marks grafikos (iš jos muziejaus-galerijos Kėdainiuose) paroda.

Lapkričio 22 d. Šeduvos kultūros namuose surengtas „Prisiminimų vakaras“, skirtas įstaigos 65 m. sukakčiai.

Lapkričio 30 d. Alksniupiuose skardėjo tradicinė vokalinių ansamblių šventė „Juodalksnių pavėsy...“ Šis renginys kasmet suburia jau ne tik Radviliškio rajono meno kolektyvus, bet ir kitų rajonų bei miestų atstovus.

Gruodžio 7 d. Radviliškio kultūros centre prasidėjo jau tradicinė tęstinė mugė. Pirmoji – Šeškaturgis, kuriai buvo parduodama viskas, kas gina nuo šalčių; antroji (gruodžio 14-ąją) – Skaistaturgis, pristatęs įvairiausių papuošalų ir dovanų, trečioji – Saldaturgis (gruodžio 21 d.), skirtas prieš šventes įsigyti gardumynų.

Gruodžio 19 d. Viešojoje bibliotekoje surengtos rajono savivaldybės metų apdovanojimo „Gerumo šviesa“ – statulėlių „Gerumo angelas“ – įteikimo iškilmės.

Radviliškio viešosios bibliotekos informacija

Резюме публикаций журнала „Радвилишкский край“ 2013 г. № 2 (19)

„Поздравляем“ – это поздравления и пожелания жителей Радвилишкиса почётным землякам, отмечающим свои юбилеи: искусствоведа, музейеведа Ромулдасу Будрюсу, композитору, дирижёру Вилимасу Малинаускасу, оперному солисту, члену Сейма Витаутасу Йозапайтису.

„Человек нуждается в человеке“ – вступительное слово, которое написала читательница журнала Янина Ожалинскайте. Представлены мысли о человеческих отношениях, призывается к чувствительности, толеранции, помощи, особенно, когда её нужно слабому.

„Прошлое Рагиненай“ – статья Пятраса Юкнявичюса о широко известном старом археологическом комплексе Рагиненай, который находится в районе, и его идентичности, ценности, исследованиях. Приведены исторические факты, рассказы, предания.

„По следам повстанцев“ – сочинение Марионы Бируте Кудулите-Навакаускене, переносящее нас в исторический период восстания 1863 года. Автор напоминает события 150-летней давности нашего района, их местах, представляет рассказы, которые записала со слов своего родственника Станислова Шафрона.

„Победившие Атлант“ – материал о национальных героях Стяпонасе Дарюсе и Стасисе Гиренасе, подготовленный Римантасом Кундротосом, посвященный 80-летию легендарного полёта, отмеченного в этом году. Также представлено несколько воспоминаний Кястутиса Лабанаускаса „Словно символ качества жизни...“, свидетельствующих, как полвека назад была увековечена память этих пилотов.

„Радвилишкский костёл, считающий столетия“ – взгляд на долголетнюю историю этого объекта и рядом стоящую колокольню, повседневность, место в жизни жителей Радвилишкиса. Приводится информация о сегодняшней инициативе костёла отлить новые колокола, об организованном в городе благотворительном концерте, посвящённом накоплению необходимых средств.

„Таверны Радвилишкского-Паневежского тракта“ – сочинение Пятраса Юкневичюса и Егидиюса Прасцявичюса о тавернах близ одной из главных дорог, их зданиях, архитектуре, назначении.

„Подробнее об эсперантистах Радвилишкиса“ – статья Зенонаса Василяускаса, отзывающаяся на фотографию, „Эсперантисты Радвилишкиса“, опубликованную во 2(17) номере журнала 2012 года. Рассказывается об основании союза эсперантистов в этом городе, перепетиях их деятельности, обстоятельствах появления первого издания на языке эсперантов. Статья обоснована материалом центрального архива и печатными изданиями.

„По пути Праставоний“ – очерк Йозаса Буткявичюса о родной деревне Праставоний. Описывается её история, люди, оставившие после себя яркий след, события, приводятся рассказы об испытаниях, пережитых во время ссылки и других тяжёлых временах.

„Песнопевцы“ Байсогалы“ – Вилия Кашчёнене предлагает познакомиться с фольклорным ансамблем, который уже 32 года успешно существует при доме

культуры в Байсогале. Она пишет об основании этого коллектива, его активной деятельности и участниках, о смене руководителя ансамбля в этом году.

„Путь, начавшийся с Лабы“ – материал, подготовленный Бируте Панумене, посвящённый 90-летию земляка, священника, монашьяра Альгирдаса Пранскетиса. В нём юбиляр возрождает воспоминания о своей родной деревне, рассказывает о своём прошедшем пути.

„Взгляд на парки Радвилишкского района“ – впечатления Кястутиса Лабанаускаса от поездок по паркам нашего района, заметки специалиста о их ценности, состоянии, обобщение и выводы отдельных описанных парков. Это – первая часть продолжительной статьи.

„Родной район“ – рассказ-эссе Александра Шидлаускаса о Радвилишкском районе, его красоте, встреченных людях, о тяге к родине и вечном счастье иметь её в себе.

„Меня „заводит“ белая зависть ...“ – впечатления Альвидаса Тамошюнаса из международной миссии этого года в Афганистане, мысли о своей активной общественной деятельности, интерес к родной истории и стремлении к реализации новых проектов и замыслов главных событий, увековечиванию знаменательных дат.

„Откуда мадам приходит позже...“ – интервью Гражины Дунаускене с земляком, дизайнером, владельцем салона в Вильнюсе „Мадам придёт позже...“ Лютаурасом Саласявичюсом. Отражается карьера молодого человека, взгляд на моду, желание помочь женщинам создать своеобразный стиль внешности.

„Конкурс диалектов Радвилишкского района“ – сочинение Вильмы Мерките о годе Диалектов, объявленном в 2013 году. Описывается проект, разработанный и реализованный Радвилишкской публичной библиотекой – организованное мероприятие „Представители диалектов! Объединяйтесь в Шядуве“. Также представлены образцы диалектов жителей района, которые собрала Кристина Кацявичене.

„Сибирь – бесконечная история“ – Егле Гудоните пишет о себе и знакомит читателей с мыслями о своей первой книге – документальным романом „Поколение из Сибири“, отрывок которого печатается здесь же.

„Культурная хроника района. 2013 г. II полугодие“ – краткая информация о культурных мероприятиях в Радвилишкисе и других местах района.

„Календарь знаменательных дат Радвилишкского района 2014 года“ – указывает на ожидающие юбилеи, другие даты наших прославленных земляков.

„Конкурс по историческому материалу“ – информация редакции об объявлении конкурса с 01-01-2014 по 01-11-2014, посвящённого 10-летию журнала „Радвилишкский край“, на старые исторические фотографии, документы и другой ценный материал о нашем районе.

Перевела учительница Радвилишкской молодёжной школы Светлана Асачёва.

Summary of the Periodical „Radviliškio kraštas“ 2013 No. 2 (19)

“**Congratulations**” – is where people of Radviliskis are being congratulated on their birthdays and lifetime achievements. This edition honours art critic *Romualdas Budrys*, music composer and conductor *Vilimas Malinauskas*, opera soloist and member of the parliament *Vytautas Juozapaitis*.

“**Human Need for Human**” – is an opening article by one of the readers of the magazine, *Janina Ozalinskaitė*. It has her thoughts about human connection, a call for sympathy, tolerance and help, especially for those who're weaker.

“**History of Raginenai**” – by *Petras Juknevičius*, is an article about a well known archaeological complex in Raginenai; about its unique value and researches done there. There are also historical facts, local stories and legends.

“**In the Footsteps of the Rebels**” – an article by *Marijona Birute Kudulyte-Navakauskiene*, takes us to the uprising of 1863. It is a reminder of the events that took place in our district 150 years ago, including stories told by author's relative *Stanislovas Safronas*, documented by the author herself.

“**Conquering the Atlantic**” – is *Rimantas Kundrotas'* remembrance of Lithuania's national heroes *Steponas Darius* and *Stasys Girenas*, who made their historic flight across the ocean 80 years ago. The article is followed by another one, entitled “**Like Symbols of Life Quality...**”, written by *Kestutis Labanauskas*, who reminds us how this historic achievement was immortalized almost half a century ago.

“**Centuries Old Radviliskis Church**” – is an insight into the history and present of the local church and the neighbouring bell tower, their place in the lives of the local community. It tells about local initiative to cast new church bells, and a charity concert for raising necessary funds.

“**Taverns on the Road Seduva – Panevezys**”, by *Petras Juknevičius* and *Egidijus Prascevičius*, is an article about the history of the local taverns and pubs.

“**More About Radviliskis' Esperantists**” – by *Zenonas Vasiliauskas*, is a reply article to the picture and publication from our 2012 magazine No. 2 (17), entitled “**Esperantists of Radviliskis**”. The article gives a more detailed insight into the foundation and movement of Radviliskis Esperanto's Fellowship, the circumstances of its first publication in the language of Esperanto. There are references from Central Archives and press.

A sketch by *Juozas Butkevicius* “**On My Way to Prastavoniai**” is about the history of his native village and its people. Stories about an exile and other experiences.

“**Dainoriai from Baisogala**” – is *Vilija Kascioniene's* introduction to Baisogala's folk group “**Dainoriai**” that was founded 32 years ago. It's the story about the group, its members, multiple prizes, and the change of the conductor that took place earlier this year.

“**The Road from Laba**” – tells the story of priest *Vincas Algirdas Pranckietis*, his memories of a small village Laba, his parents, family, studies, and the start of ministry. Written by *Birute Panumiene*.

“**Walking Through the Parks of Radviliskis' District**” (Part 1) – *Kestutis Labanauskas'* impressions from his trips and long walks in the local parks; his remarks about their value, state they're in, their unique features and identifying descriptions.

“**My Native Land**” – a story by *Aleksandras Sidlauskas* about Radviliskis district, places of the author's childhood, uniqueness of his native land and its people that still warm his memory and heart.

“**White Envy Turns Me On...**” – by *Alvydas Tamošius*, is about an international mission to Afghanistan, where Alvydas participated earlier this year, as well as his contemplations about society's active role in nowadays life, his interest in history of his motherland, and his goal to commemorate historical events.

Grazina Dunauskienė's interview with designer and hairstylist *Liutauras Salasevičius*, entitled “**Madam Will Be Back Later...**” The owner of Vilnius beauty saloon talks about his carrier, fashion, his passion to make every woman beautiful, and help them find their own style; and how it all started here, in Liutauras' native town Radviliskis.

This year was a Year of Dialects. An article by *Vilma Merkyte* – “**The Contest of Dialects from Radviliskis District**” – tells about the project called “**Representatives of Dialects, Unite in Seduva!**” that was organized by Radviliskis Public Library. There are also examples of various local dialects collected by *Kristina Kaceviciene*.

“**Neverending Story of Siberia**” – is an article by *Egle Gudonyte* about herself and her first documentary novel “**Generation from Siberia**”. We present to our readers an extract from the novel.

“**Culture Chronicles of the District. 2nd Half of 2013**” is a summary of all the cultural events that took place in Radviliskis and its district during the first six months of 2013.

“**2014 Calendar of Momentous Anniversaries in Radviliskis District**” presents a summary of events and celebrations that awaits us next year.

“**Contest of Historical Materials**” provides information about the contest of old pictures, documents and other valuable historical materials related to our district. The contest is organized by the editorial house, and will take place between January 1, 2014 and November 1, 2014. It will be dedicated to 10 years anniversary of the magazine “**Radviliskis District**”.

Translated by Eloyra Gaideliene

ISTORINĖS MEDŹIAGOS KONKURSAS

Radviliškio viešoji biblioteka bei jos leidžiamo kultūros ir istorijos žurnalo „Radviliškio kraštas“ visuomeninė redakcija skelbia nuotraukų ir kitos istorinės medžiagos, susijusios su mūsų krašto praeitimi, konkursą, skirtą šio žurnalo 10 metų sukakčiai.

ŠIO KONKURSO NUOSTATAI

Bendrosios nuostatos

Konkurso tikslai – supažindinti gyventojus su savita Radviliškio krašto istorija, jos ryškiausiais įvykiais ir joje savo gyvenimo bei veiklos ryškius pėdsakus palikusiomis asmenybėmis, saugotinais vertingais praeities objektais; skatinti juos kaupti tokio pobūdžio medžiagą ir turima pasidalyti su kitais; praturtinti kraštotyrinę medžiagą gyventojams prieinamuose Viešosios bibliotekos fonduose.

Konkurso organizatoriai ir rėmėjai – Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka, jos leidžiamo žurnalo „Radviliškio kraštas“ visuomeninė redakcija.

KONKURSO ORGANIZAVIMO TVARKA

Konkurso dalyviai – rajone, Lietuvoje ar užsienyje gyvenantieji žurnalo skaitytojai, kraštotyrininkai, kraštiečiai, kolekcininkai, kaimų bendruomenės, muziejai – visi, besidomintieji Radviliškio krašto istorija, kultūros paveldu ir norintieji padėti tai išsaugoti ateičiai.

Konkursas vyksta dviem etapais:

I etapas – fotonuotraukų, dokumentų ir kitos vertingos istorinės medžiagos pateikimas Radviliškio viešosios bibliotekos redaktorei Gražinai Dunauskienei nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2014 m. lapkričio 1 d.

II etapas – 2014 m. spalio–lapkričio mėn. konkursui pateiktą medžiagą vertina žurnalo „Radviliškio kraštas“ visuomeninė redakcija ir išaiškina vertingiausių jų autorius.

Konkursui pateikiamos fotonuotraukos ir kita medžiaga grąžinama dalyviams arba, jiems apsisprendus, dovanojama Viešosios bibliotekos kraštotyros fondui.

KONKURSUI PATEIKIAMOS MEDŹIAGOS TEMOS

Dalyviai konkursui pateikia nuotraukų, dokumentų, kitos medžiagos, atspindinčios Radviliškio krašto istorinius įvykius, jų dalyvius, atskiras praeities gyvenimo, žmonių veiklos sferas, senąsias tradicijas, papročius, įamžinusios tuometinius paveldo objektus, buvusius išskirtinius kultūros reikinius, reiškinius, su įžymiais žmonėmis susijusius prisiminimus ir kita.

KONKURSUI PATEIKIAMOS MEDŹIAGOS FORMA

Konkursui pateikiami turimo dydžio istorinių nuotraukų, dokumentų, kitos medžiagos gerai įžiūrimi/išskaitomi originalai arba kopijos.

KONKURSUI PATEIKTOS MEDŹIAGOS VERTINIMAS

Konkursui pateiktas nuotraukas, kitą medžiagą vertina žurnalo „Radviliškio kraštas“ visuomeninės redakcijos nariai.

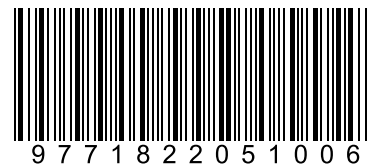
Konkursui pateikiamos nuotraukos, dokumentai, kita medžiaga vertinama pagal jų istorinę vertę, originalumą, svarbą krašto istorijai ir jos bei kultūros paveldo įamžinimui, išsaugojimui.

DALYVIŲ APDOVANOJIMAS

Konkurso nugalėtojai skelbiami žurnalo „Radviliškio kraštas“ 2014 m. gruodžio numeryje. Vertingiausiomis pripažintose jų nuotraukos, kita medžiaga pagal galimybes publikuojama žurnale.

Konkurso nugalėtojai apdovanojami Radviliškio viešosios bibliotekos padėkos raštais ir atminimo dovanomis.

Konkurso nugalėtojams suteikiama teisė dalyvauti Vilniuje 2014 m. pabaigoje įvyksiančiame kraštiečių sambūryje, skirtame žurnalo „Radviliškio kraštas“ 10 m. sukakčiai.

9 771822 051006